

Što je (bila) Bosna i Hercegovina i tko smo (bili) mi

U radu su navedeni razlozi i uvjeti nastanka moderne državnosti Bosne i Hercegovine. Autor uspoređuje deklaraciju Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja BiH s kasnijim ustavnim definicijama, analizira položaj i odnose konstitutivnih naroda u BiH. Posebnu pozornost pridaje hrvatskoj političkoj i društvenoj eliti, njezinom odnosu prema svome narodu i vlasti, te uopće stanju i odnosu političkih elita u BiH. Autor analizira položaj Hrvata u BiH te njihov odnos prema Republici Hrvatskoj. Uspoređuje ga s odnosom Hrvatske prema BiH i tamošnjim Hrvatima. Objašnjava razliku između naroda (etničke skupine) i nacije te modernih i postmodernih shvaćanja identiteta. U radu su prikazani brojni podatci i izjave bošnjačkih dužnosnika koji oslikavaju njihove političke ciljeve, odnos prema Hrvatima i hrvatsku poziciju u Federaciji Bosne i Hercegovine

Ivo Lučić

*Pozdravljam vas katoličkim pozdravom 'Hvaljen Isus'
i našim borbenim pozdravom 'Smrt fašizmu-Sloboda narodu'!*

fra Bono Ostojić

25. siječnja 1950. u Sarajevu, pri otvaranju utemeljiteljske sjednice *Udruženja katoličkih svećenika*
"Dobri pastir"

HRVATI I HRVATSTVO U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI

Nema općeprihvaćene definicije naroda i nacije, ponajprije zbog različitih shvaćanja o tomu što je narod, a što nacija, ali i zbog mnoštva načina (samo)identifikacije pripadnika nekog naroda odnosno nacije. U različitim situacijama to mogu biti jezik, tradicija, teritorij ili religija, a nekada je to pripadnost političkoj zajednici, što se preklapa s definicijom nacije po kojoj je nacija politički narod, znači narod koji je

stvorio (ili želi stvoriti) svoju državu. Da bi narod bio nacija mora imati samosvijest odnosno svijest o jedinstvenosti i samobitnosti u odnosu na druge i osjećaj solidarnosti koji iz te svijesti proizlazi. Postoje i drukčije definicije i sve one uglavnom ovise o političkoj tradiciji, stajalištima i interesima. U političkoj teoriji postkolonijalnih država nacija je definirana kao zajednica državljana jedne države i to zajednica koju je upravo ta država izgradila. Sjedinjene Američke Države (SAD) su stvorile i stvaraju američku naciju a ne obrnuto. Australija je izgradila Australce i još uvijek ih gradi. Istoga dana kada useljenik iz Kine, Indije, Hrvatske ili Slovačke

dobije australsko državljanstvo on postaje Australac. To je njegov jedini priznati politički identitet. U Europi su, ovisno o povijesno-političkoj genezi, najčešće narodi (nacije) stvorili države, iako ima i drukčijih primjera. Massimo d'Azeglio je svojevremeno rekao "Stvorili smo Italiju sada trebamo stvoriti Talijane". Posebnost istočne i jugoistočne Europe je što su tamo mnogi oblici državnosti: republike, autonomne oblasti, pokrajine i slično nastaja(i)li odlukama komunističkih partija u skladu s partijskim interesima i marksističkim poimanjem nacionalnog pitanja. U jugoslavenskoj marksističkoj teoriji bilo je zastupljeno mišljenje da je stvaranje državne nacije znak nedostatka osnovnih prava i sloboda, te da proces izjednačavanja koji provodi "etatizirana država" ukida osnovna ljudska prava i svaku pretpostavku političke slobode. Tako se politički sustav pretvara u totalitarnu cjelinu u kojoj se dokida razlika između države i građanina, odnosno države i nacije kao dva različita podsustava.¹

Moderna državnost BiH utemeljena je studenome 1943., na zasjedanju ZAVNOBiH-a u tijekom Drugoga svjetskog rata. Bosnu i Hercegovinu su konstituirali jugoslavenski, pretežno srpski komunisti, u skladu sa svojim političkim i nacionalnim interesom. To što je BiH imala i određene povijesne pretpostavke moglo je pomoći ili poslužiti u obrazloženju njezinog stvaranja, a nikako nije moglo biti presudno za njega. BiH se osamostalila temeljem rezultata referenduma održanog u veljači/ožujku 1992. Tada je to bilo u interesu (uglavnom) muslimanske i hrvatske, a suprotno interesima srpske političke elite. Dakle, ne postoji nikakva mitska, božanska, prastara Bosna i Hercegovina (Ur – Bosna) koja je stvorila svoje narode kako to znaju reći bosanski nacionalisti.² A upravo su takve izjave davali mnogi od njih, pa i dvojica muslimansko-bošnjačkih vođa iz različitih vremena i sustava: Hamdija Pozderac³ i Sulejman Tihić⁴. Po njihovom tumačenju BiH je starija a time i važnija od svojih naroda. Po toj logici i prav(il)u starine vrijedila bi i (d) Azeglijevska

teza po kojoj je "Bosna i Hercegovina nastala prije nego Hrvati, Srbi i Bošnjaci-muslimani", pa sada samo treba "stvori Bosance", odnosno bosansku naciju. Ovdje Hercegovina i Hrvatstvo već smetaju. Neovisno o različitim teorijskim postavkama i polazištima nacionalizam pretvara narod u naciju i nacionalizam je to što želi graditi, gradi ili je izgradio (nacionalnu) državu.

Hrvatsku naciju i samostalnu Republiku Hrvatsku (RH) kao nacionalnu državu hrvatskog naroda izgradili su hrvatski nacionalisti. Oni su je i obranili i proglasili njezinu samostalnost. Onoga momenta kada je država stvorena i učvršćena, nacionalizam je ostvaren i time je izgubio smisao i snagu. S druge strane, protiv samostalne Hrvatske borio se veliki dio njezinih građana srpske narodnosti. Uglavnom se radi o srpskim nacionalistima koji su htjeli očuvati (Jugoslaviju) ili stvoriti (Republiku Srpsku Krajinu) svoju državu. Koliko god su Hrvati htjeli svoju državu isto toliko Srbi, koji su stoljećima živjeli s Hrvatima unutar raznih carstava, kraljevstava, pa čak i u jugoslavenskoj federalnoj jedinici Hrvatskoj nisu htjeli prihvatiti ideju da žive u neovisnoj hrvatskoj državi. Republiku Hrvatsku nije htjela ni većina hrvatskih Jugoslavena koji su u najvećem broju pripadali skupini odnarođenih komunista ili nacionalnih, odnosno nacionalističkih Jugoslavena. Prihvatili su je tek kada je Hrvatska postala politička i pravna činjenica uz obrazloženje da su legalisti i uz očekivanje društvenog položaja koji im u njoj "pripada". To što su prihvatili hrvatsko državljanstvo i u tom smislu nacionalnost ne znači da su prihvatili i hrvatsku tradiciju, jezik, običaje, religiju ili jednom riječju hrvatsku narodnu kulturu. Hrvatska je (ako ne jedina) sigurno rijetka zemlja u kojoj za ministra ili visokog državnog dužnosnika možemo čuti "po-hvalu" kako je "prohrvatski" orijentiran.

Hrvatskim Jugoslavenima, ili (njima draže) Jugoslavenima u Hrvatskoj; kako jugoslavenskim nacionalistima, anacionalnim komunistima, tako i njihovim idejnim i političkim slijednicima i saveznicima i danas smeta hrvatstvo u Hrvatskoj. Ostvarenje političkog cilja i stvaranje nacionalne države dovelo je i do nužnog razočaranja nacionalnih romantika. Činjenica postojanja nacionalne države, a zatim globalizacija, (post)modernost i liberalni kapitalizam, doveli su hrvatski nacionalizam u RH do banalnosti. Nema više relevantne društvene snage koja bi danas artikulirala i zastupala opći hrvatski nacionalni interes. Odatle i nerazumijevanje hrvatske elite iz RH, pa čak i (bivših) hrvatskih nacionalista za položaj Hrvata u BiH i njihov nacionalizam. Činjenica je da je i dobar dio hrvatskog nacionalizma u BiH potrošen stvaranjem RH. On se sada manifestira tek u jedva čujnom zahtjevu za nacionalnom ravnopravnošću. Nitko relevantan ne spominje više mitsku granicu na Drini. Iz pozicije ostvarenog nacionalizma RH i anacionalnosti velikog dijela njezine elite teško je razumjeti Hrvate iz BiH. Oni opet ne shvaćaju "antihrvatstvo" političkog Zagreba i njegovo nerazumijevanje njihove pozicije, posebno ako je gledaju iz perspektive (koju oni shvaćaju jedinom ispravnom) integralnog hrvatstva. Očekivali su da će njihov doprinos u stvaranju hr-

1 Zvonko LEROTIĆ, *Nacija, Teorijska istraživanja društvenog temelja i izgradnje nacije*, Globus, Zagreb, 1984., 54.

2 Ivan LOVRENOVIĆ, "Iluzija o Ur – Bosni", *Status*, broj 10., jesen 2006., 179.-180.

3 "Starija pripadnost BiH, nego nacijama", *Oslobođenje*, 28. 2. 1992., 3. Izjava Hamdije Pozderca objavljena je pred referendum. Njezin najvažniji dio glasi: "Od izvanredne je, naime, važnosti činjenica da je Bosna i Hercegovina znatno prije konstituisana kao zemlja nego što su (se) narodi koji u njoj žive konstituisali u srpsku, hrvatsku i muslimansku naciju. Starija je, dakle, pripadnost stanovnika naše republike Bosni i Hercegovini kao istorijskoj tvorevini nago što je pripadnost nacijama kojim danas pripadaju". Vidjeti: "Starija pripadnost BiH, nego nacijama", *Oslobođenje*, 28. 2. 1992., 3. Ovu tezu preuzeo je veći broj bošnjačkih nacionalnih djelatnika, ali i pokoji hrvatski, srpski ili ostali, koji su u službi većinskog nacionalizma. Usporediti: Kasim I. BEGIĆ, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.)*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1997., 44.

4 "Državnost BiH je starija od njezinih naroda", *Slobodna Dalmacija*, 25. 11. 2003., 7. Nekadašnji član Predsjedništva BiH Sulejman Tihić, parafrazirajući Hamdiju Pozderca, rekao je: "Državnost BiH je starija od njezinih naroda i prema tome neupitna". Pozderac i Tihić zagovaraju unitarističku i nacionalističku tezu po kojoj je BiH time što se "prije konstituirala" (a nije), starija i važnija od naroda i građana koji u njoj žive. Teorija po kojoj su građani u službi države, a ne obrnuto daleko je od suvremenosti i demokracije, a vrlo blizu je nečemu za što smo vjerovali da je daleko iza nas.

vatske države biti barem poštovan ako već ne i honoriran. Naprotiv, osjećaju da su njihovi doprinosi hrvatskoj kulturi i žrtve koje su kroz povijest dali na oltar hrvatstva nepriznati. Posebno se to odnosi na žrtve u zadnjem ratu na koji su sjećanja još živa. Takvom osjećaju naročito je pridonijelo nekoliko elemenata koji su dobili veliki publicitet u javnosti: lažno svjedočenje Stjepana Mesića na suđenju generalu Tihomiru Blaškiću, njegove lažne optužbe protiv hrvatske politike i hrvatskih dužnosnika u BiH, šovinističke izjave protiv Hrvata iz Hercegovine, ali i činjenica da je nakon toga Mesić dva puta izabran za predsjednika RH.⁵ U tom smislu vrlo zanimljiv je jedan novinski citat iz sarajevskog lista *Hrvatska sloga* objavljen u svibnju 1921. godine koji glasi:

“Zagrebačkih antihrvatskih listova ne čitam iz načela. Mogu, biva, da shvatim i da oprostim svaki porok, svaki, ali ne mogu da pojmem ni da oprostim jedno: cinično pljuvanje na svoj narod.”⁶

Osjećaj prevarenosti Hrvatima u BiH pojačavaju i izjave nekih državnih dužnosnika RH koji u medijima dobivaju “po-hvale” da su upravo oni “ukinuli Hrvatsku Republiku Herceg-Bosnu” (HRHB),⁷ ili se ponose podvalom Hrvatima u BiH sadržanoj u “konfederaciji Republike Hrvatske i Federacije BiH (F BiH)” i “dostignućima” iz Daytonskog sporazuma.⁸ Čak i oni Hrvati u BiH koji imaju državljanstvo RH su na različite načine diskriminirani i nisu njezini punopravni građani. Obrazloženje za to je da ne plaćaju porez u Hrvatskoj. Oni pak koji žive u Hrvatskoj i plaćaju poraz suočeni su s “optužbama” da nisu rođeni u Hrvatskoj. S takvom “manom” moraju se nositi čak i oni koji su rođeni u Primorskoj banovini, Banovini Hrvatskoj ili Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH). Jer, “računaju se” samo granice bivše Socijalističke Republike (SR) Hrvatske odnosno njezine izravne političke nasljednice današnje RH. Za razliku od Hrvata rođenih izvan RH, abolirani dužnosnici i vojnici odmetnute RSK imaju sva prava, a zbog “pozitivne diskriminacije” i više od toga. Njima su zajamčena sva manjinska prava koja uključuju i potpunu zaštitu identiteta.

5 Miroslav TUĐMAN, *Vrijeme krivokletnika*, Detecta, Zagreb, 2006.

6 Glasilo *Hrvatske zajednice list Hrvat* (slijednik pravaško-milinovalčke *Hrvatske države*) prenio je 19. svibnja 1921. komentar iz lista *Hrvatska sloga* glasila *Hrvatske težačke stranke* (HTS) koji je izlazio u Sarajevu.

7 <http://globus.jutarnji.hr/hrvatska/ja-sam-srusio-herceg-bosnu-i-vratio-srbe> (16. 3. 2010.)

8 Mate GRANIĆ, *Vanjski poslovi iza kulisa politike*, Algoritam, Zagreb, 2005., 95.-96.

ŠTO JE BILA BOSNA I HERCEGOVINA UNUTAR SFRJ

Često se može čuti definicija, gotovo formula Bosne i Hercegovine koja je zapisana u studenome 1943. godine u Rezoluciji ZAVNOBiH-a. Tamo piše da BiH nije “ni srpska, ni hrvatska, ni muslimanska nego i srpska i muslimanska i hrvatska”.⁹ Mnogi i danas rado citiraju tu lepršavu formulaciju ne vodeći računa o kontekstu njezinoga nastanka, kao i činjenici da se život uvijek bitno razlikuje od rezolucija, a najviše od onih koje u sebi sadrže pravednost i plemenitost. Posebno velik je raskorak između takvih rezolucija i totalitarne vlasti. Komunisti su poratnim terorom i strahovladom u BiH vrlo brzo Rezoluciju lišili svake plemenitosti i prokazali je kao cinizam na razini Kočićevo junaka Davida Štrpca koji je svojevremeno pred austro-ugarskim sudom cinično ustvrdio da njiva nije “ni Davidova, ni carska, ni spahijska”. Slijedom toga moglo bi se reći da BiH od 1945. do 1990. nije bila “ni srpska, ni hrvatska, ni muslimanska” nego komunistička, odnosno Titova! To potvrđuje i još uvijek prisutan “Titoizam” u BiH. U novinskom prilogu kojim je obilježena 22. godišnjica Brozove smrti istaknut je naslov “BiH je bila Titova svojta”, a kao ilustracija postavljen je grafit “Tito je Bog”.¹⁰ Unatoč Rezoluciji, na zasjedanju ZAVNOBiH-a su višekratno isticane “posebne zasluge” srpskog naroda i njegova “vođeća uloga”,¹¹ a prvi predsjednik tog Vijeća bio je Vojislav Kecmanović, lijenik iz obitelji pravoslavnih svećenika.¹²

Tako je uspostavljena simbolična veza ZAVNOBiH-a sa srpskom tradicijom i srpskim narodom. Što je značila “vođeća uloga” srpskog naroda vidjelo se po završetku rata kada je muslimanima uskraćena mogućnost nacionalnog izjašnjavanja (kao Muslimani), a Hrvati su dobili status treće(razredno)ga naroda.¹³ Svaka artikulacija hrvatstva poistovjećena je s ustaštvom, a na prostorima nastanjenim

9 ZAVNOBiH dokumenti 1943-1944., IP Veselin Masleša, Sarajevo, 1968., 73.

10 “BiH je Titova svojta”, *Oslobođenje* (Pogled), 4. 5. 2002., 6.-7. Kao Titov nasljednik ili “novi Tito” u dijelu bh “titoističke” javnosti percipiran je SDP-ov član Predsjedništva BiH Željko Komšić. U istom dnevnom listu tekst o proslavi na Sutjesci ilustriran je transparentom na kojem se nalaze Josip Broz i Željko Komšić. Ispod Brozove slike piše “Gdje ja stadoh” i “Narodni heroj”, a ispod Komšićeve “Ti produži” i “Zlatni ljiljan”. Vidjeti: *Oslobođenje*, 15. 6. 2009., 5. Oni koji su živjeli u Sarajevu, Mostaru i drugim većim gradovima BiH mogu se prisjetiti i zakletve “Tita mi”, koja je bila vrlo popularna među “Titovim pionirima i omladincima”. Tito je nekima doista (bio) Bog.

11 ZAVNOBiH, dokumenti, 1968., 183.-188. O posebnoj ulozi, prvenstvu i posebnim zaslugama srpskog naroda govorili su Đuro Pucar, Rodoljub Čolaković, Avdo Humo, Edvard Kardelj i drugi.

12 Milivoj RODIĆ, *Knežica u Knešpolju*, Grafomark, Laktaši, 2005., 65. i 430. Otac Vojislava Kecmanovića Ilija bio je pravoslavni svećenik, a brat Dušan Kecmanović također je bio svećenik. Kada su se srpski interesi, odnosno “današnje osobenosti i potrebe” promijenili i kada je stvorena Republika Srpska koja je poništila odluke ZAVNOBiH-a, unuk Dušana Kecmanovića Nenad Kecmanović je opisao BiH kao “nemoguću državu”. Vidjeti: Nenad KECMANOVIĆ, *Nemoguća država Bosna i Hercegovina*, Filip Višnjić, Beograd, 2007.

13 Enver REDŽIĆ, *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu*, OKO, Sarajevo, 1998., 453.

većinskim hrvatskim stanovništvom, kao što je zapadni dio Hercegovine, sustavno je provođena represija, iz nje izvedena negacija identiteta a konačan učinak bilo je društveno i gospodarsko uništenje. Ni muslimani nisu, u skladu s Rezolucijom, priznati kao nacija, nego im je "dopušteno" da se opredijele što žele biti po nacionalnosti. Pri tome se računalo da će narod poći za muslimanskim komunističkim vodstvom, koje se uglavnom izjašnjavalo pripadnicima srpske nacionalnosti.¹⁴

Zauzvrat, muslimani su bili amnestirani od ustaštva koje je ostavljeno u nasljeđe Hrvatima-katolicima. Komunističko vodstvo konstituiralo je jugoslavensku federalnu jedinicu Bosnu i Hercegovinu kao "rezultat današnjih osobenosti i potreba", odnosno kao politički interes, a ne "povijesnu datost". Moša Pijade,¹⁵ Rodoljub Čolaković,¹⁶ Todo Kurtović¹⁷ i drugi komunistički ideolozi i funkcionari govorili su o Bosni i Hercegovini kao "posebnoj republici" koja nije nacionalna država ni jednoga naroda. BiH je po njihovom mišljenju "zdravo vezivno tkivo bratske zajednice ravnopravnih naroda i narodnosti Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije". Tvrdili su da BiH nije moguće podijeliti jer "u njoj živi u nerazrušivoj izmiješanosti dio srpskog i dio hrvatskog naroda, dok treći dio stanovništva sačinjavaju muslimani slovenskog porijekla, koji su primili islam i koji sebe obilježavaju po vjerskoj pripadnosti, a u velikoj većini nacionalno nisu opredijeljeni". Naglašavali su i opasnost od pokušaja stvaranja neke posebne bosanske nacije i smatrali da će ona nužno biti antisrpska i antihrvatska, jer će po logici tražiti cijelu BiH za sebe.¹⁸ Bosna i Hercegovina je konstituirana voljom, "vodećom ulogom" i interesom srpskog naroda koji je dominirao partizanskim komunističkim pokretom u Jugoslaviji, a posebno u BiH te ratne 1943. godine. Smisao njezinog stvaranja bio je u jačanju Jugoslavije, rušenju NDH, pridobivanju muslimana na svoju stranu, onemogućavanju obnavljanja ili stvaranja održive hrvatske federalne jedinice (Banovina Hrvatska) i kontinuitet srpskog etničkog prostora. BiH je prije svega zamišljena i realizirana kao izraz srpskih nacionalnih interesa. Stvorena je da bi što više učvrstila novu federativnu Jugoslaviju. Srpski politički interes bila je Jugoslavija. Srbi kao "žrtve i pobjednici" u ratu nisu se htjeli vratiti na poziciju iz 1939. i priznati Banovinu Hrvatsku. Unitarna Jugoslavija nije bila moguća, zato su formirane federalne jedinice pri čemu je srpski etno-nacionalni interes

i prostor zaštićen načelom konstitutivnosti. Srbi su bili jedini konstitutivan narod u SR Srbiji, jedan od dva (kasnije tri) konstitutivna naroda u BiH i jedan od dva konstitutivna naroda u SR Hrvatskoj.

Odnosi unutar jugoslavenske federacije doveli su i do promjena u BiH. Politički zaokret u pravcu usklađivanja stvarnih odnosa u društvu s definicijom BiH iz Rezolucije ZAVNOBiH-a započeo je šezdesetih godina XX. stoljeća, kada je, barem formalno, promijenjen položaj BiH kao i njezinih naroda. Josip Broz je na proširenoj sjednici Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije (IK CK SKJ) u ožujku 1962. upozorio na jačanje nacionalizma te je rekao: "Valjda nećemo upotrijebiti Armiju da nam čuva naše unutrašnje jedinstvo. Komunistička partija je faktor koji treba da to radi". Dodao je da republike nemaju razloga bojati se za nacionalne i druge interese, jer "Mi smo tu". Kardelj je tada upozorio da u "borbi protiv nacionalizma, partikularizma i šovinizma", ne bi trebalo "pod firmom antirepublikanizma i lažnog jugoslavenstva", afirmirati jedan drugi nacionalizam.¹⁹ Radilo se o afirmaciji srpskog nacionalizma, centralizma i unitarizma maskiranog u jugoslavenstvo. Politika kakvu je javno zagovarao Kardelj ugrađena je u ustavne odredbe 1963., a dodatno je legitimirana na Osmom kongresu SKJ održanom u prosincu 1964.²⁰

Republike nisu imale pravo same artikulirati nacionalnu politiku. To je mogao samo Politbiro, odnosno Broz i vrh Partije. Međutim, političke blokade i neuspjele reforme dovele su u pitanje i samu opstojnost federacije. Jedna od mjera za jačanje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) bila je i promjena politike u SR BiH. Promjena se zasnivala na obuzdavanju srpskog nacionalizma, smanjenju represije prema Hrvatima i njihovoj integraciji u društvo te konačno priznanju muslimana kao nacije.²¹ Josip Broz je inzistirao na "punom identitetu" i samostalnoj poziciji BiH, objašnjavajući da je ona "centar Jugoslavije" i kao takva važna za stabilnost države.²² Odlukom CK SK BiH u siječnju, odnosno svibnju 1968. vjersko-narodnosna (etnička) zajednica muslimana postala je zajednica Muslimana u nacionalnom smislu.²³ To je potvrđeno ustavnim amandmanima i verificirano na popisu stanovništva 1971. godine. Muslimani su na popisu 1971. u većini prihvatili novi nacionalni identitet pa se 39,6% stanovništva SR BiH izjasnilo Muslimanima.

14 O poratnom nacionalnom izjašnjavanju jugoslavenske komunističke elite vidjeti *Ko je ko u Jugoslaviji*, Sedma sila, Beograd, 1957.

15 "Govor člana Politbiroa CK KPJ druga Moše Pijade", *Osnivački kongres Komunističke partije Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1950., 13.-15.

16 "Zašto je Bosna i Hercegovina federalna jedinica", *Oslobođenje*, 9. april 1945., broj 29., 2.

17 Noel MALCOLM, *Povijest Bosne-kratki pogled*, Erasmus, Novi liber, Dani, Zagreb, Sarajevo, 1995., 267.

18 Todo KURTOVIĆ, "Amandmani i državnost republike", *Komunisti i nacionalne slobode*, NIŠP Oslobođenje, 1975., 604. Ovaj problem iscrpno je obradio Salim Čerić u potpuno prešućenoj knjizi *O jugoslovenstvu i bosanstvu*, NIP Oslobođenje, Sarajevo. Datum nije naveden, a knjiga je vjerojatno objavljena 1971. godine.

19 *Početak kraja SFRJ, Stenogram i drugi prateći dokumenti proširene sjednice Izvršnog komiteta CK SKJ održane 14.-16. marta 1962. godine*, Izvori za istoriju Jugoslavije (SRJ), Beograd, 1998., 100.-261.

20 *Osmi Kongres Saveza komunista Jugoslavije*, Kultura, Beograd, 1964., 37.-42.

21 Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb 1999., 577.-578.

22 "Intervju dr. Dušan Bilandžić: Ulica nas razdvaja", *Danas*, 6. 9. 1988., 10.-12.

23 Iva LUČIĆ, "Stavovi Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije o nacionalnom identitetu bosanskih Muslimana/Bošnjaka, Između afirmacije, negacije i konfesionalne artikulacije", *Rasprave o nacionalnom identitetu Bošnjaka*, Institut za istoriju u Sarajevu, Sarajevo, 2009., 97.-115.

Srba je bilo 37,6%, Hrvata 20,6% i Jugoslavena 5%.²⁴ Reforme započete šezdesetih i događaji s početka sedamdesetih, dali su rezultate u ustavnim amandmanima i konačno su potvrđene Ustavom iz 1974. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija definirana je kao savezna država, "zajednica dobrovoljno ujedinjenih naroda i njihovih socijalističkih republika", a republike su postale "države zasnovane na suverenosti naroda i na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi".²⁵

Prema Ustavu SR BiH iz 1974. godine, radnička klasa, radni ljudi i narodi Bosne i Hercegovine – Srbi, Muslimani, Hrvati i pripadnici drugih naroda i narodnosti nakon što su u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji "uspostavili" revolucionarnu, narodnu i demokratsku vlast, "stvorili" su Narodnu Republiku Bosnu i Hercegovinu u okviru Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Očito da nije BiH stvorila svoje narode, već su narodi, a u biti KPJ stvorili BiH. Narodna Republika je 1963. postala Socijalistička Republika, a definirana je kao "socijalistička demokratska država i socijalistička samoupravna demokratska zajednica radnih ljudi i građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata, pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive..." Naznačeno je također da je SR BiH u sastavu SFRJ te je zajamčena "ravnopravnost naroda i narodnosti i njihovih pripadnika" i to na sljedeći način: "Narodima Bosne i Hercegovine – Hrvatima, Muslimanima i Srbima i pripadnicima drugih naroda i narodnosti obezbjeđuju se uslovi za afirmaciju nacionalnih vrijednosti, za slobodno ispoljavanje nacionalnih osobenosti u skladu sa potrebama zajedničkog života, socijalističkog razvitka i učvršćenje bratstva i jedinstva, kao i srazmjerna zastupljenost u skupštinama društveno političkih zajednica".²⁶

Već sami (srpski) jezik Ustava pokazuje da od "slobodnog ispoljavanja nacionalnih osobenosti", barem kada se o Hrvatima radi, nema ništa. Donošenjem Ustava iz 1974. ubrzan je proces izgradnje institucija, uvezivanja općina i centralizacije vlasti što je započelo krajem šezdesetih godina, a zvalo se "konstituiranjem Republike".²⁷ Ustav iz 1974. nastao je kao rezultat i posljedica dugogodišnje krize i nefunkcioniranja sustava. On nije riješio krizu, ali je postavio nove odnose koji su mogli funkcionirati neko vrijeme, barem dok je bio živ Josip Broz, neprijeporan arbitar i (uz SKJ) Jugoslavensku narodnu armiju) glavni integrativni faktor SFRJ. Srbijanska politička elita je još 1975. iskazala nezadovoljstvo ustavnim položajem. Predsjedništvo SR Srbije osnovalo je radnu grupu

za izradu materijala koji će poslužiti kao osnova za raspravu o "ustavnom konstituiranju Republike". Dvije godine kasnije, izrađen je materijal pod nazivom *Socijalistička Republika Srbija i autonomne pokrajine u njenom sastavu, ustavni položaj i praksa*. Materijal poznat i kao "Plava knjiga" ostao je nepoznat široj javnosti.²⁸

Tek smrću Josipa Broza u svibnju 1980. politički odnosi i stanje u društvu značajno se mijenjaju. Dolazi do masovnih demonstracija Albanaca na Kosovu, a u Srbiji se sve glasnije iznosi nezadovoljstvo općim položajem Srba u jugoslovenskoj federaciji, statusom pokrajina, kao i konfederalnim obilježjima SFRJ. Nakon što su nacionalistički orijentirani srpski intelektualci uzbukali javnost kritikom komunističkog režima iznesenom 1986. u Memorandumu Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU), došlo je do promjena u partijskom vrhu.²⁹ Na čelo SK Srbije 1987. godine došao je Slobodan Milošević.³⁰ Koristeći političku moć čelnog čovjeka Partije preuzeo je nacionalističku retoriku te se nametnuo srpskim nacionalistima. Milošević je postao nacionalni vođa spreman riješiti srpsko pitanje tako što će "svi Srbi živjeti u jednoj državi". U ljeto 1988. godine u Srbiji su organizirani masovni mitinzi podrške "jedinствenoj Jugoslaviji" i "jedinствenoj Srbiji" kojima je novo srbijansko partijsko vodstvo osiguravalo legitimitet za svoju politiku. Na mitinzima su kritizirani i prozivani Miloševićevi protivnici. Najčešće ih se pitalo "gdje ime je baza?" Jednim takvim mitingom, nazvanim i "jogurt revolucija", srušeno je u listopadu 1988. vodstvo Socijalističke autonomne pokrajine (SAP) Vojvodine.³¹ Milošević je vojvodanske događaje opisao kao "eskalaciju bratstva, gneva i jugoslovenstva" i tvrdio da se "dogodio narod".³² Nije mu bilo važno što se "dogodio", odnosno, kako je to netko tada napisao, "oteo" samo srpski narod. On je i onako bio "temeljni narod" koji je stvorio Jugoslaviju. Takvo jugoslovenstvo, a još više "narodni" odnosno srpski nacionalistički gnjev srušio je i crnogorsko vodstvo. Parole "hoćemo oružje" i "hoćemo Ruse" prijetile su i ostalim republičkim komunističkim vodstvima, ali i Federaciji.³³

AVNOJ-evska konstrukcija Jugoslavije počela se urušavati. Republički komunistički etatizmi postavljali su obranu. Da

24 Stanovništvo Bosne i Hercegovine, narodnosni sastav po naseljima, Zagreb, travanj 1995., 9.

25 Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije sa amandmanima I do XLVIII i Ustavnim zakonom za sprovođenje amandmana, čl. 1. do 3., str. 25.

26 Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine s Ustavnim amandmanima I-LVIII, NIO Službeni list SR BiH, Sarajevo, 1989., Osnovna načela, str. 7. i čl. 1.-3., str. 28.-29.

27 Istorija Saveza komunista Bosne i Hercegovine, knjiga 2., Institut za istoriju u Sarajevu, NIŠRO Oslobođenje, Sarajevo, 1990., 197.-198.

28 Predsjedništvo Socijalističke Republike Srbije, Radna grupa, Strogo poverljivo, *Socijalistička Republika Srbija i autonomne pokrajine u njenom sastavu, ustavni položaj i praksa*, Beograd, 11. marta 1977. godine.

29 Kosta MIHAILOVIĆ, Vasilije KRESTIĆ, "Memorandum SANU" pod udarima politike, Borba, Beograd, 2002., 141.-188.

30 VIII sednica CK SK Srbije; nulta tačka "narodnog pokreta", Službeni glasnik, Statusteam, Beograd, 2007.

31 "Novi Sad iz sata u sat", *Danas*, 11. 10. 1988., 7.-9.

32 Slobodan MILOŠEVIĆ, *Godine raspleta*, BIGZ, Beograd 1989., 318.-320.

33 Sabrina P. RAMET, *Tri Jugoslavije; izgradnja države i izazov legitimacije 1918.-2005.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, 2009., Zagreb, 432. Na mitingu održanom u Nikšiću 18. rujna 1988. uzvikivane su parole "Hoćemo oružje", odnosno "Hoćemo Ruse". Kasnije je objašnjavano da se nije uzvikivalo "Hoćemo Ruse", odnosno Sovjete, nego "Hoćemo gusle". Javnost se dugo "zabavljala" interpretacijama nikšićkih parola. Vidjeti: "Gusle, a ne Ruse", *Danas*, 27. 9. 1988., 53.

bi ojačali svoje pozicije i osigurali legitimitet tražili su “bazu”, poticali “svoje” nacionalizme i stavljali se na čelo “ugroženih nacionalnih interesa”, naravno u onoj mjeri u kojoj je to bilo moguće. Nacionalno homogeno slovensko partijsko vodstvo usprotivilo se Miloševiću i pokušajima redefiniranja ustavno-pravnih odnosa u SFRJ. Skupina slovenskih intelektualaca izradila je *Slovenski nacionalni program* koji je u veljači 1987. objavljen u *Novoj Reviji*. Za “čuvare Jugoslavije” bio je to signal da Slovenija ide ka odcjepljenju.³⁴ Slovenski komunisti bili su jedini spremni i sposobni parirati srbijanskoj eliti, a njihov sukob razarao je Jugoslaviju. Bitna pretpostavka neovisne slovenske politike bila je u činjenici da Srbi nisu bili konstitutivan narod u Sloveniji, što znači da je ona bila izvan njihovog “etničkog” interesa. Drugi važan argument koji je davao političku snagu slovenskim komunistima bio je taj što su oni bili “čuvari” masovnih grobnica, odnosno vlasnici dokaza o najvećem poslijeratnom zločinu u Europi.

Hrvatsko partijsko vodstvo opterećeno srpskim kompleksom, nakon iskustva “Karađorđeva” iz 1971. i dugih godina “hrvatske šutnje”, oprezno je laviralo između svih opcija, nastojeći se održati na vlasti i izići iz krize sa što manje štete. Svako protivljenje srpskim zahtjevima te spominjanje hrvatstva i hrvatskih interesa u Beogradu (a i u Zagrebu) je označavano ustaštvom. Tako je i notorni komunist i Jugoslaven Stipe Šušvar nakon stvaranja tzv “neprincipijelne koalicije” i rušenja Miloševićevog čovjeka Dušana Čkrebića na Sedamnaestoj sjednici CK SKJ u listopadu 1988., percipiran i označen u srbijanskoj javnosti kao ustaša. Isto se nešto kasnije dogodilo i predsjedniku hrvatskih komunista Ivici Račanu. Za razliku od njih bosansko-hercegovački kadar i tadašnji predsjednik Saveznoga izvršnog vijeća (SIV) odnosno jugoslavenske vlade, Branko Mikulić glasovao je za Čkrebića i još se, po vlastitom priznanju, punim imenom i prezimenom potpisao na glasački listić.³⁵ Time nije sačuvao poziciju, jer Miloševiću nije trebao niti mu je mogao vjerovati. Naprotiv, još jednom je obznanio nepromjenjivost, vezanost za dogmatsku partijsku struju i neupotrebljivost za vrijeme koje je dolazilo. Skupština SR Srbije izglasala je 28. ožujka 1989. promjene Ustava kojima je Vojvodini i Kosovu oduzet status konstitutivnih jedinica jugoslavenske federacije.³⁶

Ustavom SR Srbije iz 1990. srbijansko vodstvo preuzelo je i tri glavne nadležnosti federacije u međunarodnim odnosima i to u obrani, državnoj sigurnosti i međunarodnim odnosima.³⁷ Time je narušena jugoslavenska federalna konstrukcija izgrađena na partijskom kompromisu i konsenzusu uz odlučujuću ulogu i arbitražu Josipa Broza. Veliki “Jugoslaveni” srušili su tzv. “Titovu Jugoslaviju” vjerojatno i ne sluhteći da je nekakva druga(čija) teško i bila moguća. SR BiH su

potresale afere koje su po svemu sudeći i izazivane kako bi se onemogućili otpori beogradskoj politici. Jedan za drugim padali su “jaki ljudi” Partije. Poseban problem komunistima u SR BiH bila je nacionalna heterogenost i nemogućnost upotrebe naroda za suprotstavljanje Miloševićevoj agresivnoj politici ili definiranju svoje autentične politike. Pitanje legitimiteta za njih je bilo preteško. Srbi su u velikom broju zadržali osjećaj “prvenstva” i “posebnih zasluga” za jugoslavensku državu. SR BiH je za njih bila samo administrativni dio Jugoslavije koja je bila njihov primarni nacionalni i politički interes. Uglavnom su podržavali Miloševićevu politiku redefiniranja odnosa i učvršćenja Federacije, s uvjerenjem da je potrebno ispraviti “nepravilnosti” nastale kao posljedica “antisrpske politike” koja je, prema njihovom mišljenju, jedno vrijeme vođena u Jugoslaviji. Muslimani su većinom prihvatili jugoslavenstvo kao svoj nacionalni interes, a Broza i SKJ smatrali su zaslužnim za uspostavu BiH kao jugoslavenske federalne jedinice i priznanje muslimanske nacije. Miloševiću i srpskom nacionalizmu mogli su oprezno parirati principijelnim jugoslavenstvom i pozivanjem na “Titove tekovine”. Što je u javnost više izbijala četnička ikonografija, to je po obrascu iz Drugoga svjetskog rata muslimanska elita više isticala privrženost Brozu i njegovoj viziji Jugoslavije. Izgledalo je kao da se sve vraća na početak, postavljeni su već viđeni politički obrasci koji su gotovo oživjeli slike i odnose iz Drugoga svjetskog rata i poraća, no ovaj put sve je po običaju nalikovalo na farsu.

Vodeći računa o ukupnoj politici SKJ, ali i o specifičnosti nacionalno heterogenog članstva, vodstvo SK BiH pozivalo je svoje članstvo i narod(e) BiH na očuvanje federativne Jugoslavije, ali i na cjelovitost BiH unutar nje. Bila je to nemoguća misija. Raspad SKJ odvijao se istovremeno s raspadom komunističkog sustava u Europi. Kada su u siječnju 1990. Slovenci napustili XIV. kongres SKJ, a vodstvo Saveza komunista Hrvatske (SKH) odbilo sudjelovati u radu “krnjeg” kongresa, bilo je jasno da se Partija raspala, čak i u BiH. “Mi” već odavno nismo bili tu! Nakon smrti Josipa Broza i raspada SKJ zadnji integrativni element jugoslavenske zajednice ostala je JNA. Ustav je i onako više bio ideološka fikcija nego djelotvoran pravni akt. Poslije skoro tri desetljeća opet je postalo aktualno ono Brozovo pitanje, zapravo prijetnja: “Valjda nećemo upotrijebiti Armiju da nam čuva naše unutrašnje jedinstvo!?”

Danas znamo da je Armija upotrijebljena, ali se pokazalo da nije mogla sačuvati ni svoje, a kamo li partijsko i državno jedinstvo. Nakon Brozove smrti raspali su se i Partija i Armija. Sveto partijsko trojstvo s transparentata: Tito, Partija i Armija prestali su postojati, a s njima i Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, država bez legitimiteta. Nestankom Jugoslavije nestale su i “današnje osobenosti i potrebe” čega je rezultat bilo stvaranje Bosne i Hercegovine. Izmišljanost Hrvata i Srba nije više bila “nerazrušiva”. Urušavale su se sve konstrukcije čiji je legitimitet bio upitan, pa tako i Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina.

34 S. P. RAMET, *Tri Jugoslavije*, 2009., 390.

35 “Vlada na plenumu”, *Danas*, 25. 10. 1988., 14.-15.

36 D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 1999., 758.

37 Davor MARIJAN, *Slom Titove armije; JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, Golden marketing – Tehnička knjiga – Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008., 352.

TKO SU I ŠTO SU BILI HRVATI U BOSNI I HERCEGOVINI

Kakva je uloga Hrvata u tom procesu i u bosansko-hercegovačkoj stvarnosti uopće? Hrvatsku poziciju i snagu hrvatske politike u Bosni i Hercegovini dobro oslikava već zaboravljeno mišljenje civilnog adlatusa Isidora Benka iz 1911. godine. Odgovarajući na primjedbe ministra Istvána Buriána o pristajanju *Hrvatske katoličke udruge* i *Hrvatske narodne zajednice* uz svepravašku organizaciju s trijalističkim programom, Benko je napisao kako taj idealistički program ne ometa suradnju vlade s hrvatskim političarima jer oni "vode računa o postojećem stanju i podupiru vladu". Dodao je i to da ne treba vršiti na njih pritisak i izazivati "veliko uzbuđenje", jer je sasvim svejedno prihvaćaju li Hrvati pravaški program ili ne, kada "oni i onako nemaju mogućnosti da ga provedu u život".³⁸ Ta konstatacija i činjenica da su Srbi i muslimani u to vrijeme imali po jednu stranku u Saboru, a Hrvati kao najmalobrojniji dvije jasno oslikavaju hrvatski položaj u BiH početkom dvadesetoga stoljeća. Dodajmo tome i ponašanje hrvatske političke elite pa će slika biti još jasnija. Naime, stvaranjem Kraljevstva Srba Hrvata i Slovenaca nekolicina članova i dužnosnika *Hrvatske narodne zajednice*: Tugomir Alaupović, Stjepan Kukrić, Đuro Džamonja, Stanko Pavičić i dr. Vladimir Čaldarević pristupili su *Jugoslavenskoj demokratskoj stranci*, te su u travnju 1919. javno istakli da ne žele biti tretirani kao predstavnici bosansko-hercegovačkih Hrvata, nego predstavnici "cijelog troimenog jednog naroda".³⁹

Kasnije se pokazalo da je odricanje od hrvatstva i isticanje južnoslavenskog sinkretizma (slavenstva, jugoslavenstva, nacionalnog bosanstva...) karakteristika dijela hrvatske elite. To je u drugom, nacionalnom dijelu hrvatske elite i u narodu uglavnom tumačeno kao odnarođenje i hvatanje u tuđe kolo. Tragična epizoda iz Drugoga svjetskog rata, osjećaj i nametanje krivnje još više su pospješili procese odnarođenja hrvatske elite. Istovremeno su komunistički zločini i teror onemogućili veliki dio hrvatskog naroda da prihvati novu vlast. Prema procjenama Vladimira Žerjavića i Bogoljuba Kočovića, u Drugome svjetskom ratu stradalo je oko 316.000 stanovnika Bosne i Hercegovine.⁴⁰ Taj broj je vjerojatno i veći, ali ćemo koristiti navedene procjene u nedostatku boljih i preciznijih.⁴¹ Prema nacionalnoj strukturi stradalo je oko 164.000 Srba, oko 64.000 Hrvata, oko 75.000

Muslimana i oko 9.000 Židova iz Bosne i Hercegovine.⁴² U Hercegovini, odnosno u tri južne "hercegovačke" županije Federacije BiH stradalo je oko 23.000 Hrvata. Veliki dio njih su ubili komunisti poslije rata. Tako je ubijeno oko 4.500 Hrvata iz samo dvije hercegovačke općine Ljubuškog i Širokog Brijega. Ubijen je svaki treći muškarac, a prosjek starosti bio je oko 23 godine. S prostora Posavine stradalo je oko 10.000, a u 19 općina središnje Bosne oko 3.060 Hrvata. Za ostale koji su stradali nisu provedena istraživanja i nema pouzdanih podataka.⁴³

Različit intenzitet stradanja i nerazmjerna količina prolivene krvi uvjetovali su i različit odnos prema komunističkoj vlasti. Tome je pridonijelo i ponašanje KPJ koja je budno pratila ponašanje rodbine (potomaka) ubijenih "neprijatelja" i tretirala ih kao politički nepodobne i sumnjive elemente. Cijeli život pratile su ih "karakteristike" nepodobnih likova iz obitelji "narodnih neprijatelja". Pričalo se da je nekom Hrvatu iz Hercegovine u "karakteristici" odnosno ocjeni podobnosti koja je u nadležnim komitetima pisana za svakog državljanina SFRJ pisalo: "U ustašama mu nije bio niko jer nije imao ko". Hrvati u Bosni i Hercegovini bili su najslabije integrirani i u "socijalističku stvarnost" i često su socijalističku Jugoslaviju doživljavali kao silom nametnut konstrukt protivan njihovim interesima. U takvim projekcijama i SR Bosna i Hercegovina je bila tek umanjena i rigidna verzija iste te tvorevine. Puno je lakše bilo proglasiti i nametnuti politički okvir nego unutar njega izgraditi društvo. Hrvati su konstantno iseljavali iz SR BiH tako da su unatoč velikom prirodnom prirastu spali sa 24 % stanovništva koliko ih je bilo 1948. na 17 % koliko ih je popisano 1991. godine. Dodatni problem bio je u tome što je iseljavao najvitalniji i najposposniji dio stanovništva. To je onemogućilo stvaranje kritične intelektualne mase sposobne odgovoriti na izazove vremena. Tijekom 1972. godine, neposredno pred donošenje novog Ustava koji je bitno odredio sudbinu Jugoslavije, ali i BiH, u članstvu SKJ u BiH bilo je 73.612 ili 53,45 % Srba, 41.901 ili 30,43 % Muslimana i 15.259 ili 11,08 % Hrvata. Kako je po popisu iz 1971. u BiH živjelo 772.491 Hrvata, znači da je u članstvu SKJ bilo tek 1,9 % od ukupnog broja Hrvata u BiH. Muslimana je bilo 2,8 %, a Srba 5,4 % u članstvu SKJ.⁴⁴ Ili jednostavnije rečeno, od sto članova SKJ u BiH jedanaestorica su bili Hrvati, a od sto Hrvata u BiH samo su dvojica bila u Partiji.

Osim slabe uključenosti u socijalističko društvo, specifičan hrvatski problem u BiH bila je negativna selekcija partijskog kadra, odnosno njegov specifičan odnos negacije hrvatstva

38 Mirjana GROSS, "Hrvatska politika u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1914.", *Historijski zbornik*, XIX.-XX., Zagreb, 1966.-1967., 51. Benkova ocjena utjecaja i mogućnosti, ali i ponašanja hrvatske politike u Bosni i Hercegovini ostala je aktualna i stoljeće kasnije. Usporediti: Ranko PEJIĆ, *Ideja o jugoslovenskom zajedništvu u Bosni i Hercegovini*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Istočno sarajevo, 2005., 134.-151.

39 Nusret ŠEHIĆ, *Bosna i Hercegovina 1918-1925. – privredni i politički razvoj*, Institut za istoriju Sarajevo, Sarajevo, 1991., 125.-126.

40 Vladimir ŽERJAVIĆ, *Gubici stanovništva Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu*, Jugoslavensko viktimoško društvo, Zagreb, 1989., 115.-117.

41 Jerca VODUŠEK STARIĆ, "Kako se čistila Jugoslavija", *Gordogan*, broj 4-5., Zagreb, ljeto-jesen 2004., 45. Starić je utvrdila znatno veći broj žrtava u Sloveniji nego je to izračunao Žerjavić.

42 Vladimir ŽERJAVIĆ, "Demografski i ratni gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću", *Bleiburg 1945.-1995.*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 2000., 81. Usporediti s istraživanjem Bogoljuba Kočovića i komentarima Slavka Goldsteina, strana XIII.-XVI.

43 Ivica LUČIĆ, *Sigurnosna politika Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine 1945.-1990.*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005., 242.-247.

44 Mirsad D. ABAZOVIĆ, *Kadrovski rat za BiH*, Savez logoraša BiH, Sarajevo, 1999., 226.-228.

što je rezultiralo “nedostatkom baze”. Uslijed toga je došlo do dubokog jaza između većine hrvatskog naroda i “njegove” partijske elite. Malobrojno hrvatsko partijsko članstvo i vodstvo u BiH nije moglo računati s okupljanjem naroda i potvrdom legitimiteta vlasti kako je taj legitimitet shvaćan u komunizmu. Partijski aparatčici su se do te mjere udaljili od naroda iz koga su potekli da nisu imali nikakav utjecaj niti mogućnost artikulacije njegovih (nacionalnih) interesa. Pokazala se opravdanom kritika koju je hrvatskim komunistima u Sarajevu u srpnju 1970. uputio Todo Kurtović rekavši da nije zadovoljan sa stanjem u kulturi, posebno kada se tiče ravnopravnosti upotrebe jezika. Naglasio je kako ga brine “što Hrvati komunisti ne dižu glas”. Malobrojni Hrvati komunisti u Bosni i Hercegovini ne samo da zbog jezika i kulture nisu “dizali glas”, nego su i sami uglavnom koristili srpski (srpsko-hrvatski) jezik, čime su iskazivali svoj otklon od hrvatstva odnosno “nacionalizma”. Kurtović se čudio “nekim komunistima Hrvatima” koji su pitali “po čemu su oni Hrvati”. Upozorio je da je takva “čistoća i principijelnost” odnosno negiranje pripadnosti naciji štetna, jer bi značila “bjezanje i odvajanje od naroda”.⁴⁵

Kurtovićeva “briga za Hrvate” pomalo podsjeća na današnju Dodikovu brigu za “hrvatska prava”. Ipak, dogodilo se ono što je Kurtović predviđao; najprije su se hrvatski komunisti odrekli pripadnosti hrvatskoj kulturi i naciji, a onda je prvom prilikom narod njima odrekao punomoć za zastupanje. Tako su Hrvati u BiH ostali bez vodstva koje je moglo na strateškoj razini promišljati nacionalne interese. Ono lokalnih partijaca koji su iz čisto karijerističkih razloga “raščistili s religijom” i hrvatstvom nisu imali nikakvu društvenu težinu i uglavnom su bili teško kompromitirani. Hrvatski kadrovi u BiH često su svoju privrženost Partiji i Jugoslaviji dokazivali “otkrivanjem” nacionalizma u svojim redovima, a često su i sami konstruirali afere i iznosili optužbe koje su neke njihove sunarodnjake koštale dugogodišnje robije a njima su osiguravale uloge “beskompromisnih boraca za bratstvo i jedinstvo”. Hrvati koji su se doticali hrvatske nacionalne politike i nacionalnih interesa skupo su to plaćali. Brzo su bivali zatvarani, suđeni ili na drugi način uklonjeni s javne scene. Možemo navesti primjer profesora mostarske Gimnazije Ivana Alilovića i njegovo suđenje u Mostaru, odnosno slučaj sedmorice hrvatskih književnika iz Sarajeva (Veselko Koroman, Vitomir Lukić i ostali) koji su polemizirali s predstavnicima vlasti oko (ne)zastupljenosti hrvatskog jezika i kulture u Bosni i Hercegovini.⁴⁶

Naime, hrvatski nacionalni pokret s kraja šezdesetih i početka sedamdesetih imao je odjeka i među Hrvatima u BiH, naročito u pograničnim mjestima. Hrvatski mediji, posebno

Hrvatski tjednik, rad ogranaka Matice hrvatske iz susjednih dalmatinskih općina, kao i studenti koji su studirali u Zagrebu sve više su poticali Hrvate u BiH da “dignu glas” i postave pitanje položaja u kulturi i politici. Počelo je od običnih stvari, tražene su promjene službenih natpisa, njihovo prevođenje na hrvatski jezik, pisanje latinicom i slično.⁴⁷ Komunistička vlast u SR BiH reagirala je represijom. Predsjednik CK SK BiH Branko Mikulić obišao je koncem veljače 1970. s grupom visokih partijskih dužnosnika nekoliko hercegovačkih općina. U izvješću o obilasku najavili su borbu protiv nacionalističkih pojava, a to su: “aktivnost Matice hrvatske, Udruženja slobodnih pisaca” i slično.⁴⁸ Početkom rujna 1970., Mostar je posjetio Josip Broz. On je u prigodnu govoru naglasio štetnost djelovanja nacionalista i šovinsta te pohvalio Mostar zbog energična proganjanja neprijatelja. Nakon tog govora Ivan Alilović, koji je bio optužen za prikupljanje (službenih) statističkih podataka o (ne)zastupljenosti hrvatskog jezika i kulture te hrvatskih kadrova u BiH, osuđen je na tri godine strogog zatvora.⁴⁹ Takve rigorozne mjere i represiju vlasti Branko Mikulić je podržao komentarom “da borbu treba voditi tako da njihovi nosioci izgore u njenoj vatri”? U nastupu za TV Sarajevo 16. kolovoza 1971. to je pobliže objasnio: “Treba identifikovati sve one koji su, na bilo koji način, protiv politike ravnopravnosti, bratstva i jedinstva naroda. Treba razobličiti njihove idejne i političke pozicije i tako ih izolovati i dotući kao crve. To treba činiti znajući da je riječ o otpadnicima, o intrigantima, o zlim ljudima.”⁵⁰ Hrvati uključeni u SK BiH ne samo da nisu “dizali glas” u zaštitu hrvatstva, čemu se svojevremeno “čudio” Todo Kurtović, nego su one koji su dizali glas bili spremni “dotući kao crve”.

Začudujuće je kako su komunistička svijest, retorika i osjećaj “budnosti” preživjela komunistički sustav, te kako je postkomunističkim strukturama još uvijek važno da Hrvati u BiH ne “dignu glas”. Novinar (i urednik) *Jutarnjeg lista* Mladen Pleše napisao je tekst o “hrvatskoj desnici”, odnosno najavljenim predsjedničkim kandidaturama Miroslava Tuđmana i Andrije Hebranga. Pleše je upozorio da se Europa “boji” njihove kandidature, odnosno pobjede na izborima, jer bi to

47 Republički sekretarijat za unutrašnje poslove SR Hrvatske izradio je u travnju 1972. godine *Izvještaj o kontroli zakonitosti rada Matice Hrvatske*, koji je naknadno objavljen. Vidjeti: *Izvještaj o kontroli zakonitosti rada Matice Hrvatske*, Matica Hrvatska, 2002.

48 CK SK BiH, *Informacija o posjeti opštinama: Lištica, Posušje, Grude, Ljubuški, Čitluk, Čapljina, Gacko i Nevesinje*, 1970., 4-5.

49 Okružni sud u Mostaru, broj K-79/70., Mostar, 4. 9. 1970. Potpis, predsjednik vijeća Čamil Memić. U presudi je navedeno kako je u autobusu od Mostara do Gruda govorio pred Milom Višticom da je tijekom školovanja doživljavao mnoge neugodnosti, samo zato što je Hrvat, da je ravnatelju škole u kojoj je radio Mirzi Mušoviću, a koji ga je kao radnika šikanirao, rekao da ne može u isto vrijeme biti Musliman i Srbin, kako se ovaj izjašnjavao, te da je u prostorijama knjižare *Matice hrvatske* u Mostaru pred svjedokom Stojanom Bošnjakom hvalio knjigu Ivana Meštrovića *Uspomene na političke ljude i događaje*, kritizirajući komentar za koji je rekao kako ga je pisala “srpska inteligencija ili klika” da bi umanjila značaj knjige.

50 Branko MIKULIĆ, *Za što a protiv čega*, NIŠP Oslobođenje, Sarajevo, 1975., 104.-105.

45 Todo KURTOVIĆ, *Komunisti i nacionalne slobode*, NIŠP Oslobođenje, Sarajevo, 1975., 589.-590.

46 Ilica LUČIĆ, “Upotreba kulture u stvaranju i očuvanju nacionalnih identiteta u Bosni i Hercegovini od 1945. do 2005.” *Ustavno-pravni položaj Hrvata u Bosni i Hercegovini, pravni status, jezik, mediji, obrazovanje, kultura*, Hrvatsko društvo za znanost i umjetnost, Sveučilište u Mostaru, Mostar, 2006., 351.-372.

moglo izazvati niz loših posljedica. Jedna od njih je toliko "teška" da Pleše na nju posebno upozorava: "Glas će sasvim sigurno dignuti i Hrvati u BiH koji će progovoriti o svom statusu u toj državi".⁵¹ Nevjerojatno je da netko u Europi, u 21. stoljeću smatra da je nedopustivo, neprihvatljivo, čak i opasno ako Hrvati u BiH (ili bilo tko i bilo gdje) "dignu glas i progovore o svome statusu". Ova rečenica oslikava stanje svijesti i politiku dijela hrvatske (post)komunističke ljevice prema Hrvatima u BiH.

DOBRI PASTIRI I PREŠUĆENA BRAĆA

Važno je utvrditi način na koji je KPJ provodila diferencijaciju među Hrvatima i unutar hrvatske zajednice u BiH stvarala političku elitu. Među Hrvatima u BiH bio je mali broj ideološki opredijeljenih komunista. Nije ih bilo puno ni među ustanicima odnosno partizanima sve do jeseni 1943. godine. Komunističkom-partizanskom pokretu uglavnom su pristupali na prostorima koji bi partizani zauzeli. Zato su hrvatski komunistički kadrovi, ako ih i možemo tako nazvati, bili inferiorni kroz čitavo vrijeme komunističke vlasti i nemoćni da uspostave vezu sa "svojim" narodom i tako osiguraju kakav takav legitimitet. To su u vrijeme raspada komunističkog sustava, a naročito nakon promjena i izbijanja rata 1991. pokušali nadomjestiti obznanjivanjem i jačanjem veza s jednim dijelom Katoličke crkve u BiH koji je desetljećima surađivao s vlašću. Naime, komunistička vlast je u siječnju 1950. preko Uprave državne bezbjednosti (UDB-e) osnovala *Udruženje katoličkih svećenika Bosne i Hercegovine "Dobri pastir"*.⁵² U ovom tekstu nećemo raspravljati o razlozima nastanka i karakteru tog udruženja. Postoje mnogi razlozi za i protiv. Samo ćemo konstatirati da "ugled" članova Udruženja i slijednika njihove politike nakon propasti komunističkog sustava nije (bio) dostatan za katoličku niti za nacionalnu legitimaciju.⁵³

Nepotrebno je danas objašnjavati okolnosti i razloge osnivanja Udruženja, kao što je i besmisleno veličati tu epizodu u životu Crkve kao nešto veličanstveno i jedino ispravno. Bilo je to vrijeme sile i terora u kojem se tražila mogućnost i način opstanka. Atmosferu koja je vladala u vrijeme osnivanja *Udruženja katoličkih svećenika "Dobri pastir"* oslikava i pozdrav predsjednika inicijativnog odbora fra Bone Ostojića⁵⁴ kojim je otvorio osnivački skup: "Pozdravljam vas katoličkim pozdravom 'Hvaljen Isus' i našim borbenim pozdravom

'Smrt fašizmu-Sloboda narodu'".⁵⁵ Ostaje otvoreno pitanje dokle se mora(lo) ići? U tom smislu zanimljiv je i Ostojićev osvrt na Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a u časopisu *Dobri pastir*, u kojem kaže:

"Riječi druga Tita ostavile su na nas najdublji utisak, a njihova završna misao bila je: borba se nastavlja do konačne pobjede. Osim referata druga Tita moju posebnu pažnju privukao je referat druga Marka, koji je, kako sam odmah u početku zapazio, imao zadatak da nam svima objasni, kakvu je ulogu odigrala u borbi Komunistička partija. Slušam, snebivam se i sam sebe pitam: "Zar nisi znao, koliko je jaka i kako organizovana Komunistička partija Jugoslavije? Doživio si i vidio toliko štrajkova u Zenici, preskakivao iz vagona u vagon bježeći pred žandarskim kundacima, svojim očima si gledao borbu radnika za veći komad kruha, a nisi ni tada ni poslije nastojao doznati i shvatiti, koja i kakva organizacija vodi to radništvo, a ako si uglavnom nešto i znao, sigurno je, da nisi ni slutio, koliko je njezina nauka, ideologija već osvojila radničke mase". Iz riječi druga Marka morao je svatko, htio ili ne htio povući zaključak: njemačkoj sili i oružju a u vrijeme kad je u zemlji bilo gotovo sve obezglavljeno, suprotstavila se i narod digla na ustanak dobro organizirana Komunistička partija."⁵⁶

Za one koji ne znaju, "drug Marko" je bio Aleksandar Ranković, srbijanski komunist, osnivač *Odjeljenja zaštite naroda* (OZN-a), koje je kasnije preimenovano u *Upravu državne bezbjednosti* (UDB-a), odnosno *Službu državne bezbjednosti* (SDB). Ranković je poslije Broza bio najmoćniji čovjek KPJ te poslije njega i najodgovorniji za ubojstva većine od 55 bosanskih⁵⁷ i 66 hercegovačkih franjevac,⁵⁸ ubijenih tijekom Drugoga svjetskog rata i poslije njegova završetka. Služba koju je "drug Marko" osnovao u svibnju 1944., osim što je poubijala većinu od 121 fratra i 63 dijecezanska svećenika, zatvarala je i sudila za vrijeme komunističke vlasti 89 hercegovačkih i još neutvrđen broj bosanskih fratara.⁵⁹ Neutvrđen, jer onaj progonjeni dio franjevaca Bosne Srebrene nije mogao o tome govoriti, a "dobri pastiri" su o tome šutjeli i još uvijek šute. Niti su pitali niti pitaju "gdje su im braća". Jer o položaju Katoličke crkve u SR BiH ne govore pojedinačni hvalospjevi "drug Marku" nego sudbine i životi svećenika, te statistike i dosjei političke policije koju je "drug Marko" osnovao. Da fra Bono Ostojić nije bio u dubokoj starosti i da je bio imalo važniji i utjecajniji mogao je u jesen 1966. poli-

51 "Europa se boji Andrije Hebranga", *Jutarnji list*, 4. srpnja 2009., 72.-73.

52 Jure KRIŠTO, Korisne budale, svjesni suradnici ili mudri manipulatori? Udruženje katoličkih svećenika BiH "Dobri pastir", *Fra Ferdo Vlašić, vizionar i patnik. Spomenica*, ur. fra Robert Jolić, fra Gabrijel Mioč i Marija Vukadin, Naša ognjišta, Tomislavgrad, 2005., 81.-101.; objavljeno, zajedno s polemikama s nekim bosanskih franjevaca, u: *Riječ je o Bosni*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 315-347.

53 Ivo LUČIĆ, "Komunistički progoni Katoličke crkve u BiH (1945.-1990.)", *Fra Ferdo Vlašić vizionar i patnik; Spomenica u povodu desete obljetnice smrti* (1995.-2005.), Naša ognjišta, Tomislavgrad, 2005., 62.-66.

54 O fra Boni Ostojiću vidjeti: *Svjetlo riječi*, ožujak 2010., 66.

55 *Dobri Pastir*, Glasilo Udruženja katoličkih svećenika Narodne Republike Bosne i Hercegovine, broj 1.-2., februar-mart 1950., Sarajevo, 1950., 9.

56 Fra Bono Ostojić, "Moje sjećanje na II. zasjedanje AVNOJ-a", *Dobri pastir*, svezak I.-IV., Udruženje katoličkih svećenika NR Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1955., 274.-275.

57 Marijan KARAULA, *Žrtve i mučenici*, Svjetlo riječi, Sarajevo, 1999., 12.-17.

58 Bazilije PANDŽIĆ, *Hercegovački franjevci; sedam stoljeća s narodom*, ZIRAL, Mostar, Zagreb, 2001., 214.-224.

59 "Tablični pregled franjevaca s podacima o presudi i odrobijanoj kazni", *Politički zatvorenik* (Zagreb), prosinac 2008., 20.-27.

tički “zglajzati” kao Rankovićevac, baš kao što je svojevre-
meno Vlado Šoljić smijenjen s mjesta ministra obrane FBiH
zajedno sa svojim zamjenikom Hasanom Čengićem zbog
“suradnje s Iranom”.

U evidenciji dosjea *Službe državne bezbjednosti Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova* (SDB RSUP-a) BiH koje su vodili od 1945. do 1991. nalazi se ukupno 301 dosje operativnih obrada po “kleru”. Od toga su u 213 dosjea (70,76%) obuhvaćeni katolički svećenici. U 49 slučajeva (16,27%) obuhvaćeni su muslimanski vjerski službenici, a u 39 dosjea (12,95%) srpsko-pravoslavni svećenici.⁶⁰ To pokazuje da je Katolička crkva bila predmet najvećeg interesa i progona KPJ/SKJ, odnosno SDB-a SR BiH i da je smatrana najopasnijim neprijateljem jugoslavenskog komunističkog režima. Posebno ako imamo na umu da je Katolička crkva obuhvaćala tek oko 20 posto stanovništva SR BiH.⁶¹

Slično je bilo i sa statističkim pokazateljima drugih obrada. Hrvata je bilo daleko najviše među pripadnicima tzv. “neprijateljske emigracije”, ali i u odnosu na postotak stanovništva i među “unutrašnjim neprijateljem” kojega su predstavljali nacionalisti, kleronacionalisti, građanska desnica, anarholiberali itd. Borci za “hrvatsku stvar” u BiH skupo su plaćali svoj angažman, riskirali su da budu “dotučeni kao crvi”. U isto vrijeme, Hrvati koji su služili komunističkom režimu, kao i oni koji danas služe bošnjačko-muslimanskom nacionalizmu (bili) su dobro plaćeni. U novcu, elitnim stano-
vima, namještenjem članova obitelji u diplomaciji ili držav-
nim službama, raznim privilegijama, društvenom utjecaju i
“ugledu” koji su uživali sudjelujući u vlasti koja je ostavljala
ili ostavlja dojam vječnog trajanja. Kada režimu više nisu
trebali odbacio ih je bez milosti. Tako su krajem 1988. i po-
četkom 1989. smijenjeni ili su podnijeli ostavke gotovo svi
važniji hrvatski komunisti u BiH. Otkriveno je da su korumpirani, da su oni ili članovi obitelji vlasnici kuća u Neumu, korisnici privilegiranih kredita i sl. Suputnici su postali su-
višni i maknuti su s puta.⁶²

IMA LI RAZLIKE IZMEĐU HRVATSKE (REPUBLI- KANSKE) SELJAČKE STRANKE I KOMUNISTA

Nije Udruga katoličkih svećenika jedina organizacija koju je osnovala KPJ, odnosno njezina politička policija UDB-a. Zanimljiva je jedna epizoda iz poratnog vremena, kao i uloga dijela hrvatske političke elite u njoj. KPJ je u BiH nastojala u poraću privući na svoju stranu u “narodnu frontu” i Hrvate te se tako legitimirati pred međunarodnom javnošću. Bilo je to vrijeme taktiziranja i izgradnje tzv. “narodne demokracije”. Kako je većina Hrvata bila povezana s *Hrvat-*

skom seljačkom strankom (HSS), komunisti su na teritoriju pod svojom kontrolom osnovali *Hrvatsku republikansku seljačku stranku* (HRSS). Isticali su “republikanstvo” i tobožnje Radićevo nasljeđe “novoga” HSS-a, istovremeno nastojeći što više ocrniti legalnog predsjednika HSS-a Vladka Mačeka koji im je bio izravni idejni i politički protivnik. Glavna skupština HRSS-a održana je u Zagrebu 16. rujna 1945., ali KPJ nije bila zadovoljna brojem nazočnih, ni njihovim političkim raspoloženjem. Bilo je očito da je nakon uhićenja većine lidera HSS-a stranka bila tek suputnik KPJ s ograničenim rokom trajanja. U isto vrijeme većina Hrvata s pravom je vjerovala da su HRSS-ovci u stvari komunisti i da je njihova izborna lista još jedna lista KPJ.⁶³

HRSS je prokazan kao suputnik KPJ i nije prihvaćen među Hrvatima u BiH. Iz Općinskog povjereništva KPJ za Kočerin stiglo je 12. svibnja 1945. izvješće Sreskom komitetu KPJ Mostar, u kojem piše kako povjereništvo održava stalne konferencije pred narodom i “prikazuje stanje u društvu naročito ističe stanje mira, te raskrinkava neprijatelje kao i reakciju. Mačeka i druge povezuje s kraljem i velikosrpskom reakcijom, a u cilju propagiranja slavenstva populariziraju braću Radiće i njihove političke stavove.” U izvješću piše da narod ne prihvaća komunistički tisak i da je neprijateljska propaganda svugdje, osim u jednom selu jača od komunističke. Navedeno je kako na terenu općine Kočerin naminiti jednog člana Partije, postoje dva kandidata, ali oni nisu zreli za prijem.⁶⁴

Partijska ćelija iz susjednog Posušja izvijestila je OK KPJ za Hercegovinu o sastanku održanom 22. listopada 1945. naglašavajući da se na terenu još uvijek osjećaju posljedice neprijateljskih parola da ne treba izići na izbore. Narod je zadovoljan što je predložen domaći čovjek dr. Tune Ramljak, ali ima i onih koji su povezani s klerom i rade za dr. Cvitana Spuževića, a Ramljaka prikazuju kao komunistu s kojim se narod ne slaže. U izvješću također piše: “Spužević se povezao sa fratrom i najreakcionarnijim elementima iz ove sredine, odnosno sa starim politikantima za koje se može reći da sa nama stoje na ratnoj nozi. Mi smo u dosadašnjem našem radu preduzeli sve potrebne mjere da bi Antu Ramljaka što više popularisali, na taj način što se koristimo objašnjavajući (ga) kao domorodca, a ujedno da Posušje nije nikada od svog postanka imalo poslanika zašto im se je danas pružila prilika i mogućnost.”⁶⁵ Uzalud, Ramljak kao ni komunistička propaganda nisu bili prihvaćeni od većine naroda.

Jedan od visokih partijskih funkcionara i šef OZN-e za BiH Uglješa Danilović opisao je u svojim ratnim bilješkama poli-

63 Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941.-1950.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1996., 147.-172.

64 Arhiv Hercegovine (AH) Mostar, SK KPM/K-VII-1, Zapisnici sa sastanka ćelija KPJ iz 1945., Opštinsko povjereništvo KPJ za Kočerin, 21. 5. 1945., Izvješće Sreskom komitetu KPJ Mostar.

65 AH Mostar, SK KP Po/K1-Ia-1, SK KPJ Posušje, *Izvješće OK KPJ za Hercegovinu* Mostar, 23. 10. 1945.

60 Mirsad D. ABAZOVIĆ, *Kadrovski rat za BiH (1945.-1991.)*, Savez logoraša BiH, CID, Sarajevo, 1999., 162. i 351.-352. Abazović je krivo zbrojio i naveo 291 dosje, umjesto 301 dosjea.

61 I. LUČIĆ, “Komunistički progono Katoličke crkve u BiH”, 2005., 79.-80.

62 “Najbolji se kvare najgore”, *Danas*, 8. 11. 1988., 18.-19.

tičku situaciju u sjevernoj Hercegovini i dijelu središnje Bosne u svibnju 1944. Navodi da u prozorskom kotaru nema uglednijih Hrvata koji bi se politički angažirali na "našoj strani", situacija u konjičkom kotaru identična je kao i u prozorskom, dok u bugojanskom kotaru muslimanske mase puno više špekuliraju. Danilović pojašnjava:

"Kad naše snage kontrolišu ovaj teren pokazuju se kao naši prijatelji. Kad dođu ustaše onda sarađuju s njima. Na mobilizaciju je bio vrlo slab odaziv, tek u najnovije vrijeme uspjelo je nešto da se mobiliše iz okoline Gor(njeg) Vakufa. Postoje veze i uticaj sarajevske čaršije i propagira se stvaranje 'Zelenog kadra', tj. izbjegavanje da uđu ni u našu ni u neprijateljsku vojsku. Hrvatske mase u ovom srezu još u većoj mjeri neprijateljski (su) raspoložene od onih u prozorskom srezu. Postoji veliki uticaj ustaša na ove mase. Posle VI. Ofanzive preko 800 otišlo ih je u neprijateljsku vojsku. Selestin, član SKOJ-a, prebjegao (je) na stranu neprijatelja. On ima priličnog uticaja na mase. Mikulić, bivši poslanik HSS, član ZAVNOBiH-a ostao je uz nas, ali ne pokazuje veliku aktivnost."⁶⁶

Kako je pobjeda komunista bila izglednija i spomenuti Jure Mikulić se sve više aktivirao dajući kao zastupnik HSS-a legitimitet Partiji. Tko je u stvari stajao iza osnivanja HRSS-a vidimo iz Zapisnika sa sastanka OZN-e, odnosno šefova Drugih odsjeka okružnih odjeljenja i referenata za građanske stranke, vjere i sekte održanom u Sarajevu 4. prosinca 1945. godine. U Odjeljenju OZN-e za BiH, navedeno je kako su osnovani inicijativni odbori HRSS-a, u koje su ušli "dobri ljudi". Dalje je rečeno: "Radi se na formiranju okružnog odbora HRSS, za okrug Mostar. Kler za njih kaže da su to komunistički odbori."⁶⁷ Nije HRSS-a bila jedina organizacija preko koje je KPJ (odnosno OZN-a) pokušavala privući hrvatsko stanovništvo na izbore i uopće u Narodnu Frontu. Pokušavali su i preko Hrvatskog kulturnog društva *Napredak*, te preko HRSS-ovske kulturno prosvjetne organizacije *Seljačka sloga*.⁶⁸ Nakon izbora, odnosno nakon što su upotrijebljene sve ove organizacije su ugašene.

Vratimo se sada u bližu prošlost. U travnju 1993. godine u Sarajevu je (opet) osnovana *Hrvatska seljačka stranka BiH*. U opisu nastanka stranke piše da su "hrvatski intelektualci koji su ostali živjeti u Sarajevu, okupljeni oko Katoličke crkve" osnovali *Hrvatsku seljačku stranku Bosne i Hercegovine*. Piše i da je program stranke istovjetan političkom programu Hrvatske seljačke stranke koja je utemeljena prije 100 godina, a stranka se oslanja na "humanistički nauk braće Radića, slijedi tradicijske vrijednosti hrvatskoga narodnog ži-

vota, rada, ljudskih prava, morala, poštenja i vjere u Boga".⁶⁹ Dogovor o osnivanju stranke postignut je u kući Branka Mikulića, nekada najmoćnijeg čovjeka u BiH i Jugoslaviji, visokog partijskog funkcionara, bivšeg predsjednika CK SK BiH, jugoslavenskog premijera i sina Jure Mikulića ranije spomenutog HSS-ovca koji je prešao komunistima. Jure je nakon propasti HSS-a postao komunist, a Branko se nakon afere i izbacivanja iz Partije okrenuo HSS-u. Krug se zatvorio. Statut HSS-a BiH pisali su: bivši član CK SK BiH Hrvoje Ištuk, visoki dužnosnik SDB-a BiH Jozo Jozić i pripadnik vojne sigurnosti Armije BiH Stanko Slišćević.⁷⁰ Na čelo kantonalnog odbora HSS-a za Sarajevo izabran je Darwin Lisica bivši oficir Organa bezbednosti JNA (kolokvijalno KOS-a). Za predsjednika HSS-a izabran je dr. Ivo Komšić koji je za prvih izbora u studenome 1990. bio član CK SK BiH i njihov kandidat za člana Predsjedništva BiH.⁷¹ Tada Komšić nije bio izabran u Predsjedništvo, ali je zbog angažmana u osnivanju HSS-a i zbog politike koju je vodio ipak nagrađen mjestom u Predsjedništvu BiH. Voljom Alije Izetbegovića i formalnom Odlukom "Ratnog Predsjedništva BiH" Ivo Komšić je u jeku hrvatsko-muslimanskih sukoba 20. listopada 1993. postavljen u Predsjedništvo BiH zajedno sa Stjepanom Ključićem (koji je na to mjesto dao ostavku u studenome 1992.) umjesto neposlušnih i nepodobnih Franje Borasa i Mire Lasića.⁷² Jedna od prvih odluka "Ratnog Predsjedništva" nakon njihovog dolaska bilo je razoružavanje i reorganizacija brigade HVO Kralj Tvrtko u Sarajevu te razoružavanje ostalih brigada HVO koje su već bile pod zapovjedništvom Glavnog štaba Armije BiH i koje je bilo moguće razoružati i raspustiti.⁷³

OPET UDRUŽENJE MIMO NARODA

Hrvatska seljačka stranka i "hrvatski intelektualci koji su ostali živjeti u Sarajevu..." udruženi u Hrvatski koordinacijski odbor (HKO) organizirali su 6. veljače 1994. u Sarajevu *Prvi opći sabor Hrvata u BiH*. Sabor je pripreman u prostorijama Hrvatskog kulturnog društva (HKD) *Napredak*, a značajnu potporu dale su međunarodne organizacije UNPROFOR i UNHCR koje su organizirale prijevoz iz Frankfurta, Zagreba i Splita u Sarajevo. Uvodno izlaganje na Saboru podnio je (predsjednik HSS-a) dr. Ivo Komšić koji je konstatirao da je hrvatski narod "dobrim dijelom ostavljen ili zaveden" te je iznio želju javnosti: "da nas identificiraju s našom Katoličkom crkvom koja je bila i ostala moralni stožer

66 Arhiv BiH (ABiH), Sarajevo, fond CK SK BiH, *Uglješa Danilović-Prepis rukopisnih zabilješki*, 358 stranica., broj 1., 36.

67 OZN-a za Bosnu i Hercegovinu, *Zapisnik sa sastanka šefova Drugih odsjeka, okružnih odjeljenja i referenata za građanske stranke, vjere i sekte*, 4. XII. 1945., 2. Preslika u posjedu autora.

68 Husnija KAMBEROVIĆ, *Prema modernom društvu, Bosna i Hercegovina od 1945. do 1953. godine*, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2000., 43.-46.

69 Ivan MARKEŠIĆ, *Kako smo sačuvali Bosnu i Hercegovinu*, HNV BiH, Sinopsis, Sarajevo-Zagreb, 2004., 103.-104.

70 Ivo KOMŠIĆ, *Preživljena zemlja, tko je, kada i gdje dijelio BiH*, Promej, Zagreb, 2006., 140.

71 Zoran TOMIĆ i Nevenko HERCEG, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, Sveučilište u Mostaru, Mostar, 1999., 72.

72 Franjo BORAS, *Bosansko-hercegovački kaos 1990.-1996.*, Matica hrvatska, Mostar 2006., 153.-157.

73 "Hrvati Sarajeva su se u ratu zbog ove postrojbe osjećali zaštićenima", *Večernji list*, 31. 3. 2010., 13. Usporediti: http://www.nsf-journal.hr/issues/v8_n3/pdf/003%20Dokumenti.pdf

hrvatskoga naroda te oslonac i jamac njegova opstanka na ovomu tlu⁷⁴. Izabrano je i *Hrvatsko narodno vijeće* (HNV) BiH kao izvršno tijelo Sabora, a za predsjednika je izabran Ivo Komšić.⁷⁵

Dva dana kasnije, u Livnu je održana sjednica Zastupničkog doma Hrvatske Republike Herceg Bosna (HRHB) na kojoj je njezin predsjednik Mate Boban podnio ostavku, a naslijedilo ga je Predsjedničko vijeće na čije čelo je izabran Krešimir Zubak.⁷⁶ Oba skupa donijela su svoje deklaracije koje su odražavale političku i životnu poziciju onih koji su ih donosili. Ona u Livnu odražavala je položaj ljudi koji vladaju prostorom na kojem se nalaze i koji traže teritorijalizaciju kroz održanje HRHB, ne dovodeći u pitanje vanjske granice BiH. Deklaracija izglasana u Sarajevu bila je odraz tragične situacije u kojoj su se našli Hrvati u Sarajevu i dijelovima BiH. U njoj je naglašena "državna cjelovitost BiH kao vitalni interes hrvatskog naroda". Oba skupa pozivali su se na legitimitet i "volju naroda". Činjenica je da su svi sudionici skupa u Livnu s pravom glasa bili zastupnici izabrani na izborima 1990., dok su u Sarajevu samo rijetki sudionici skupa imali tu vrstu legitimiteta. Što je hrvatski narod, odnosno glasač mislio o svemu tome, pokazao je već na prvim poratnim izborima 1996. godine. Glasove je dao HDZ BiH. Za člana Predsjedništva izabran je Krešimir Zubak, dok je Komšić dobio svega oko 10% hrvatskih glasova, a HSS tek 4 općinska vijećnika u čitavoj BiH i ni jednoga zastupnika u Skupštini Federacije BiH.⁷⁷

Komšić i HSS nisu izdržali prvu demokratsku provjeru. Komšić je za gubitak izbora 1990, 1996, 1997. i 2000, optužio Katoličku crkvu, podjednako redovitu hijerarhiju i franjeve. Ustvrdio je da Katolička crkva i u Bosni i u Hercegovini podržava HDZ. Komšić je nabrojao tek nekoliko, po njegovom sudu "časnih izuzetaka", kakvi su fra Luka Markešić, pokojni fra Ljubo Lucić, fra Mile Babić, fra Ivo Marković... To je očito taj dio Katoličke crkve kojem su bili bliski "hrvatski intelektualci koji su ostali živjeti u Sarajevu..." HDZ je dobio povjerenje i Hrvata u Sarajevu u kojem su oni, kao i ostali građani, uistinu preživjeli teške patnje pokazujući dostojanstvo vrijedno divljenja. Kao što poštovanje i divljenje zaslužuju i svi oni koji su javnim radom ili na bilo koji način dali svoj doprinos za njihov opstanak, politička i ljudska prava. Pa tako i mnogi aktivisti i članovi HSS-a.

Razočaran u nespremnost Katoličke crkve da se (za njegov račun) obračuna s HDZ-om kao i gotovo plebiscitarnom podrškom hrvatskog naroda u BiH toj istoj stranci, Ivo Ko-

mšić se "vratio" u Centralni komitet odnosno Glavni odbor Partije koja je na Desetom kongresu promijenila ime u SK BiH SDP, a malo kasnije u SDP.⁷⁸ U životopisu Ive Komšića objavljenom u monografiji HNV-a ne piše da je bio član CK SK BiH, ali piše da je "jedan od osnivača i prvi predsjednik HSS BiH 1993. godine", "jedan od organizatora Prvoga općeg sabora Hrvata BiH", te "prvi predsjednik HNV" i kao takav "jedan od idejnih tvoraca Washingtonskih sporazuma". Poslije tog slijedi rečenica: "Nakon političkog rascjepa SDP BiH, na Drugom kongresu 2002., s grupom istomišljenika osniva novu socijaldemokratsku stranku pod imenom Socijal-demokratska unija BiH".⁷⁹ Pisac životopisa (vjerojatno sam Komšić) ne objašnjava na koji je način Komšić iz HSS-a BiH, kojega je osnovao i bio mu predsjednik, došao u SDP koji se rascijepio? Izgleda da Komšić nije ni napuštao SDP čitavo vrijeme dok je bio na čelu HSS-a. Po toj logici, sastavu osnivača i po analogiji s onom starijom poratnom H(R)SS-ovom epizodom možemo zaključiti da je HSS opet bio samo neuspješan suputnik SDP-a.

Stranačkog angažmana i izbornog poraza pošteđen je tajnik HNV-a fra Luka Markešić kojemu je (kao i ostalim svećenicima) kardinal Vinko Puljić zabranio političko djelovanje. Nerealizirani političar Markešić u stilu komunističkog komesara optužio je *Hrvatsku demokratsku zajednicu* (HDZ) da je "zločinačka i fašistička organizacija".⁸⁰ Markešić je stranku koja je tada okupljala oko 90% hrvatskog naroda u BiH i sav taj narod označio "fašistima", a sebi je zauzvrat priskrbio titulu "antifašiste". Time je legitimirao borbu protiv zla fašizma i fašista koji zaslužuju sve što ih snađe, a "antifašiste" je amnestirao od bilo kakve odgovornosti. Sličnu retoriku, kada je u pitanju HDZ BiH, koristi i mostarski muftija Seid Smajkić, i njemu je politika HDZ-a genocidna i fašistička.⁸¹ Oni ovakvim optužbama i (dis)kvalifikacijama pokušavaju svoje političke protivnike prikazati kao "fašiste", kao opće zlo i legitimirati sve oblike borbe protiv njih. Istovremeno samoproglašeni "antifašisti" veličaju svoje "antifašističke" žrtve i prikrivaju zlodjela svoje "antifašističke" strane.⁸²

Komunisti su sve svoje protivnike proglašavali fašistima. Čak je i Solženjicin nakon otkrića gulaga od sovjetske vlasti proglašen fašistom. Što je danas antifašizam? Možda stupanj demokratičnosti koji se potvrđuje spremnošću prihvatanja postojanja legitimnih interesa i perspektiva i mimo one kojoj sami pripadamo. Ako bi bilo tako, onda se pozicija antifašiste stiče vlastitim profiliranjem kroz odnos prema zločinu, kako prema onome koji je počinjen prema našoj zajednici

74 I. MARKEŠIĆ, *Kako smo sačuvali BiH*, 2004., 102.-147.

75 ISTI, 161.-163.

76 Miroslav TUĐMAN, *Istina o Bosni i Hercegovini; dokumenti, 1991.-1995.*, Slovo M, Zagreb, 2005., 519.-522. Usporediti: "Hrvati nisu uzrok rata", *Kronologija rata; Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989.-1998.*, Hrvatski informativni centar, Slovo, Zagreb, 1998., 347.

77 Z. TOMIĆ i N. HERCEG, 1999., 146.-180.

78 <http://www.bhdani.com/arhiva/166/inter.htm> (12. 3. 2010.)

79 I. MARKEŠIĆ, *Kako smo sačuvali BiH*, 2004., 466.-467.

80 <http://www.bhdani.com/arhiva/193/intervju.shtml> (14. 3. 2010.)

81 "Hoće li međunarodna zajednica osuditi izjave mostarskog muftije", *Dnevni list* (Mostar), 25. lipnja 2003., 7. Usporediti: "Politika HDZ-a je genocidna i fašistička", *Dnevni list*, 2. srpnja 2003., 7. i "Mostarski muftija priziva prošlost", *Dnevni list*, 3. srpnja 2003., 7.

82 Ivan LOVRENOVIĆ, "Antifašizmom do nacionalne dominacije", *Dani*, 16. 5. 2008., 22.-23.

ili našem svjetonazoru, tako i prema zločinu koji je počinjen od strane naših sunarodnjaka ili političkih istomišljenika. Tada taj demokratski antifašizam po definiciji isključuje bilo koji oblik totalitarizma i opravdanje bilo kakvoga i bilo čijega zločina. On je emancipiran od svoga predloška (fašizma) i nije (više) zarobljen samim fašizmom. On nije sam po sebi apsolutno dobro, koje se suprotstavlja apsolutnom zlu. Jer ako dobro definiramo kao apsolutno dobro, a zlo kao apsolutno zlo, onda logika takve bipolarne orijentacije zahtijeva da se (apsolutno) zlo iskorijeni svim mogućim sredstvima. Tada je zlo definirano pojmom neprijatelj odnosno fašist, a pod taj pojam onda potpada sve što je protivno Markešiću, Smajkiću, njihovim interesima i ciljevima.

U Sarajevu je 7. veljače 1998. održan *Drugi sabor Hrvatskoga narodnog vijeća Bosne i Hercegovine*. Na njemu su bili prisutni i čelnici oporbenih stranaka iz Republike Hrvatske, veleposlanici Velike Britanije, Francuske, Njemačke i Makedonije, te zamjenik Visokog predstavnika američki general Jacques Klein. Veleposlanik Republike Hrvatske odbio je doći, kao i biskupi iz BiH. Isti dan održana je i sjednica Glavnog odbora SDP-a BiH, što je u dijelu medija shvaćeno kao poticanje i povezivanje oporbe u BiH. Za predsjednika HNV-a opet je izabran Ivo Komšić. Na saborima i sjednicama HNV žestoko je kritizirana HDZ (u RH i BiH) a okupljana je sva hrvatska oporba HDZ–ovoj vlasti, od političara, do intelektualaca i novinara, kako iz BiH tako i iz RH. Gosti HNV-a u to vrijeme bili su: Radimir Čačić, Slavko Goldstein, Stjepan Mesić, Ozren Žunec, Mika Tripalo... Međutim, ubrzo se više nije znalo što je to HNV. Rat je prošao, a nisu više bili spremni izaći na izbore i provjeriti legitimitet, pa su ostali neka vrsta ratnog relikta, građanske udruge i(li) parapoliitičke organizacije. U srpnju 2002. HNV je promijenio status i Statut i postao "nevladina organizacija, odnosno *Udruženje Hrvatsko narodno vijeće u Bosni i Hercegovini* koje se ubrzo povezalo sa *Asocijacijom nezavisnih intelektualaca KRUG 99, Srpskim građanskim vijećem BiH (SGVBH)* i *Vijećem kongresa bošnjačkih intelektualaca (VKBI)*.⁸³ Prirodu ove "suradnje" određuje upravo karakter VKBI koja je radikalna bošnjačka nacionalistička organizacija, a ostale im služe uglavnom kao "suputnici" i "multinacionalni" privjesci kojima legitimiraju svoja stajališta.⁸⁴

Predsjednik HNV (i službeno) je postao fra Luka (Mirko) Markešić čime je barem donekle zadovoljio neostvarene političke ambicije. On je za loš položaj Hrvata u BiH optužio Tuđmana i Miloševića (što je omiljena mantra VKBI), pozdravio je izbornu pobjedu SDP-ovca Ive Josipovića, a bivšeg predsjednika Republike Hrvatske Stjepana Mesića nazvao "čovjekom Božje providnosti".⁸⁵ Politički i svjetonazor-

ski profil fra Markešića može se pročitati iz dijela njegovog intervjua koji je dao u veljači 2010. Markešić je tada rekao:

"Bosna, zajedno s Hercegovinom, opstat će usprkos svojim neprijateljima, jer s njom je slično kao s istinom: ona nikad ne pobjeđuje, ali neprijatelji njezini izumiru! Ali, da ne bude tamni vilajet, BiH traži i poziva svoje građane i narode da više vole i rade na izgradnji ove svoje majke-zemlje, od koje nemaju ni bolje ni ljepše u svijetu. Naša je zajednička nada i solidarnost drugih ljudi i naroda u cijelom svijetu koji su spremni pomoći i nadvladati njezine neprijatelje izvana i unutra BiH. Konačno, BiH je djelo Božje, postoji po Božjoj providnosti u povijesti svijeta, koju uzdržava i vodi po svom nama dokraja skrivenom planu sam Bog. Konačno, ovakav moj stav je utemeljen dakle na vjeri i nadi u Boga koji se brine za nas, ljubi nas i oslobađa od zala u našim povijesnim stradanjima! Zato, kad me pitaju, ponekad s prigovorom, kako i zašto se tako bavim politikom, odgovaram s iskrenim uvjerenjem: bavim se tako politikom iz vjere u Boga!"⁸⁶

Ovakva izjava katoličkog svećenika u kojoj političku tvorevinu, odnosno društveni konstrukt proglašava "djelom Božjim" bila bi svugdje u bivšoj Jugoslaviji (i većem dijelu Europe) proglašena očitim klerikalizmom. Kao što bi i nazivanje države "svojom majkom-zemljom" bio izvrstan primjer nacionalističke retorike, da se ne radi o politički poželjnim i društveno prihvatljivim izjavama. Naime, da je Markešić rekao da je njegova majka-zemlja Hrvatska bio bi izopćen kao nacionalist, čak i fašist, a da je rekao kako je Hrvatska "djelo-Božje" ili da je hrvatski narod "Božji narod" bio bi prokazan kao klerikalac ili možda klerofašist. Takvom bi mu onda onemogućavali i spočitavali svako oglašavanje u javnosti, a ne tolerirali i podržavali njegov politički rad, pokušaj kandidature na izborima i vođenje HNV-a. Za bosansko-hercegovačku (i hrvatsku) lijevu i bošnjačku nacionalističku javnost fra Luka Markešić nije klerikalac i nacionalist nego je domoljub i "narodni svećenik". Baš kao što su za komunizma "narodni svećenici" bili aktivisti "Dobrog pastira". Ili, kao što je nekada u jednom drugom kontekstu "narodni svećenik" bio biskup Antun Mahnić, jedan od najvećih zagovornika jugoslavenstva među hrvatskim katolicima. Mahnić je u jednom tekstu u rujnu 1919. veličajući nastanak nove države napisao: "Osvanu nam veliki dan, a na nebu nam se ukaza znak s natpisom HSS. Narode moj, u ovom ćeš znaku pobijediti! Hrvati, Srbi, Slovenci! Božja je volja, da ostanete na vijeke nerazdruživo ujedinjeni."⁸⁷ U međuvremenu je Bog promijenio volju ili je Hrvatima, Srbima i Slovencima dosadilo zajedništvo, u svakom slučaju zajednica se dva puta raspadala i konačno raspala.

Markešić je nedostatak legitimiteta da govori u ime Hrvata "nadoknađivao" druženjem s donedavnim predsjednikom

83 Ivan MARKEŠIĆ, *Kako smo sačuvali BiH*, 2004., 281.-286.

84 Ivo LUČIĆ, "Osobni osvrt na razvoj i stanje elita u Bosni i Hercegovini", *Status*, broj 7., ožujak-travanj, 2007., 85.

85 <http://209.85.129.132/search?q=cache:bkP13-pZwFYJ:www.sabah-ba.com/intervju/123-intervju-sa-fra-luka-markei.html+luka+markei%C5%A1i%C4%87&cd=6&hl=hr&ct=clnk&gl=hr> (14. 3. 2010.)

86 <http://www.sabah-ba.com/intervju/123-intervju-sa-fra-luka-markei.html> (14. 3. 2010.)

87 Navedeno prema: Zlatko MATIJEVIĆ, *Lučonoše ili herostrati?*, Erasmus naklada, Zagreb, 2006., 116.

RH Stjepanom Mesićem. Kako je Mesić u vrijeme svoga predsjednikovanja pokazivao i jedan poseban antihercegovački i antihadezeovski naboj bio je rado viđen gost u Sarajevu. Na predavanju koje je u veljači 2009. održao na Fakultetu političkih nauka, jednome od važnih središta bošnjačkog nacionalizma, Mesić je po tko zna koji put poručio Hrvatima u BiH da im je glavni grad Sarajevo i rekao "Hrvatima nećemo pomagati na račun BiH". Za takva stajališta dobio je zahvalnicu HNV.⁸⁸ Prije dolaska u Sarajevo Mesić je boravio u Bihaću. Tamošnji gradonačelnik SDP-ovac Lipovača mu je rekao da su "ovako dočekivali samo rahmetli Tita",⁸⁹ a već smo naveli da je Tito bio "bosanska svojta", odnosno Bog u koga su se mnogi kleli. Nije ni čudo da fra Luki Markešiću ne treba legitimitet od naroda kada ima nalog od Boga boriti se protiv vanjskih i unutarnjih neprijatelja i štititi "Titovu svojtu", "djelo Božje, majku-zemlju" Bosnu i Hercegovinu. Markešić sa sigurnošću poznavatelja Božjih planova tvrdi da će "Bosna zajedno s Hercegovinom" opstati "usprkos neprijatelju". Novo je u njegovoj politici to "zajedništvo" s Hercegovinom. Do sada su Hercegovci bili (njegovi) glavni protivnici. Tvrdio je da "bosanski Hrvati zamjeraju Hercegovcima egoizam, jer hercegovačka politika na iritirajući način otpisuje dvije trećine sunarodnjaka u ostatku države".⁹⁰ Nešto ranije u polemici s fra Miroslavom Mandićem oko *Hrvatskog narodnog sabora* održanog u Novom Travniku, Markešić je napisao da HDZ "ustanči" po Bosni, kako bi sačuvao svoje nepravde stečevine u Hercegovini, te da će sve to tutnjanje završiti u "hercegovačkom pašaluku, točnije u Grudama, odakle je i počelo".⁹¹ Demantira ga to što su se Hrvati politički podijelili po različitim (najčešće interesnim) osnovama, ali ne (ideološki i) regionalno. HDZ BiH ima podjednako glasača u svim krajevima BiH u kojima žive Hrvati, baš kao i HDZ 1990. Isto tako HSS/NHI s politikom koja više gotovo nema veze s onim Komšićevim HSS-om ima članstvo i glasače i u Bosni i u Hercegovini.

Ali, možda se i tu nešto promijenilo? Fra Ivan Šarčević je započeo javno zagovarati podjelu Hrvata u BiH po regionalnoj pripadnosti na političke Bosance i političke Hercegovce. On je u ožujku 2010. u kolumni "Opijum za narod" koju piše za sarajevsko *Oslobođenje* napisao:

"Ma, nije u pitanju samo katastrofalni izgon bosanskih Hrvata iz svoje zemlje, agresivnim putem ili "humanim" deložiranjem, nego unutarhrvatska neravnopravnost. I to traje više od stoljeća. Ali nikada kao zadnjih dvadeset godina "stožerna" hrvatska politika nije bili toliko protiv Bosne i bosanskih Hrvata. Naravno, za to su krivi Tuđman i hercegovački političari Hrvati, ali i "politički

Hercegovci" (I. Bubalo) – oni bosanski Hrvati koji su se odazvali nacionalnom zovu Herceg-Bosne i koji danas tako pokorno služe Čoviću i antibosanskom političkom kontinuitetu. Ništa se u hrvatskoj politici u BiH neće promijeniti dok se ne promijeni odnos prema Bosni i bosanskim Hrvatima, dok se ne uspostavi stvarna ravnopravnost, prvo između bosanskih i hercegovačkih Hrvata. Tek onda ima smisla govor o ravnopravnosti Hrvata s drugim narodima. To će se dogoditi samo ako se sami bosanski Hrvati, počevši od Livna i Rame, preko srednje Bosne, do Orašja, napokon samostalno politički organiziraju, što u konačnici podrazumijeva razdruživanje s Čovićem i sa svima koji žele hrvatsku federalnu jedinicu od Neretve do Gruda na što se jedino i odnosi Čovićev zahtjev za ustavnom ravnopravnosti."⁹²

Šarčeviću su za sudbinu bosanskih Hrvata i za njihovu "unutarhrvatsku neravnopravnost" najviše krivi "Tuđman i hercegovački političari Hrvati", a onda i "politički Hercegovci". To su Hrvati iz Bosne koji ne dijele Šarčevićeva/bosanska politička uvjerenja. Šarčević zagovara političko organiziranje i "razdruživanje" bosanskih Hrvata s Čovićem i "sa svima koji žele hrvatsku federalnu jedinicu od Neretve do Gruda". Čak je postavio i granicu razdruživanja ispod Livna i Rame – južnih samostana bosanske franjevačke provincije. Ako je suditi po prethodnom Šarčevićevom političkom projektu, kao što je bila *Demokratska alternativa Rame* (DAR), teško da će demokratskim putem postaviti i učvrstiti južne granice. Ali, kako uopće nazvati poistovjećenje granica franjevačke provincije s političkim granicama? Gellner započinje knjigu o naciji i nacionalizmu definicijom po kojoj je nacionalizam "prije svega političko načelo koje tvrdi da politička i nacionalna jedinica trebaju biti istovjetne".⁹³ Kakvo je tek političko načelo po kojem politička jedinica (zajednica) i provincijska jedinica franjevačkog reda trebaju biti istovjetne. To se u doba osmanskog miletskog sustava zvalo redodržava. A ona se širila kako se širilo carstvo. Političko bosanstvo nesumnjivo je povezano s nacionalnim bosanstvom. Vrijeme će pokazati je li ono u funkciji obnove koncepta redodržave i kakva će mu biti sudbina. Šarčevićev tekst je vjerojatno samo najava bosanskog političkog organiziranja. Možemo ih očekivati sve više.

Kritike prema Hercegovini i optužbe protiv Hercegovaca dolaze i s drugih strana. Predsjednik Hrvatskog kulturnog društva *Napredak* iz Sarajeva katolički svećenik Franjo Topić ustvrdio je da sav politički život u BiH vode Hercegovci, te kako je "puno ljudi u Hercegovini za politiku priključenja Hrvatskoj".⁹⁴ Ovakva paušalna i neargumentirana (dis)kvalifikacija pokazuje više jedan obrazac dodvoravanja i dokazivanja patriotizma političkom Sarajevu, nego ocjenu

88 "Hrvatima nećemo pomagati na račun BiH", Dnevni avaz, 28. veljače 2009., 2.

89 "Rekao sam Mesiću da smo ovako dočekivali samo rahmetli Tita", Dnevni avaz, Sarajevo, 28. veljače 2009., 11.

90 "Neka se crkva ugleda na Feral", Feral Tribune, Split, 31. 3. 2001., 10-11.

91 "Od križa i oltara do provincijala i kardinala", Svjetlo riječi, siječanj, 2001., 63.

92 <http://www.rama.co.ba/html/novosti.html#antibosanski> (31. 3. 2010.)

93 Ernest GELLNER, *Nacije i nacionalizam*, Politička kultura, Zagreb, 1998., 21.

94 "Prvo ukinuti Federaciju, a tek onda republiku Srpsku", Oslobođenje, 15. 6. 2005., 26. Tekst prenesen iz *Jutarnjeg lista* (Zagreb).

realnog stanja. Radi se o komunističkom nasljeđu, tipičnom primjeru prokazivanja "neprijatelja" i dokazivanja svoje političke ispravnosti. Topić se upravo u tom stilu žestoko obračunao i s Hrvatima u SAD i Kanadi koje je optužio da "ne poštuju bosanska obilježja". Na povratku u Sarajevo svratio je do predsjednika RH Stipe Mesića u Zagreb, uručio mu "Veliku plaketu" i zatražio njegovu podršku. Mesić je zauzvrat naglasio kako je "važno da se pošalje nedvosmislena poruka Hrvatima u BiH da je njihova zemlja BiH, a glavni grad Sarajevo".⁹⁵

Nakon puta po Americi i lekcije iz geografije dobivene u Zagrebu Topić se vratio u glavni grad Sarajevo s pričama o teškoj borbi protiv "vanjskih neprijatelja" pa i tamo osigurao potporu. Ne samo potporu, nego ga je muslimansko-bošnjačka stranka (plus Ivica Šarić, Desnica Radivojević i Josip Jurišić) SDA kandidirala za gradonačelnika Sarajeva, što je Topića oduševilo, ali je "čekao službenu ponudu". Kada je shvatio da mu SDA nudi nešto što ne može i ne misli ispuniti, jer je to mjesto pripadalo SDP-u (koji je hrvatsku kvotu ispunio s "hrvatskim" članom Predsjedništva BiH Željkom Komšićem), Topić je odustao od gradonačelničkog mjesta uz slijedeće obrazloženje:

"Čim sam dobio službenu kandidaturu ja sam je odbio, jer to ne bih mogao prihvatiti. Bez obzira što mi kao svećeniku to nije kompatibilno, i da nije toga crkvenog propisa, nikad to ne bih prihvatio iako visoko cijenim funkciju prvog čovjeka i to glavnog grada. Naravno da sam počašćen što je stranka SDA izabrala za kandidata moju malenkost. Zahvaljujem g. Tihiću i svima onima koji su mi htjeli povjeriti ovu visoku i značajnu funkciju u gradu Sarajevu. Ova kandidatura je ujedno priznanje Crkvi i svećenicima, Napretku i svima koji mi pomažu u radu i koji podržavaju moju orijentaciju", kaže u svom pismu prof. Topić dok naglašava da je najvažnija činjenica da osim drugih, 90% anketiranih bošnjačkih građana Sarajeva podržava njegovu kandidaturu za gradonačelnika, a posebno je bila glasna "udruga taksista" što je i novinare HTV iznenadilo."⁹⁶

Ne bi se novinari HTV-a iznenadili "glasnoj podršci taksista" Topićevom ulasku u kadrovsku strukturu SDA da malo bolje poznaju mentalitet čaršije, ili da su barem čitali bosanske franjevačke kronike. Naime, Nikola Lašvanin piše kako su se 1736. godine poturčila dvojica kršćana iz Fojnice, nakon čega se više dana kršćani nisu usudili pojaviti na ulici jer "s njima idāše mloštvo turskih brezposlenika, s bubnji i sviralam, ne samo po sokaci od varoša nego jošter izpod manastira. I gdi koga sritu od uha krstjanskoga, psuju, pogrđuju, kuće lupaju i govore: 'hoćeš/li/se poturčit?'"⁹⁷

Bilo bi naivno pomisliti da don Franjo Topić ne poznaje čaršijski mentalitet i da ne zna stvarnu "težinu" ponude gradonačelničkog mjesta. Zna on to dobro, ali dobro i prodaje priču onima koji je ne znaju. Samo tjedan nakon što je "odbio" ponudu za gradonačelnika, Topić je 13. studenoga 2008. posjetio "kolegu" zagrebačkog gradonačelnika Milana Bandića. Zamolio ga je za pomoć pri "povratku imovine" i za proračunsku potporu programima *Napretka*. A kao važnu pretpostavku i razlog za to istaknuo je i "činjenicu da potpora koja mu je iskazana kroz kandidaturu za sarajevskog gradonačelnika pokazuje da su građani Sarajeva voljni prihvatiti Hrvata, svećenika za gradonačelnika, a to je velika dobit, dodao je, i za BiH i za njezinu budućnost".⁹⁸

Računajući da najveća dobit ipak pripada njemu, Topić je svratio i u Vladu Republike Hrvatske gdje je ponovio priču o svojoj "kandidaturi" i svojoj važnosti za budućnost BiH i tamošnjih Hrvata, te opet zamolio proračunsku potporu. I uspio je, u proračunu RH za 2009. godinu *Napretku* je izdvojeno milijun kuna, a iznos nije umanjio ni prvi rebalans u ožujku iste godine.⁹⁹ Za razliku od don Franje Topića, od njegove "orijenta(liza)cije" i odnosa prema centrima moći, kardinal i vrhbosanski nadbiskup Vinko Puljić je izjavio "Od Zagreba nas ponekad boli glava",¹⁰⁰ a pozivajući hrvatske političare na jedinstvo rekao je "Ovo nije ono Sarajevo".¹⁰¹ Nije iz jednostavnog razloga što je samo tijekom 2007. i 2008. godine iz Sarajeva iselilo 500 hrvatskih-katoličkih obitelji.¹⁰²

Karakteristično je za Markešića, Komšića, Topića i ostale opisane "predstavnike hrvatstva" u BiH da svoju ekskluzivnu poziciju ne mogu, niti žele legitimirati na izborima. Po uzoru na komunističku avangardu oni nepristajanje naroda uz njihove ideje pravdaju tvrdnjama da je narod "zaveden, obmanut, zaluden, zapušten, nezreo...", a njima kao "istinskim humanistima, antifasistima, intelektualcima i vizionarima, poznavateljima narodne duše i pravih narodnih interesa" pripada povijesna uloga izvesti narod iz zablude i privesti ga njegovoj povijesnoj ulozi. Njima nije trebala i ne treba legitimacija izbora ili barem masovnog okupljanja naroda, oni crpe legitimitet iz ispravnog stava i usklađenosti s idejama i politikom centara moći. Vjerni ranijim idejama, tek su povremeno navlačili nacionalne odore i lažno se predstavljali kao zastupnici i zaštitnici hrvatskih interesa. U nacionalnu politiku unijeli su ideje i navike koje su u značajnoj mjeri spriječile artikulaciju i afirmaciju hrvatskog nacional-

98 http://www1.zagreb.hr/mms/06_sluzbeni_posjeti_delegacija/ostalo/Topic.html (17. 3. 2009.)

99 Sabor Republike Hrvatske, Odbor za Hrvate izvan Republike Hrvatske, *Prijedlog izmjena i dopuna Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2009. godinu; materijali za 14. sjednicu Odbora*, Zagreb, 27. ožujka 2009., 3.

100 "Od Zagreba nas ponekad boli glava", *Večernji list*, 24.-26. prosinca 2002., 5.

101 "Ovo nije ono Sarajevo", *Oslobođenje*, 13. kolovoza 2008., 5.

102 "Hrvati iz Sarajeva sele u Hercegovinu", *Dnevni list*, 14. veljače 2009., 16. Usporediti: "Hrvati cure iz BiH", *Dnevni avaz*, 21. veljače 2009., 5. i "U Sarajevu smo nula", *Dani*, 27. veljače 2009., 32.-34.

95 "Nećemo se odreći Bosne i Hercegovine" i "Priznanje za unapređenje odnosa", *Oslobođenje*, 15. 12. 2006., 11.

96 <http://www.studio88.ba/bh/38/bih/11630> (17. 3. 2010.)

97 Nikola LAŠVANIN, *Ljetopis*, Synopsis, Sarajevo-Zagreb, 2003., 208.

nog interesa u Bosni i Hercegovini. Opterećeni starim misaonim obrascima nastavili su s politikom podržavanja centralističke vlasti i podilaženja većinskom nacionalizmu, politikom samo-optuživanja (traženja, isticanja i osude "svoga" nacionalizma) i odricanja od nacionalnog identiteta i političkog subjektiviteta. Njihovo ponašanje nije utemeljeno samo na odsustvu osjećaja pripadnosti hrvatskom narodu i negaciji identiteta, nego i na iskustvu da je takva politika "najbolja", odnosno najisplativija. Iskustvo im je govori(lo) da je služenje tuđem nacionalizmu (za njih osobno) puno isplativije i korisnije nego zalaganje za nacionalne interese hrvatskoga naroda.

Drugi dio komunističkih kadrova koji se ubacio u hrvatsku nacionalnu politiku počeo je radikalno hrvatovati, čime je nastojao izbrisati ili barem "popraviti" svoju prošlost i prikazati se suprotnim od onoga što su bili prethodnih godina. Takvo ponašanje karakteristično za konvertite nanijelo je veliku štetu hrvatskoj nacionalnoj politici, a tu se može tražiti i uzrok mnogih (među)nacionalnih nesporazuma i sukoba u BiH. Reklo bi se na prvi pogled da ove dvije grupacije (radikalni Hrvati i anacionalni "Hrvati") nemaju nikakvog dodira. Ali, nije tako, upravo je fascinantna povezanost hrvatskih neokomunista i titoista koji se vole nazivati antifašistima (ne zato što slijede ideju antifašizma, već zato što je to najjednostavniji način diskvalifikacije političkih protivnika) i hrvatskih radikala najčešće povezanih s *Hrvatskom stran- kom prava* (HSP), a koji su često koketirali s ustaštvom i fašizmom. Vrhunac te uvjetno rečeno fašističko-antifašističke simbioze sadržan je u izjavi člana Predsjedništva BiH Željka Komšića, kojega je predložila *Socijaldemokratska partija BiH* (SDP), a izabrali uglavnom Bošnjaci-muslimani, da će u svome uredu držati sliku Josipa Broza i Blaža Kraljevića ubijenog čelnika HSP-a i *Hrvatskih obrambenih snaga* (HOS), jer su se obojica "borili za BiH".¹⁰³ Gotovo svaki njihov pristaša zakleti će se da se Broz borio za komunizam i Jugoslaviju, a Kraljević za Hrvatsku do Drine. Zna to vjerojatno i Komšić koji je htio pomiriti svoju antifašističku poziciju i hrvatsku ulogu. Kao što je svojevrsteno i fra Bono Ostojić s pozdravom "Hvaljen Isus i smrt fašizmu" htio pomiriti svoju katoličku poziciju i antifašističku ulogu koja mu je dodijeljena.

POLITIČKI POLOŽAJ HRVATA U BOSNI I HERCEGOVINI

Unatoč razjedinjenosti, neslozi i nemoći hrvatskih političkih stranaka u BiH, sve one pa čak i fra Luka Markešić, odnosno HNV¹⁰⁴ slažu se u konstataciji da su Hrvati u toj zemlji obespravljeni, te da im prijete politički, a zatim i biološki nestanak. Nepostojanje mehanizama zaštite nacionalnih interesa

posebno je naglašeno nakon odluke Ustavnog suda BiH od 1. srpnja 2000., kada je uvedeno ustavno načelo "konstitutivnosti naroda na cijelom teritoriju BiH". Pokušajem uvođenja ovog potpuno ispravnog i plemenitog načela Hrvati u Federaciji BiH su razvlašteni i izloženi stalnom nadglasavanju i radikalnom smanjenju utjecaja. Za donošenje ove i ovakve odluke veliku ulogu sebi pripisuje upravo HNV. U svojevrstnoj monografiji HNV tiskanoj pod nazivom "Kako smo sačuvali Bosnu i Hercegovinu", u tekstu ilustriranom fotografijama članova Vijeća sa predsjednikom Republike Hrvatske (i autorom knjige "Kako smo srušili Jugoslaviju" odnosno "Kako je srušena Jugoslavija") Stjepanom Mesićem, te Zlatkom Tomčićem i Ivicom Račanom piše: "Zahvaljujući ustrajnim lobiranjima predstavnika Katoličke crkve, HNV BiH, HSS BiH kod predstavnika međunarodne zajednice, uspjelo se ipak postići da njihova tri i dva bošnjačka predstavnika donesu Odluku o konstitutivnosti". Naime, dva suca Hrvata i dva suca Srbina odbili su glasati za odluku na koju je Markešić toliko ponosan.¹⁰⁵

Dakle, bošnjački suci su uz pomoć stranih sudaca nametnuli svoju volju Hrvatima i Srbima, a u tome su "lobirajući" sudjelovali HNV i HSS. Da bi svemu dali još veću težinu i "legitimitet" zaogrnuili su se habitom fratra Markešića, odnosno lažnom tvrdnjom da je u "lobiranju" sudjelovala i Katolička crkva. Uglavnom, svi oni nisu se potrudili osigurati mehanizme po kojima bi (prije ili nakon odluke Ustavnog suda BiH) Hrvati kao konstitutivni narod mogli zaštititi vitalne nacionalne interese u BiH. Ovako Vlada Federacije BiH redovito preglašava hrvatske ministre, a oni povremeno napuštaju sjednicu kako bi sačuvali minimum samopoštovanja i stvorili barem privid brige za nacionalne interese. Istovremeno, Bošnjacima-muslimanima omogućen je poseban status u Mostaru. Paddy Ashdown nametnuo je 28. siječnja 2004. *Statut Grada Mostara* po kojem bez obzira na broj glasača i glasova nijedan od konstitutivnih naroda ne može imati više od 15 vijećnika (čl. 16.). Statutom je uspostavljen i institut zaštite vitalnih nacionalnih interesa (čl. 34. i 35.). Ovakav Statut donesen je da bi "onemogućio hrvatsku dominaciju" Mostarom. Tako područje jugozapad sa 25.000 glasača većinom Hrvata daje tri mandata u Gradsko vijeće, isto kao područje jugoistok sa oko 5.000 glasača većinom Bošnjaka-muslimana.¹⁰⁶

Takav način zaštite nacionalnih interesa bio bi za pozdraviti da je Visoki predstavnik i na razini Federacije, odnosno na državnoj razini donio slična pravila. Ovako je lišio Hrvate vlasti u jedinom većem gradu u Bosni i Hercegovini, u kojem su u većini. Nepostojanje i onemogućavanje stvaranja hrvatskog medijskog prostora onemogućava artikulaciju političkih interesa, kao i profiliranje kadrova. O teškom političkom i uopće društvenom položaju Hrvata svjedoče brojne insti-

103 <http://gucagora.com/modules/news/article.php?storyid=493> (14. 3. 2010.)

104 "HNV o uređenju BiH; neravnotežni položaj hrvatskog naroda u BiH", *Svjetlo riječi*, ožujak 2010., 30.-31.

105 Ivan MARKEŠIĆ, *Kako smo sačuvali Bosnu i Hercegovinu*, HNV BiH, Sinopsis, Sarajevo-Zagreb, 2004., 245.-349.

106 http://www.ohr.int/decisions/mo-hncantdec/default.asp?content_id=31708 (23. 11. 2008.)

tucije i njihove ocjene: Ocjena predsjednika Hrvatskog sabora nakon posjete BiH u listopadu 2004.; Brojni Zaključci i apeli političkih stranaka Hrvata u BiH koje sudjeluju u vlasti (HDZ BiH i HDZ 1990.); Zaključak Predsjedništva HSS-a BiH od 1. i 2. lipnja 2008.; Zaključci znanstvenog skupa pod nazivom Ustavno pravni položaj Hrvata u BiH-pravni status, jezik, mediji, obrazovanje, kultura, održanog 27. i 28. listopada 2005. u Neumu; Zaključak Upravnog vijeća Hrvatskog intelektualnog zbora (HIZ) u BiH od 28. siječnja 2008.; Zaključak sudionika skupa *Hrvati i rat u BiH 1991.-1995.*, od 27. ožujka 2008., na kojem su sudjelovali gotovo svi tadašnji hrvatski sudionici političkih zbivanja u BiH, kao i brojni drugi zaključci i ocjene. Svi oni kažu da Hrvati nisu ravnopravni Srbima i Bošnjacima-muslimanima u BiH, te da je hrvatski suverenitet u BiH samo mrtvo slovo na papiru. Komisija biskupske konferencije BiH *Justitia et pax* je u godišnjem izvješću o stanju ljudskih prava u BiH u 2009. godini iznijela konstataciju da su Hrvati neravnopravni i da im je nametnutim odlukama (Visokog predstavnika) oduzet status konstitutivnoga naroda.¹⁰⁷

(NE)PRIRODNI SAVEZNICI

Urušavanjem komunističkog sustava u Europi došlo je do raspada višenacionalnih tvorevina, pa tako i do raspada SFRJ, ali i međunacionalne krize i oružanih sukoba u SR Hrvatskoj i SR Bosni i Hercegovini. Temelj sukoba bio je prije svega u suprotstavljenim političkim voljama predstavnika srpskoga naroda da očuva Jugoslaviju i da svi Srbi žive u jednoj državi, te hrvatskoga naroda da ostvari punu suverenost i neovisnost. Sve to, potaknuto slovensko – srpskim sukobom i razlazom, uzrokovalo je bezizglednost opstanka socijalističke Jugoslavije. Hrvatski narod u Republici Hrvatskoj izjasnio se u svibnju 1991. referendumom za neovisnost (izišlo 83 % birača, od kojih je 94% glasalo za neovisnost), a srpska manjina u Hrvatskoj, uz pomoć političkog vodstva Srbije i ostataka jugoslavenskih saveznih institucija, prihvatila se nelegalnih sredstava za ostvarenje legitimnih političkih ciljeva te je posegla za odcjepljenjem i etničkim čišćenjem dijelova teritorija Republike Hrvatske.¹⁰⁸

Referendum se spremao i u Bosni i Hercegovini. Problem je bio u tome što srpski zastupnici nisu prihvaćali referendum ni u kom obliku, a muslimanski zastupnici su definirali referendumsko pitanje na način koji je pretpostavljao BiH kao unitarnu centraliziranu republiku. Hrvatski zastupnici u Skupštini BiH bili su najgorljiviji zagovornici suverene Bosne i Hercegovine, ali su istovremeno od muslimanskog vodstva tražili određene koncesije i jamstva zaštite svoga identiteta i svojih prava. Vodstvo muslimanskog naroda koje

je (bilo) najbrojnije u BiH nije pristalo na promjenu referendumske pitanja (Livanjsko pitanje), ali je Hrvatima zajamčilo ravnopravnost, konstitutivnost i suverenost. Predsjednik Predsjedništva BiH i tada već priznati politički i vjerski vođa muslimanskog naroda Alija Izetbegović je u Sarajevu je 25. veljače 1992. po povratku s pregovora iz Lisabona zakazao zatvorenu proširenu sjednicu Glavnog odbora SDA na kojoj je izvijestio nazočne o rezultatima pregovora i upozorio ih na važnost predstojećeg referenduma. Ustvrdio je da će referendum propasti ukoliko ga ne prihvati hrvatska zajednica. Izetbegović je rekao da su Hrvati nakon sporazuma u Lisabonu pristali na referendum i objasnio:

“Mislim da smo ovim sada gore, ovim uslovnim pristankom, mislim da smo hrvatski element dobili za referendum. Oni hoće sada da glasaju jer se nadaju da će u toj Bosni i Hercegovini dobiti nekakvu suverenost, nekakva nacionalna priznanja, nekakve regije itd. jer je to dio ove saglasnosti.”¹⁰⁹

Ova Izetbegovićeva izjava pored toga što je simptomatična i za mnoge kasnije odnose i dogovore Hrvata i Muslimana-Bošnjaka u kojima je muslimansko-bošnjačko vodstvo deklarativno davalo “uslovni pristanak”, a nakon toga radilo suprotno od onoga na što je pristalo, zorno pokazuje i to da referendum nije imao “građanski” nego “nacionalni” karakter. Kada predsjednik muslimanske stranke (i to stožerne stranke svih Muslimana na prostoru Jugoslavije) na Glavnom odboru svoje stranke kaže “mislim da smo hrvatski element dobili za referendum”, onda je jasno da se pod tim “mi” misli na Muslimane a ne na (apstraktne) građane BiH. Dodamo li tome i sintagmu “hrvatski element” očito je da su se na referendumu izjašnjavali narodi a ne (apstraktni) građani kako se to u sarajevskim političkim i medijskim krugovima nastoji prikazati.

Hrvatski narod u Bosni i Hercegovini, zajedno s muslimanskim, izjasnio se na referendumu za neovisnu Bosnu i Hercegovinu. Referendum je održan 29. veljače i 1. ožujka 1992. Nešto manje od dvije trećine (64 %) stanovnika SR BiH, uglavnom Muslimana i Hrvata izišlo je na referendum, a od tog broja, barem prema službenim rezultatima, 99 % njih glasalo je za neovisnost i samostalnost države. Hrvati su glasali za neovisnu BiH. Ona je bila njihov interes i nisu htjeli ostati u krnjoj Jugoslaviji. To je, međutim, bio i interes Republike Hrvatske s obzirom na činjenicu da bi opstanak krnje Jugoslavije značio i opstanak i ostanak u toj Jugoslaviji i Republike Srpske Krajine. U konačnici, na opstanak u takvoj Jugoslaviji bila bi prisiljena i Republika Hrvatska. Međutim, Izetbegović je svojim kasnijim postupcima pokazao da je prevario Hrvate kada je u pitanju njihova konstitutivnost koja se očituje u Ustavu, odnosno unutarnjem ustroju BiH. Izetbegović je tražio od “građana BiH” da ne prihvate “etničku podjelu BiH” objašnjavajući da je on pristao na spora-

107 “Hrvati su već izgubili položaj konstitutivnog naroda u BiH”, *Večernji list*, 27. 3. 2010., 4.

108 “Na referendumu za samostalnost Hrvatske 94,17% građana”, *Kronologija rata; Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989.-1998.*, Hrvatski informativni centar, Slovo, Zagreb, 1998., 58.

109 “Lisabonska tajna Alije Izetbegovića, *Dani* (Sarajevo), broj 560., 7. ožujka 2008., 30.-32.

zum jer je to od njega tražila “međunarodna zajednica” kao uvjet za priznanje BiH. Za njega je to bila samo taktika kako bi se dobilo priznanje, a njegova je strategija “jedinствена” – centralizirana BiH.¹¹⁰ Na referendumu 1992. godine Srbi su preglasani, a Hrvati su prevareni.

Izetbegović i dominantni dio bošnjačko-muslimanske elite nastojao je različitim taktikama ostvariti svoj strateški cilj i pretvoriti cijelu BiH u svoju nacionalnu državu, odnosno u centraliziranu državu u kojoj će oni držati ili barem kontrolirati sve poluge vlasti. Ta nastojanja najjasnije su manifestirali imenovanjem svoga jezika u bosanski, preimenovanjem muslimanske nacije u bošnjačku i negiranjem hrvatskog (i srpskog) nacionalnog identiteta u korist izgradnje “bosanske nacije”. Bosansku naciju danas zagovaraju najveći bošnjačko-muslimanski autoriteti, a ta ideja postala je i dio službene politike Izetbegovićeve *Stranke demokratske akcije (SDA)*.¹¹¹ Time se najveći dio bošnjačko-muslimanske elite u potpunosti odrekao formulacije iz Rezolucije ZAVNOBiH-a, odnosno poništio je njezine glavne postavke. Pošto je Narodna Skupština Republike Srpske 20. srpnja 1993. donijela *Odluku o proglašenju nevažećim odluka donesenih na zasjedanju ZAVNOBiH-a*,¹¹² Hrvati su formalno ali i paradoksalno ostali jedini titulari suvereniteta BiH koji nisu doveli u pitanje Rezoluciju ZAVNOBiH-a, a hrvatski politički predstavnici i danas 2010. kao i te 1992. godine traže “nekakvu suverenost, nekakva nacionalna priznanja, nekakve regije...” jer je to dio njihove suglasnosti za neovisnu Bosne i Hercegovine. Traže, ali ih još uvijek ne nalaze. Dijelom zbog vlastite političke nezrelosti i nemoći, djelom zbog spleta međunarodnih okolnosti, a najvećim djelom jer su im Muslimani-Bošnjaci kao brojčano i politički nadmoćni to pravo najprije taktički izigrali, a onda i otvoreno uskraćivali i negirali.

Pobunjeni Srbi u Hrvatskoj, uz pomoć Srbije, Srba iz Bosne i Hercegovine, te centralističkih jugoslavenskih snaga (prije svega JNA), započeli su rat protiv samobitnosti i ustavnog poretka Republike Hrvatske. U tom ratu korišten je i teritorij BiH a u njemu su sudjelovali i brojni oficiri JNA muslimanske nacionalnosti. Predsjednik Republike Hrvatske i hrvatsko vodstvo višekratno su pozivali “cjelokupan hrvatski narod”, “iseljenu i domovinsku Hrvatsku”, a posebno Hrvate u BiH da stanu “u obranu mlade hrvatske demokracije”. Iseljeni Hrvati i Hrvati iz BiH odazvali su se pozivu na nacionalno i političko zajedništvo. Značajan broj Hrvata iz BiH i iseljništva prijavio se dragovoljno u postrojbe Ministarstva unutarnjih poslova (MUP-a) i Zbora narodne garde (ZNG-a). Hrvati u Bosni i Hercegovini (Polog, Ljubuški, Šujica...) stali su pred tenkove JNA koji su krenuli prema Splitu. Blokirani su vojni konvoji u središnjoj Bosni. Brojni hrvatski dužnosnici prikupljali su materijalnu pomoć iz iseljene Hrvatske od iseljenika koji su velikom većinom podrijetlom

(rođenjem) iz Bosne i Hercegovine. Republika Hrvatska obranjena je upravo jedinstvom hrvatskog naroda, usprkos činjenici da se veliki dio njezinih građana srpske nacionalnosti pobunio i oružjem ustao protiv nje.

U borbi za samostalnu Republiku Hrvatsku sudjelovao je i veliki broj Hrvata iz Bosne i Hercegovine. Kako onih koji su živjeli i žive u BiH, tako i onih koji su živjeli (ili su čak i rođeni) u Zagrebu ili drugdje u Republici Hrvatskoj. Sjetimo se tek prvih žrtava: Ravena Josipa Čuvala koji je ubijen 2. srpnja 1991. ispred zagrebačke vojarne koja se tada zvala “Maršal Tito”, legendarnog Blage Zadre i njegovih sinova, ili četvorice poginulih sinova Kate Šoljić u Vukovaru. Možemo spomenuti i Nikolu Džaltu iz Rame koji je poginuo 3. kolovoza 1991. na Kruševu kod Zadra kao prvi pripadnik IV. brigade Hrvatske vojske i mnogih drugih čija žrtva nije ništa manja time što su možda manje poznati javnosti. Nakon što su Srbi iz BiH ratovali protiv Hrvatske, pobunili su se i protiv najavljene samostalnosti Bosne i Hercegovine koji se zasnivao na konstitutivnosti tri naroda. Zauzeli su oko 70 % teritorija BiH i očistili ga od nesrpskih naroda. Hrvati iz BiH poučeni iskustvom iz Hrvatske na vrijeme su organizirali obranu i uz pomoć Muslimana održali dio teritorija BiH na kojima se moglo organizirati život i obranu. Nakon niza neuspjelih mirovnih pregovora i neuspješnih akcija protiv srpske vojske muslimansko političko vodstvo odlučilo se na rat s Hrvatima za teritorij koji su (zajednički ili sami) kontrolirali. Taj sukob uzrokovao je teške žrtve, brojne zločine i moralni krah obiju strana. Osim toga, doveo je u pitanje i sam karakter rata u BiH. Hrvatsko-muslimanski sukob Hrvatima nije trebao. Oni su imali teritorij i uspostavljenu vlast, zato su i prihvaćali svaki mirovni plan. Muslimani su ovim sukobom konsolidirali i nacionalizirali, a dijelom i islamizirali vojsku, povećali teritorij pod svojom kontrolom, stekli izgubljeno samopouzdanje i dovršili proces nacionalnog konstituiranja. Rat je bio potvrda (novog konstrukta) njihovog identiteta, samospoznaja je postignuta čvrstim markiranjem (oba) neprijatelja, a kroz masovna stradanja izgrađen je i jak osjećaj solidarnosti. U ratu je iskovana bošnjačka nacija. Ponovno je uspostavljen strateški odnos ekvidistance prema Hrvatima i Srbima.

Vlasti Republike Hrvatske umiješale su se sredinom 1993. u rat između Hrvata i Muslimana. To miješanje nije bilo, kako se to često želi prikazati u svrhu okupacije ili odcjepljenja dijela teritorija BiH, nego u svrhu utjecaja na Hrvate kako bi se zaustavio rat. Bila je to američka inicijativa, a pod američkim pokroviteljstvom potpisan je u ožujku 1994. Washingtonski sporazum, a zatim i Okvirni sporazum o Federaciji BiH. Odatle svi oni zrakoplovi koji su u veljači 1994. dovozili sudionike *Prvoga općeg hrvatskog sabora* u Sarajevo. Stvorena je federacija između Hrvata i Muslimana-Bošnjaka, u koju su unijeli teritorije koje su kontrolirali. Ostali dio BiH kontrolirali su Srbi. Istovremeno je izrađen i Nacrt prethodnog sporazuma o konfederaciji između RH i Federacije BiH. Uvjete pregovora diktirala je i vodila diplomacija Republike Hrvatske. Predsjednik Tuđman je u “obraćanju naciji” 3.

110 M. TUĐMAN, *Istina o Bosni i Hercegovini*; 2005., 141. i 715.

111 Ivo LUČIĆ, “Politička i medijska revizija prošlosti u Bosni i Hercegovini”, *Status* broj 11., proljeće 2007., 227.

112 *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 11., Sarajevo, 23. jula 1993., 1.

ožujka 1994. rekao: "Hrvati trebaju shvatiti da je takvo rješenje povijesno nužno i svrhovito, radi održanja hrvatstva u Bosni, a i radi zaštite strateških interesa hrvatske države."¹¹³

Ovaj sporazum bio je najprije u funkciji "zaštite strateških interesa hrvatske države", a tek onda "radi održanja hrvatstva u Bosni". Sporazum kojim su se Hrvati u BiH odrekli suvereniteta a posredno i vlasti na teritoriju kojega su dotad kontrolirali bio je preduvjet za oslobodilačke akcije hrvatskih snaga koje su započele u jesen 1994. godine u BiH. Pobunjenička Republika Srpska Krajina u Hrvatskoj napadnuta je preko teritorija BiH i uz pomoć Hrvata iz BiH. Hrvatska vojska je nakon *Splitskog sporazuma* potpisanog s muslimansko-bošnjačkim čelništvom u srpnju 1995. započela operacije za okruženje i slamanje Krajine preko teritorija BiH. Najvažniji saveznik Hrvatske vojske bilo je Hrvatsko vijeće obrane s kojim je nakratko i formalno činila pobjedničke Hrvatske snage. Više od četrnaest godina poslije rata, odnosno poslije potpisanog mirovnog sporazuma u Daytonu Bosna i Hercegovina je nestabilna država nesposobna za samostalno funkcioniranje i opstanak.

Glavni problem Bosne i Hercegovine ostaje nedostatak legitimiteta države, nepostojanje političkog konsenzusa oko njezinoga ustroja, odnosno neriješeno nacionalno pitanje koje je i bilo jedan od glavnih uzroka rata. Dok srpsko političko vodstvo nastoji očuvati i učvrstiti Republiku Srpsku kao svoj entitet, bošnjačko političko vodstvo pokušava potpuno potisnuti hrvatske zahtjeve za (ravno)pravnošću i različitim metodama i taktikama nastoji Federaciju Bosne i Hercegovine pretvoriti u svoj nacionalni entitet. Ona im uz to služi i kao poligon za eventualni konačni obračun sa Srbima, te pretvaranje čitave Bosne i Hercegovine u svoju nacionalnu državu. Upravo to je i bio politički, a i ratni cilj bošnjačko-muslimanskog političkog vodstva. Veliki dio bošnjačke elite deklarativno se zalaže za demokraciju, liberalizam i antifašizam, dok stvarno rade na političkoj eliminaciji i dovršetku etničkog čišćenja Hrvata iz Bosne i Hercegovine. Osnovne postavke njihove politike zasnivaju se na sljedećim tezama: 1.) Bošnjaci su temeljni narod Bosne (i Hercegovine – koju negiraju, jer im dvočlano ime otežava identifikaciju s čitavom državom). 2.) Bosna je država Bošnjaka, kao što je Republika Hrvatska država Hrvata, a Republika Srbija država Srba. Onima kojima se ne sviđa "njihova" Bosna i koji je "ne vole" poručuju da sele iz nje.¹¹⁴

Bošnjačka nacionalna(istička) elita traži utemeljenje u prošlosti za mobilizaciju svoga naroda i legitimizaciju svojih nacionalnih(ističkih) zahtjeva. Radi toga permanentno krotvori povijest Bosne i Hercegovine. Forsiranje teza o tobožnjem "tisućljetnom kontinuitetu bosanske državnosti", "ilirskom i bogumilskom podrijetlu" Bošnjaka, "superiornosti islama" u odnosu na ostale religije, "humanosti i savršenstvu

Osmanskog carstva", genetskoj dobroti i civilizacijskoj nadmoći Bošnjaka-muslimana, koji su kroz čitavu povijest bili žrtva "zlih susjeda", koji su opet prema njihovom tumačenju "genetski zli": inkvizitori, kolaboracionisti, fašisti i slično, pokušavaju konstruirati bolju prošlost. Isto tako, stalnim naglašavanjem svojih stradanja i tuđih zločina u prošlom ratu nastoje homogenizirati svoje stanovništvo i pridobiti naklonost međunarodne zajednice u postupku izrade novih ustavnih rješenja za Bosnu i Hercegovinu.¹¹⁵

Bošnjački nacionalni djelatnici često prikrivaju nacionalističke težnje za svojom nacionalnom-unitarnom i centralističkom državom tobožnjim liberalnim političkim teorijama i formom tobožnje "normalne", "građanske", "jeftine" i "funkcionalne" države. Sve to može se pročitati iz jedne rečenice reisa Mustafe Cerića koji kaže: "Država Bosna i Hercegovina treba imati jednog predsjednika, jedan parlament, jednu policiju, jednu vojsku, jedan sistem obrazovanja kao što je to u svim evropskim zemljama".¹¹⁶ Ono što nije rečeno a što nužno iz rečenoga proizlazi je i to da država Bosna i Hercegovina treba imati jednu naciju. A za to treba uništiti dvije davno formirane nacije, nije teško pogoditi koje dvije. Pošto srpska politička elita kroz institucije Republike Srpske uspješno brani dostignuta politička prava, bošnjački nacionalisti sve više vrše pritisak na Hrvate u Federaciji BiH kako bi u potpunosti ovladali tim entitetom i što više državnim institucijama. Najbolji primjer lažne "građanske" a u biti otvorene nacionalističke politike bošnjačkih socijaldemokrata SDP-a je izbor Željka Komšića za hrvatskog člana Predsjedništva BiH. Za razliku od Ive (Komšića) Željko Komšić je izabran na izborima i ima kakav-takav legalitet, ali od legitimiteta njegove funkcije nema ništa. Pogotovo što je i sam izjavljivao da on nije hrvatski član Predsjedništva, nego da on zastupa "sve građane BiH", te da čak i ne govori hrvatskim nego bosanskim jezikom. SDP nije istakao kandidata za bošnjačko-muslimanskog člana Predsjedništva, ali jeste za hrvatskog. Komšić je izabran bošnjačko-muslimanskim glasovima i s manje od 10 % glasova Hrvata iz BiH.¹¹⁷ Njegov mandat bliži se kraju, a BiH nije nimalo stabilnija niti su međunacionalni odnosi bolji nego su bili prije četiri godine, naprotiv.

Hrvatski zastupnici u Skupštini BiH sudjelovali su u izglasavanju Odluke o referendumu, a hrvatska politička i društvena elita osigurala je njegovu uspješnu provedbu pri čemu nisu birana sredstva. Unatoč tomu, optuženi su za podjelu i razbijanje BiH. Hrvati su u konačnici i najveća žrtva rata u BiH, ali kako bi otklonili svoju odgovornost i odgovornost svoje vojske za počinjene zločine, bošnjačko-muslimanski političari optužuju hrvatsku politiku, a u tome im po-

115 Ivo LUČIĆ, "Politička i medijska revizija prošlosti u Bosni i Hercegovini", *Status*, broj 11., proljeće 2007., 226.-237.

116 I. LOVRENOVIĆ, "Iluzija o Ur-Bosni", 2006., 179.

117 "Hrvat u Predsjedništvu bi bio predstavnik Bošnjaka!", *Oslobođenje*, 3. kolovoza 2006., 4.-5. Usporediti: "Komšićev izbor je znak da Ustav treba mijenjati", *Oslobođenje*, 14. listopada 2006., 3. "Komšić je dobio 17 glasova, a Jović čak 490", *Večernji list*, 17. listopada 2006., 14.

113 M. TUĐMAN, *Istina o BiH*, 2005., 528.-555.

114 Ivo LUČIĆ, "Legitimitet između mita i zakona", *Status*, broj 9., proljeće 2006., 108., 114.

mažu i neki "hrvatski" suputnici s teжом kako su "Tuđman i HDZ" protjerali Hrvate iz RS-a i "pozvali ih" iz središnje Bosne. Krivci su čak i oni koji su nesretnim ljudima osigurali prihvata. Posebno su krivi ako je taj prihvata bio toliko dobar da su ljudi izbjegli od rata ostali na prostoru gdje se osjećaju sigurnim. Na taj način "tužitelji" amnestiraju srpsku i bošnjačko-muslimansku politiku i vojsku. Hrvati su krivi za stradanja drugih, ali i za svoja stradanja. Ovakvo tumačenje ratnih događaja podsjeća na onu morbidnu tezu kako su na Bleburškom polju i "križnim putovima" i onako stradali "zločinci", te da je za sve kriv Pavelić koji ih je tamo "poveo". Neki obrasci teško se mijenjaju. Ali, sukobi između Hrvata i Bošnjaka-muslimana po pravilu su započimali u mjestima gdje su Muslimani (odnosno Armija BiH) bili nadmoćni i odatle su se širili dalje. Sukobi su se iz središnje Bosne, preko Konjica proširili u Hercegovinu, a ne obrnuto, pa ne stoji teza da su ih Hrvati (u Hercegovini) izazivali i započimali.¹¹⁸

Zločini koje su počinili pripadnici hrvatskih postrojbi u Ahmićima i Stupnom Dolu, zatvaranje i protjerivanje Bošnjaka u Stocu, Čapljini, zapadnom dijelu Mostara i Ljubuškom, privukli su veliku i opravdanu pozornost politike, medija i međunarodnog Tribunala u Haagu, ali je neprihvatljivo da su i šesnaest godina nakon bošnjačko-hrvatskih sukoba, ostali nerasvijetljeni i nekažnjeni zločini nad Hrvatima u Grabovici, Trusini, Jablanici, istočnom dijelu Mostara, Bugojnu, Zenici, Varešu, Kaknju, Travniku, itd. Pogotovu što se većina Bošnjaka-muslimana vratila u Stolac i Čaplinu, dok se Hrvati rijetko i teško vraćaju u Bugojno i Travnik i na druga mjesta u kojima su Bošnjaci-muslimani u većini i koja su bila pod kontrolom Armije BiH.

TERORISTIČKI NAPADI NA HRVATE U BiH

Bošnjački nacionalisti različitim metodama sprječavaju povrata i potiču iseljavanje Hrvata iz BiH. Vrhunac pritiska su teroristički napadi. Dok bosansko-hercegovačke vlasti, uz pomoć međunarodne zajednice, čine iznimne napore da vrata Bošnjake-muslimane i osiguraju im uvjete za život u mjestima iz kojih su protjerani ili su ih napustili, Hrvati koji su se unatoč politici istih tih vlasti uspjeli vratiti u svoje domove izloženi su stalnim prijetnjama i napadima. Naveći ćemo dio napada na hrvatske povratnike i dužnosnike u BiH. Još u ožujku 1995. pripadnici Vojne policije 502. brigade Petoga korpusa Armije BiH oteli su generala HVO-a Vladu Šantića koji nikada nije pronađen. Policajac Željko Ljubić ubijen je na dužnosti snajperskih hitcem iz istočnog dijela Mostara 6. siječnja 1996. dok je stajao na bulevaru (nekadašnjoj liniji sukoba) na zapadnoj strani grada. Ubojica nije pronađen. Tijekom 1997. godine ubijeno je 6 a ranjeno 7 Hrvata povratnika u središnjoj Bosni. Tako je 15. veljače 1997. u svojoj kući u Šipoviku ubijen Fabijan Babić (72), a pred kućom njegovog sina Vlade postavljene su tri protu-

tenkovske mine. Dana 28. veljače silovana je starica Marija Medić (90). Dana 30. kolovoza 1997. ubijeni su Luka Jezerčić i njegov sin Pero iz sela Nula pored Travnika, te Ivica Domić, također iz Nula. Prilikom dolaska svetoga oca Pape u BiH 12. travnja 1997. godine, otkriven je eksploziv ispod jednog mosta na Miljacki. Eksploziv je bio namijenjen hrvatskim-katoličkim hodočasnici. Eksploziv je otkriven i u blizini RTV BiH, na pravcu kojim je Papa prošao. U Mostaru je 18. rujna 1997. godine Ahmed Zuhair Handala, pripadnik odreda Armije BiH El Mudžahid, aktivirao auto-bombu postavljenu u stambenom kvartu. U eksploziji je jedna osoba poginula, a 43 osobe su povrijeđene. Zuhairu je omogućen bijeg, te je izbjegao suđenje.

U Travniku je 12. lipnja 1998. godine ubijen policajac povratnik Perica Bilić, a 31. srpnja 1998. godine ubijen je policajac Ante Valjan. Dana 16. ožujka 1999. eksplodirala je postavljena eksplozivna naprava pod automobilom Joze Leutara zamjenika ministra unutarnjih poslova F BiH, koji je nešto kasnije podlegao ranama. Koncem travnja i početkom svibnja 2002. godine SFOR je pronašao 120 tona minobacačkih i drugih projektila uskladištenih i sakrivenih u istočnom dijelu Mostara.¹¹⁹ U Bugojanskom naselju Vrbanja 16. rujna 2002. godine pod nerazjašnjenim okolnostima poginula je 18-godišnja Valentina Lučić. U Mostaru je 14. studenog 2002. godine uhićen Emir Hadžić, osumnjičen pored ostalog i za postavljanje eksplozivnih naprava u Hercegovini. Jedna njegova postavljena ručna bomba ubila je staricu u Mostaru. Na katolički Badnji dan 24. prosinca 2002. godine Muarem Topalović ubio je troje i ranio jednoga člana obitelji Anđelić u njihovoj kući, selu Kostajnica u općini Konjic. Brojni su i neriješeni slučajevi napada na katolička groblja i sakralne objekte u središnjoj Bosni i u Sarajevu.¹²⁰

Novi val napada na Hrvate u BiH započeo je tijekom 2008. godine. U noći 21. siječnja 2008. Alija Glavinić (34) iz Sarajeva s još jednim pomagačem provalio je u kuću i napao provincijala franjevačke Provincije Bosne Srebrene fra Miju Džolana. Napadač je nedostupan policiji. Fra Mijo Džolan je dao izjavu da napad nije imao vjersku i nacionalnu pozadinu. Malo kasnije, 5. veljače 2008. u Sarajevu je ubijen šesnaestogodišnji učenik Katoličkog srednjoškolskog centra Denis Mrnjavac. Ubojice su trojica Bošnjaka. Opet je naglašeno da ubojstvo nema nacionalnu niti vjersku pozadinu. Čak su neke političke stranke i udruge organizirale prosvjede protiv aktualne vlasti. Bila je to dobra prilika za postavljanjem zahtjeva za "funkcionalnijom" i "normalnijom" državom. Oni koji potiču ovakva događanja očekuju da će isprepadani i ugroženi Hrvati u Sarajevu i središnjoj Bosni pristati na takve zahtjeve i odustati od političkog subjektiviteta. Oni pak koji im u tome pomažu ustvrdit će da Hrvati u Sarajevu (i BiH) nisu ni na koji način ugroženi, te da im politička

¹¹⁸ Davor MARIJAN, "Bosna i Hercegovina 1991.-1995.-u godinama nesvršenog rata", *Status*, broj 3., svibanj/lipanj 2004., 98.-110.

¹¹⁹ "Projektili uskladištili Hasan i Halid Čengić te Safet Oručević", *Večernji list*, 12. lipnja 2002., 3.

¹²⁰ O svemu vidjeti više u knjizi: Esad HEĆIMOVIĆ, *Garibi*, Fondacija Sina, Zenica, 2006.

prava ni ne trebaju, jer "Hrvati dobro žive u Austriji, a tamo nemaju nikakva politička prava. Takvim izjavama odmažu Hrvatima, ali jačaju svoju ulogu compradorea – kolonijalnog upravitelja ili po domaću šefa mileta. U veljači 2008. uz uvrede i nacionalističke povike, huligani su napali imovinu Franjevačkog međunarodnog studentskog centra na Kovačićima u Sarajevu. Fratri su prisiljeni angažirati zaštitare i tražiti policijsku zaštitu.¹²¹

Antihrvatsko raspoloženje među Bošnjacima-muslimanima kulminiralo je u lipnju 2008., nakon nogometne utakmice između Hrvatske i Turske. Tada, 20. lipnja 2008. desetine tisuća Bošnjaka-muslimana slavili su pobjedu reprezentacije Turske, ali u isto vrijeme i poraz Hrvatske. U Sarajevu su tisuće navijača došli pred katoličku Katedralu, gdje su uzvikivali Tekbire, vikali "Ovo je Bosna" i "Ovo je Turska", te "Gazi ustaše".¹²² U istočnom dijelu Mostara navijači su vikali "Ovo je Turska", "Bit će Zagreb turska mahala" i "Gazi ustaše".¹²³ Slično je bilo i u Zenici, te u drugim mjestima. Najteže je bilo u Bugojnu, gradu odakle je protjerano gotovo cjelokupno hrvatsko stanovništvo. Od predratnih 16.700 Hrvata, vratilo se tek njih oko 5.000. Povratak je sustavno opstruiran od bošnjačkih vlasti, a otežava ga i neriješena situacija s ratnim zločinima nad bugojanskim Hrvatima od strane bošnjačko-muslimanske Armije BiH, kao i ne otkrivanje sudbine-tijela nestalih Hrvata. Te noći, 20. lipnja 2008., skupina oko 2.000 mladića Bošnjaka, navijača Turske, demolirala je tri ugostiteljska objekte u vlasništvu Hrvata, uz poklike: "Gazi, gazi Ustaše!", te cijeli asortiman vjerskih i ratnih poklika...Hrvati zatočeni u lokalima na koje je osuta kanonada kamenica satima su čekali da bi mogli otići kući. Takvo raspirivanje vjerske i nacionalne mržnje te pucanje iz automatskog vatrenog oružja i neshvatljiv, gotovo nevjerojatan, izljev mržnje protiv Hrvata je zastrašujući i prijeteci!

Nije trebalo dugo čekati da se prijetnje i ostvare. U trgovačkom centru FIS u Vitezu, u vlasništvu Hrvata Pere Gudelja je 9. listopada 2008. godine, malo iza podne, eksplodirala eksplozivna naprava. U eksploziji je ubijen zaštitar Zvonko Barbić (28), teško je ranjen Josip Šarić (28), dok su tri osobe lakše ranjene. Uhićeni su Suvad Džidić, Amir Ibrahim i Admir Ahmetpahić zvani Usama, kod kojega je pronađen i samoubilački pojas. Ravnatelj Uprave policije FBiH Zlatko Miletić izjavio je da su policija i tužilaštvo na tragu terorističkoj grupi.¹²⁴ Policija je uhitila dvojicu pripadnika radikalnog

vehabijskog (selefijskog) pokreta koji su u subotu 22. studenoga 2008. zvonili kod župnika crkve Presvetog trojstva u Novom Sarajevu, od kojega su tražili da im otvori jer im "smeta crkveno zvono".¹²⁵ Kardinal Vinko Puljić je za posjete SAD-u u veljači 2009., izjavio da rijetko govori o vehabijama jer "brzo dobije prijeteća pisma".¹²⁶

U kom pravcu se situacija odvija pokazuje i tragičan slučaj divljanja navijača Sarajeva (Horde zla) u Širokom Brijegu 4. listopada 2009. i ubojstva jednog njihovog navijača. Da to nije samo sukob "navijača" pokazuje i reakcija vlasti. Dopredsjednik F BiH Mirsad Kebo došao je u Široki Brijeg i "oslobodio" pritvorene huligane iz Sarajeva. Za to vrijeme u Sarajevu (glavnom gradu kojem se Hrvati trebaju okrenuti) održavane su demonstracije koje su završene tek kada je izvršena ta svojevrsna "razmjena zarobljenika". Nakon medijskog rata u kojem su "Horde zla" imale na raspolaganju infrastrukturu "javnih medija" sa sjedištem u Sarajevu, demonstracije su održane i u Širokom Brijegu. Osumnjičeni za ubojstvo navijača je (uz pomoć policije) pobjegao, pravni sustav se raspao.¹²⁷ Sukobi "navijača" postali su pravilo. Do obračuna navijača iz Mostara i Sarajeva došlo je kada su se na proputovanju sreli u Konjicu 17. ožujka 2010. Huligani su teško ozlijedili vozača (61 god.) jednog kombija.¹²⁸ Sukobi niskog intenziteta se nastavljaju. Mržnje, frustracija i poticatelj ne nedostaje, a i ratnika po svemu sudeći neće faliti.

POLITIKA KOJA STVARA MRŽNJU

Ovi napadi nisu slučajni nego su rezultat jedne (sve manje) prikrivene ideje i (sve više otvorene) politike. Lako možemo utvrditi da ih mnogi bošnjački dužnosnici potiču svojim javnim istupima. Član Predsjedništva BiH Haris Silajdžić, nakon eksplozije autobombe u Mostaru, izjavio kako su to Hrvati sami sebi postavili. Nakon terorističkog napada na ministra Jozu Leutara, tadašnji član Predsjedništva BiH Alija Izetbegović je rekao da su to napravili "njihovi ekstremisti", ili "naše budale". Nakon paljenja božićnih jaslca od grupe muslimana u Mostaru u prosincu 2002., službenik Ureda visokog predstavnika (OHR-a) izjavio je kako je to sigurno napravio "neki pijani Hrvat". Tadašnji ministar MUP-a Federacije BiH Ramo Masleša je nakon ubojstva i ranjavanja obitelji Anđelić izjavio kako pozadina ubojstva nisu vjerski, niti nacionalni odnosi čime je u startu pokušao prikriti stvarne motive zločine i zločinca.

Već duže vrijeme, a posebno nakon smrti bošnjačkog političkog vođe Alije Izetbegovića, glavnu riječ u definiranju

121 "Svećenici; Sarajevski franjevci traže policijsku zaštitu", *Večernji list*, 15. 2. 2008., 5.

122 <http://www.youtube.com/watch?v=4Iz14Y6fC6E&eurl> (23. 11. 2008.) Na snimci se vidi samo dio atmosfere.

<http://www.youtube.com/watch?v=WnSZoj8sQWE&feature=related>. (23. 11. 2008.)

http://www.youtube.com/watch?v=py_sqMw2qGM&feature=related (23. 11. 2008.)

123 <http://www.youtube.com/watch?v=iUU4CdCGAo4&feature=related> (23. 11. 2008.) Opsežna reportaža u tjedniku *Dani* (Sarajevo) broj 576., od 27. lipnja 2008.

124 "Pokret selefija planira teroristički napad u BiH", *Večernji list*, 23. 11. 2008., 3.

125 http://www.rtvfbih.ba/loc/template.wbsp?wbf_id=37&ID=20373 (24. 11. 2008.)

126 "Govorim o vehabijama, pa dobijem prijeteće pismo", *Večernji list*, 5. veljače 2009., 3.

127 "Kakva je medijska slika Hercegovine, tko je stvara i što njome želi postići", *Večernji list*, 17. 10. 2009., 40.-41. <http://dnevnik.hr/vijesti/svijet/horde-zla-napadom-na-nas-grad-opravdale-svoje-ime.html> (19. 3. 2009.)

128 "Sukobili se Horde zla i Ultras; scene iz Konjica podsjećale na one iz Širokog Brijega", *Večernji list*, 18. 3. 2010., 24.-25.

bošnjačko-muslimanske politike preuzeo je njihov vjerski vođa reis-u-ulema Mustafa Cerić kome u osmišljavanju nacionalno-vjerske politike pomaže i niz bošnjačkih političara i intelektualaca. Podsjetimo se samo nekih izjava koje je u zadnje vrijeme dao Mustafa Cerić, a koje vrlo dobro oslikavaju namjere muslimansko-bošnjačke elite. Na proslavi 469. godišnjice Husrev-begove medrese, održanoj 6. siječnja 2006., Cerić je rekao da su “našu državu” bitno obilježile “tri ličnosti i datuma” i da ih se “uvijek trebamo sjećati”. Zatim ih je pobrojao: “To je 1463. godina, kada je Mehmed el Fatih donio islam u Bosnu. Drugi je 8. januar 1537. godine kada je Gazi Husrev-beg ustanovio medresu, a treći 1992. kada je Alija Izetbegović zajedno s nama i s dobitnikom nagrade ustanovio nezavisnu državu BiH.” Reis se zatim obratio Harisu Silajdžiću bivšem učeniku medrese, dobitniku nagrade koja je dodijeljena za afirmaciju ugleda imena i škole, riječima: “Harise, imaš našu podršku da BiH nema entiteta već da bude cjelovita država. Imaš podršku da napišeš ustav po kojem ćete se sjećati generacije kao što se sjećamo sultana Fatiha i Gazi Husrev-bega.”¹²⁹ Prilikom otvaranja džamije u Rogatici 2. rujna 2006., Cerić je rekao: “Ovako kad vas vidim, ne mogu da prepoznam koji je Bošnjak, a koji Turčin, jer svi ste isti kao da vas je jedna majka rodila. Ovdje moramo biti jedno, ne možemo dvoje i zato predlažem da svi mi ovdje budemo Turci. Nas ovdje zovu Turcima, mi vičemo da nismo i sve što više vičemo da nismo, oni sve više viču da jesmo. I mi jesmo Turci, po našem povijesnom sjećanju, povijesnom određenju, identitetu islama koji su nam Turci donijeli. Ali mi smo i Bošnjaci.”¹³⁰

“Nas Bošnjaka u svijetu ima 8 miliona – četiri miliona je u Turskoj, dva miliona je rasuto po svijetu i dva miliona je ovdje u našoj domovini. Mi se moramo početi brinuti o sebi.” (Mostar, 16. rujna 2006.). “Bosna je matična zemlja svih Bošnjaka i mi imamo pravo na svoju državu, a Zapad nam zbog naše prošlosti ne može davati moralne lekcije. Zato čvrsto vjerujem da će doći vrijeme kad će i kod nas vrijediti pravilo jedan čovjek – jedan glas.” (Bosansko-američki islamski centar u Detroitu, 30. listopada 2007.). “Molim vas da prenesete poruku svome narodu: Turska je naša mati, tako je bilo i tako će i ostati.” (2008.)

Jedan od najeksplicitnijih bošnjačkih nacionalista ali i član Akademije nauka i umjetnosti (ANU) BiH Muhamed Filipović je 16. studenoga 2006., na predstavljanju svoje knjige *Bosanski duh lebdi nad Bosnom*, rekao: “Neka mi neko dokaže da su ikakvi Hrvati u Bosni postojali prije 19. stoljeća!”¹³¹ Drugi bošnjački akademik-nacionalist Abdulah Sidran je u srpnju 2007. izjavio: “Na Federalnoj televiziji govori se proustaškim jezikom.”¹³² Predsjedavajući Predsjedništva BiH Ha-

ris Silajdžić je u svibnju 2008., u govoru pred Središtem za strateške i međunarodne studije (CSIS) u Washingtonu, zagovarajući unitarni ustroj BiH, izjavio da u BiH postoji “jedan jezik koji ima tri imena.”¹³³ U sklopu turneje po Sjedinjenim Američkim Državama koja je održana u svibnju prethodne 2007. godine Silajdžić je posjetio i predstavnike franjevačke misije u New Yorku. U vijesti koja je potom objavljena piše da je “na sastanku koji je održan u hrvatskoj katoličkoj crkvi na Manhattanu” bio i fra Ivo Marković “dokazani zagovornik ideje suživota i mira među svim građanima Bosne i Hercegovine.”¹³⁴

Suživot je svakako lakši ako se građani ne dijele na tri nacije i ako govore jednim jezikom. Tako je fra Marko Oršolić u jednom intervjuu *Oslobođenju* rekao: “Čitateljicama i čitateljima Oslobođenja bih preporučio da pokrenu inicijativu za ukidanjem ustavne odredbe o tri zvanična jezika u BiH. Mi u Bosni i Hercegovini govorimo bh. jezikom, kojeg različito nazivamo, ali se, kada želimo, odlično razumijemo.”¹³⁵ Oršolić je bio tajnik Udruženja “Dobri pastir” i spada među onaj dio bosanskih fratara koji su (bili) jako bliski komunističkoj vlasti. U biti radi se o parafrazi poznate teze o jednom narodu s tri plemena i jednom jeziku s tri naziva koja je bila aktualna za Kraljevine Jugoslavije i koja se sve češće spominje u krugovima bošnjačko-bosanskih nacionalista i unitarista. U tom smislu zanimljivo je vidjeti što je o jeziku u BiH mislio jedan drugi fratar, u jednom drugom vremenu. Fra Grga Martić je u Kreševu 28. studenoga 1894. pisao Anti Tresiću Pavičiću da je u Sarajevu pokrenut list *Nada* koji uređuju Kranjčević, Milaković i Alaupović, te da su sve riješili samo je neizvjesno “kako će krstiti jezik.” I onda Martić navodi: “Hrvatski jim se neda, Srbski nesmiyu, a Bosanskoga i nema jer iz zemlje jezici neniču...”¹³⁶ Sve da i govorimo istim jezikom, očito je da se jako dugo loše razumijemo.

TKO KOME PRIJETI RATOM I JE LI STRIJELA ODAPETA

Alija Izetbegović je u rujnu 1990. godine na skupu Stranke demokratske akcije (SDA) u Velikoj Kladuši rekao da će Muslimani “braniti oružjem Bosnu”, te da je izbor sveden na dvije mogućnosti: “građanska republika ili građanski rat.”¹³⁷

je osudio hrvatski dio bh javnosti. Sidran je inače dao čitav niz sličnih nacionalističkih i šovinističkih antihrvatskih izjava, ali to mu ne onemogućava pojavljivanje na HRT i to u udarnom terminu sa statusom zvijezde. Slikovit je Sidranov tekst “Omča od velikog slova” objavljen u europskom tjednom izdanju lista *Oslobođenje*, 18.-24. lipnja 1993.

133 “Haris Silajdžić: U BiH postoji jedan jezik”, *Večernji list* (Zagreb-bh izdanje), 25. svibnja 2008., 5. Usporediti: “Negodovanje zbog Silajdžićeve izjave”, *Oslobođenje* (Sarajevo), 26. 5. 2008., 1.-2.

134 “Silajdžić se susreo s franjevcima u New Yorku”, *Večernji list*, 23. 5. 2007., 2.

135 “Intervju: Zloduh se skriva iza tradicionalne šutnje”, *Oslobođenje* (POGLEDI), 12. travnja 2008., str. 30.-31.

136 Maja GALIĆ, *Hrvatske prilike u dopisivanju Ante Tresića Pavičića*, Matica hrvatska, Split, 1995., 138.-139.

137 “Građanska republika ili građanski rat”, *Stranke programi ličnosti*, Oslobođenje, Sarajevo, listopad 1990., 20.

129 “Ef. Cerić: Podržavamo sve koji se bore da BiH ne bude podijeljena po vjeri i naciji”, *Dnevni avaz*, (Sarajevo), 7. 1. 2006., 3.

130 <http://www.gorazde-x.com/index.php/deavanja-mainmenu-2/21-ostale-opstine/536-ezan-u-rogatici-nakon-14-godina> (23. 11. 2008.)

131 Ivan LOVRENOVIĆ, “Odakle Hrvati u Bosni”, *Dani*, broj 493., 24. 11. 2006., 24.-27.

132 http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac392.nsf/AllWebDocs/U_Sarajevu_vise_akademika_nego_Hrvata (9. 3. 2010.) Sidranovu izjavu žestoko

U veljači 1991. godine u Skupštini BiH rekao je da bi on “zbog suverene Bosne žrtvovao mir, a da ne bi zbog mira žrtvovao suverenu Bosnu”¹³⁸ Na sjednici Skupštine u listopadu 1991. Izetbegović je rekao da se “suverenost BiH nećemo odreći, pa šta bilo”. Odgovorio mu je Radovan Karadžić rekavši da je zalaganje za suverenost BiH zalaganje za odcjepljenje od Jugoslavije te je prijeteci upozorio: “Ovako se može zapaliti oganj građanskog rata u kome će nestati i građani i narodi i gradovi ove BiH”¹³⁹ Karadžić je tijekom rasprave rekao da on i SDS ne kreiraju nego tumače volju srpskog naroda. Da srpski narod hoće ostati u Jugoslaviji, a oni koji ga žele silom odvesti iz Jugoslavije vode Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak, “jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rat ovdje”. Odgovorio mu je opet Izetbegović, koji je rekao da izrečene prijetnje ne služe na čast srpskom narodu, te da muslimanski narod neće nestati. Dodao je kako poručuje građanima Bosne i Hercegovine da ne strahuju jer on ima pouzdane informacije da rata neće biti, jer je za rat potrebno dvoje.¹⁴⁰ Ali, dvoje je već ratovalo; Srbi i Hrvati. Ravno i hrvatska sela oko njega već su bila uništena, a stanovništvo pobijeno ili protjerano. Treći je mislio da to nije njegov rat.

Rat se i nakon mirovnog sporazuma koristi kao važan politički argument u BiH, i to najčešće upravo u Sarajevu i od bošnjačkih političara. U siječnju 2009. nakon Prudskog sporazuma, Haris Silajdžić se derao na Tihica i počeo spominjati nove sukobe Bošnjaka i Hrvata, ukoliko sporni dogovor trojke doista zaživi. “S ovim se žele izazvati novi sukobi Hrvata i Bošnjaka”, mišljenja je Silajdžić, koji je vjerojatno mislio na ratne sukobe jer je i pričao o tome kako je on branio BiH dok su svi ostali bili po strani. Nije propustio dodati da nikada neće pristati na ideje u kojima se Mostar spominje kao stolni grad.¹⁴¹

Procjene iz SAD iz siječnja 2009. upozoravaju! Iako navode kako je riječ rat možda pretjerana, vjeruju kako je u takvoj situaciji gotovo nemoguće izbjeći javne nemire i pobunu, a prema njihovom mišljenju u Washingtonu se boje upravo toga, jer je, tvrde situacija u Bosni danas nestabilnija nego prije 10 godine. Ravnatelj projekta Novih europskih demokracija pri *Centru za strateške i međunarodne studije* i jedan od sudionika cjelodnevne konferencije o budućnosti BiH u Washingtonu Janusz Bugajski izjavio je za *Glas Amerike* da bi uz političku nestabilnost BiH trenutno teška ekonomska situacija mogla dovesti do nereda. Donald Hays, bivši zamjenik visokog predstavnika u BiH, istaknuo je kako ta-

mošnji građani moraju imati na umu da vrijeme ne stoji, budućnost je u prvome redu u njihovim rukama, a tek nakon toga u rukama EU-a. James Lyon iz *Vijeća za politiku demokratizacije*, naveo je da u BiH postoje znaci upozorenja da bi neka vrsta sukoba mogla biti bliža nego što neki misle, prenosi Glas Amerike. Nakon 13 godina intenzivnih međunarodnih napora u BiH, provođenje reformi može se nazvati neuspjehom, vlada je uvelike nefunkcionalna i vođena etničkim imperativima, neki su od komentara s konferencije iz Washingtona, koji međunarodnoj zajednici zamjera da ne poriču ozbiljnost situacije.¹⁴²

U veljači 2009. Sulejman Tihić upozorio je da će se situacija u BiH nakon Mostara “ponovo zaoštriti i krenuti nadalje”. Prudski proces bio je put izlaska iz krize, a prema Tihićevom mišljenju, propašću posljednjeg sastanka zatvorena su vrata rješavanja problema. “Tenzije, nažalost, rastu. Vratit ćemo se na vrijeme prije Pruda, u vrijeme nacionalističke retorike gdje nema dijaloga. Takva situacija sigurno ne rješava probleme i otežava ispunjavanje uvjeta za članstvo u EU. Hoće li to dovesti do sukoba, uključujući i ratne, teško je prognozirati. Mislim da je bolje ukazati na sve te zabrinutosti”, zaključio je Tihić. Negirao je da je njemačkoj agenciji DPA izjavio kako su “ostale samo opcije rata ako se ne postigne dogovor”.¹⁴³ Potpredsjednik SDU Ivo Komšić ustvrdio je 6. lipnja 2009. da nedavne izjave bivšeg američkog veleposlanika Willijama Montgomerija predstavljaju “prizivanje novog rata u BiH”. Komšić je rekao: “Neka gospodin preuzme odgovornost za to. U ovoj državi ima dovoljno onih koji bi povelili novi rat”.¹⁴⁴

Predsjednik SDA BiH Sulejman Tihić je izjavio 28. lipnja 2009. da do ukidanja OHR-a ne treba doći dok ne bude završena ustavna reforma, jer u suprotnom može doći i do sukoba. “Ta reforma trebalo bi da omogući da ključne institucije BiH funkcioniraju bez prisustva OHR-a”, rekao je Tihić novinarima nakon večerašnjeg sastanka u Sarajevu. Tijekom sastanka sa izaslanstvom američkog Kongresa, Tihić je ukazao na, kako je rekao, opasnost da pri sadašnjem stanju, u koliko se desi da se zatvori OHR, lako može doći do određenih podjela i blokada, kao i sukoba čiji karakter, kako je naveo, nije moguće predvidjeti. Tihić je rekao da je pozvao SAD da se uključe i pomognu realizaciju ustavne reforme u BiH, tim prije, jer su SAD bile jedan od tvoraca Daytonskog sporazuma.¹⁴⁵

Glavni urednik tjednika *Dani* Senad Pećanin je 27. rujna 2009. u otvorenom pismu Miroslavu Lajčaku napisao: “Gospodine Lajčak, molim Vas da ne živite u iluziji da je državu

138 Magnetofonska snimka Četvrte zajedničke sjednice oba vijeća Skupštine SR BiH, održane 27. 2. 1991., 35/1. ŽA, 21/6. i 41/1. kr. Usporediti: “Vukovi nisu pojeli Crvenkapicu”, *Muslimanski glas*, 5. 3. 1991., 5. Magnetofonska snimka, 50/4. TO., 60/3-60/4.

139 Magnetofonska snimka, 58/4., 58/5 i 59/1., 61/2., 62/1. SO

140 Magnetofonska snimka, 88/3. do 89/2. AG, 89/3. do 90/4. Vidjeti objavljen i autoriziran (prepravljen) tekst: “Muslimanski narod neće nestati”, *Muslimanski glas*, 18. listopada 1991., 2.

141 <http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/7310/Silajdzic-se-derao-na-Tihica-i-prizivao-novi-rat.html> (16. 3. 2010.)

142 <http://dnevnik.hr/vijesti/svijet/amerika-strahuje-od-rata-u-bih.html> (16. 3. 2010.)

143 <http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/10997/Tihic-ne-iskljucuje-novi-rat-u-BiH.html> (16. 3. 2010.)

144 http://www.monitor.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=16855&Itemid=2n (16. 3. 2010.)

145 <http://s1.euroblic.info/?p=2181> (16. 3. 2010.)

Bosnu i Hercegovinu moguće pokušati rasparčati bez strašnih masovnih zločina i uz krajnje neizvjestan ishod i posljedice. Koliko god Vam se bosanskohercegovački patrioti činili nijemim i neorganiziranim, nemojte misliti da će dozvoliti ono što nije uspjelo ni mnogo snažnijim agresorima iz susjedstva kojima je, žmirenjem pred njihovim zločinima i kršenjem međunarodnog prava, duže od tri i po godine, asistirao Zapad.”¹⁴⁶ U listopadu 2009. lider SDA Sulejman Tihić zatražio je jačanje državne razine, ali je uoči sastanka katastrofično izjavio: “Ostane li ovako, nije pitanje hoće li doći do sukoba, nego kada će doći.”¹⁴⁷ Valja posebno istaći jednu prijetnju ratom koja je upućena sunarodnjacima. Fra Mirko Filipović polemizirajući s jednim hrvatskim “novinarom” iz Hercegovine oko “hrvatskog entiteta” piše: “Tek usput pripominjem da ne zaboravite pročitati u novinama što Vam se iz glavnog stožera SNSD-a nudi za republiku. Malo brate! A i za to malo morat ćete se potući malo s Bošnjacima malo s Hrvatima. Sa Srbima – rekli ste već – nemate neriješenih pitanja.”¹⁴⁸

Hoće li doći do novoga rata u BiH i tko će s kim i protiv koga ratovati ne znamo, ali možemo vidjeti tko rat priziva i ratom prijeti. Kao što možemo lako utvrditi i tko proizvodi nesigurnost i unosi strah među Hrvate, ali i druge narode i građane u BiH. Bošnjačka elita jasno daje do znanja da je spremna opet ratovati za ostvarenje svojih političkih ciljeva, a frustracija, mržnje i ratnog potencijala ima dovoljno na svim stranama. Nakon iskustva koje imamo i nakon ovoga što je nabrojano nitko neće moći reći da nije znao. *Večernji list* je u veljači 2009., objavio tekst pod naslovom “Bošnjačko – hrvatski hladni rat”.¹⁴⁹ Da “rat” ne ostane u bosansko-hercegovačkim (eventualno još i hrvatsko-srpsko-turskim) okvirima pobrinuo se *Odjel za štampu Ambasade Islamske Republike Iran u Sarajevu*, koji je vrlo neumjesno i u svakom smislu neprihvatljivo reagirao na pisanje hrvatskog književnika Željka Ivankovića.¹⁵⁰ Reakciju Odjela osudili su mnogi domaći i strani javni djelatnici, a Ivanković je objavio tekst pod znakovitim naslovom “Strijela je odapeta.”¹⁵¹

PRITISAK NA POLITIKU I GOSPODARSKU OSNOVICU HRVATA IZ BiH

Za povratak izbjeglih i o(p)stanak Hrvata u BiH nužna je materijalna podloga. Kako nemaju institucije, Hrvati dobivaju najmanje pomoći. Dio bošnjačkih dužnosnika izravno ruši hrvatsku gospodarsku poziciju, a time i ugrožava egzistenciju Hrvata u BiH. Od one čuvene (od HNV-a i HSS-

a “izlobirane”) odluke Ustavnog suda BiH hrvatski ministri nemaju mogućnost reagirati. Ministar industrije, energetike i rudarstva u Vladi FBiH i dužnosnik Silajdžićeve stranke za BiH Vahid Hećo je na sastanku s radnicima *Petrola* u ožujku 2006. izjavio: “Da se ja pitam Hrvatima i Srbima ne bih prodao ni trafiku”. Ova izjava izraz je politike gospodarskog uništenja Hrvata u BiH koju provodi bošnjačko-muslimansko političko vodstvo, u tome mu pomažu predstavnici “međunarodne zajednice” što god da to značilo. U cilju takve politike stalna je kompromitacija hrvatskih firmi, ali i hrvatskih dužnosnika. Inspekcije i policija Federacije BiH kontinuirano traži pogreške i kriminal kod hrvatskih tvrtki i dužnosnika. Posebno grub bio je upad SFOR-a i specijalaca iz Sarajeva u prostorije MUP-a Hercegovačko-neretvanske županije u Mostaru 14. listopada 1999. godine.¹⁵²

Najteži slučaj kršenja pravnih normi, ljudskih prava i same logike slučaj je uhićenja šestorice Hrvata zbog tobožnjeg sudjelovanja u ubojstvu doministra Joze Leutara, koji su oslobođeni optužbi nakon dvije godine provedene u zatvoru. Svjetski poznat je i upad snaga SFOR-a u prostorije *Hercegovačke banke* izveden u travnju 2001., nakon čega je banka uništena, a da nikada nije iznesen niti jedan dokaz o pretpostavljenim nezakonitostima. Uništeno je i *Hercegovina osiguranje*.

Upad u sjedište policije Hercegovačko-neretvanske županije ponovljen je 12. siječnja 2006.¹⁵³ A onda i u svibnju 2007., kada su spektakularnom akcijom federalnih specijalaca s crnim kapuljačama na glavama uhićena trojica Hrvata čelnih ljudi Vlade i MUP-a Hercegovačko-neretvanske županije: premijer, ministar i komesar.¹⁵⁴ Znakovit je i upad u prostorije *Zavoda za zdravstvo* Hercegovačko-neretvanske županije. Upad policije i financijske inspekcije u tu instituciju obrazložen je riječima da se radi o instituciji koja je “bliska s hrvatskom politikom”.¹⁵⁵ Upad federalne policije i agenata Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA-e) u prostorije Elektroprivrede HZHB i pretres stanova dvojice direktora tog poduzeća u listopadu 2008. očigledan je primjer nepotrebne, ali i opasne demonstracije sile.¹⁵⁶ Hrvatsko gospodarstvo u BiH je gotovo uništeno, a razvoj i prosperitet Hrvata dugoročno onemogućen. Rat je nastavljen političkim sredstvima. Ratni ciljevi davno su postavljeni i još uvijek se provode. Značajan dio bošnjačke elite računa na dominaciju u Federaciji BiH i iseljavanje Hrvata iz zemlje. Vjeruju da će onoga momenta kada ih (Bošnjaka-muslimana) bude više od polovine ukupnog stanovništva BiH, imati bitno drukčiju

146 <http://www.svevijesti.ba/content/view/13007/215> (16. 3. 2010.)

147 http://dijaspora.info/index.php?option=com_content&task=view&id=16576&Itemid=36 (16. 3. 2010.)

148 “Ne želim biti ničiji kvisling”, *Svjetlo riječi*, lipanj 2007., 4. Izgleda da bi oko Šarčevićeve “južne granice” moglo biti i rata. Barem ako je suditi po Filipovićevoj prijetnji. Vidjeti: bilješka br. 92.

149 “Bošnjačko – hrvatski hladni rat”, *Večernji list*, 2. 2. 2009., 10. -11.

150 “Nevješt napad na Islam”, *Oslobođenje*, 19. lipnja 2009., 12.-13.

151 “Strijela je odapeta”, *Oslobođenje*, 21. lipnja 2009., 10.

152 <http://ns1.vjesnik.com/pdf/1999%5C10%5C15%5C01A1.PDF> (24. 11. 2008.)

153 <http://www.vjesnik.hr/pdf/2006%5C01%5C13%5C10A10.PDF> (24. 11. 2008.)

154 “Uhićeni premijer, ministar i komesar”, *Večernji list*, 23. svibnja 2007., 1.-3. Usporediti: “Desant na Mostar”, *Oslobođenje*, 25. svibnja 2007., 7.

155 <http://www.studio88.ba/bh/30/mo/?tpl=174> (24. 11. 2008.)

156 http://www.monitor.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=14715&Itemid=2 (24. 11. 2008.)

poziciju i da će moći nametati rješenja koja im odgovaraju, odnosno ostvariti svoju nacionalnu državu.

STATISTIČKI PODATCI I PROCJENE

Stvaran položaj Hrvata u BiH bolje oslikava statistika nego bilo čije i bilo kakve izjave. Po prvom popisu stanovništva održanom poslije Drugog svjetskog rata 1948. godine, Bosna i Hercegovina je imala 2.564.308 stanovnika. Od tog broja bilo je 614.123 ili 23,9% Hrvata, 788.403 ili 30,7% neopredijeljenih-muslimana i 1.135.147 ili 44,3% Srba. Prema zadnjem popisu iz 1991. koji je izvršen neposredni nakon propasti komunističke vladavine Bosna i Hercegovina je imala 4.377.033 stanovnika. Od tog broja bilo je 760.852 ili 17,4% Hrvata, 1.902.956 ili 43,5% Muslimana, 1.366.104 ili 31,2% Srba i 242.682 ili 5,5% Jugoslavena.¹⁵⁷ Prema posljednjim procjenama u BiH je 2006. ukupno živjelo oko 3.843.000 stanovnika, među kojima je između 450.000 i 500.000 Hrvata, dok se broj Srba i Bošnjaka-muslimana nije bitno promijenio.¹⁵⁸ Za ovakvo stanje bošnjačka, ali i dominantna bosansko-hercegovačka politička elita, optužuje tobože "pogrešnu hrvatsku politiku", čija su žrtva Hrvati. Ali, kada se razmotre činjenice, postaje jasno da je to izlika za prikrivanje zločina nad Hrvatima i opravdanje za daljnje uskraćivanje njihovih prava. Jer, Hrvati i dalje napuštaju Sarajevo i Federaciju BiH. Prema podacima iz travnja 2010., iz Vrhbosanske nadbiskupije godišnje ode 3.000 katolika Hrvata.¹⁵⁹

Po posljednjim istraživanjima, u ratu od 1991. do 1995. godine poginulo je oko 100.000 građana BiH. Među njima je i sljedeći broj ubijenih, poginulih i nestalih Hrvata: U postrojbama HVO-a i HOS-a poginulo je 7.000 Hrvata, u Armiji BiH 436, u JNA i VRS 38, te u Hrvatskoj vojsci (HV) oko 3.000 Hrvata iz BiH. Poginulo je i 2.136 hrvatskih civila (U sukobu Armije BiH i HVO-a muslimanske snage ubile su 930 odraslih hrvatskih civila i 121 dijete, odnosno ukupno 1.051 hrvatskog civila). Prema podacima i poimeničnom popisu Istraživačko dokumentacijskog centra iz Sarajeva u ratu 1991.-1995. ubijeno je i(li) nestalo 7.762 Hrvata iz BiH.¹⁶⁰ Prema istraživanjima novinara i publiciste Ivice Mlivončića u ratu od 1991. do 1995. na cijelom prostoru bivše Jugoslavije ukupno je poginulo 12.637 Hrvata iz Bosne i Hercegovine.¹⁶¹

Još nije poznat broj Hrvata zatvaranih u logorima i zatvorima srpske vojske. Bošnjačko-muslimanske vojne i civilne

vlasti su tijekom bošnjačko-hrvatskog sukoba uspostavili 331 logor i zatvor, u kojima je bilo zatvoreno 14.444 logoraša ili zatvorenika od čega su 10.346 bili civili, a 4.098 vojnici. Od toga broja 632 logoraša i zatvorenika su ubijena, a njih 50 okrutno je pogubljeno na ritualan način.¹⁶² Objavljivanje knjige s ovim podacima jako je važna jer je mnoge u BiH "iznenadila". Tako je npr. reisu-l-ulema Mustafa Cerić oštro napao hrvatskog člana Predsjedništva BiH Ivu Miru Jovića koji je tada u govoru spomenuo "samo" 40 logora za Hrvate. Cerić je rekao da se radi "o lažnoj izjavi te da Jović mora odgovarati za širenje laži".¹⁶³

Prema istraživanjima Caritasa Biskupske konferencije BiH iz 1999. godine, a koji se oslanjaju na tadašnje podatke Ministarstva socijalne politike, raseljenih osoba i izbjeglica Federacije BiH, od ukupnoga broja Hrvata iz 1991. godine protjerano je oko 312.000 što predstavlja ravnih 43,5%. S područja, koja su tijekom rata bila pod nadzorom Bošnjaka, protjerano je 170.000 Hrvata a iz Republike Srpske 142.000. Na području BiH prognano je 430.000 (31,7%) Srba i 485.400 (25,8%) Bošnjaka-muslimana. Istovremeno je s područja koje je bilo pod kontrolom Hrvata, protjerano 112.000 ljudi što od ukupnog broja prognanika iz cijele BiH iznosi 9,12%. Istovremeno, s područja pod srpskom vlašću protjerano je 586.400 ljudi, što predstavlja čak 47,7% od sveukupnoga broja prognanika, dok je iz krajeva pod vlašću Bošnjaka protjerano 529.000 ljudi što iznosi 43,10% od broja svih prognanika. Cjelovit statistički prikaz tragedije ima se tek onda kad se gornjim brojkama prognanih doda informacija o raseljenim osobama. Naime, zbog različitih razloga, koje se ne može svrstati pod pojam izravnoga progona, svoje domove moralo je napustiti, osim onih prognanih, još 154.000 Hrvata, još 356.000 Bošnjaka i 217.000 Srba. Jednako tako, treba spomenuti i kategoriju "ostalih", kojih je u BiH 1991. godine bilo čak 347.121 jer tragedija nije zaobišla ni njih. Vrlo lako je uočiti da je među stradalnicima najveći broj Bošnjaka. Slijede potom Srbi a onda Hrvati. Međutim, kad se zbroje svi koji su morali napustiti dom i zavičaj pa ih se izrazi u postotku u odnosu na ukupan broj pripadnika vlastitoga naroda, ipak su opet najviše stradali Hrvati. Naime, bilo da su prognani bilo da su raseljeni, stradalo je čak 61,24% Hrvata u odnosu na njihov ukupan broj iz 1991. godine. Istovremeno, ako se računa na isti način, stradalo je 44,24% Srba, 47,36% Muslimana te 44,94% pripadnika "ostalih" naroda.¹⁶⁴

157 *Stanovništvo Bosne i Hercegovine, narodnosni sastav po naseljima*, Zagreb, travanj 1995., 9.

158 "Koliko je Hrvata danas u BiH?", *Crkva na kamenu*, broj 10., listopad 2008., 17.

159 "Iz Vrhbosanske nadbiskupije godišnje ode 3000 katolika, najmanji broj živi u Derventi", *Večernji list*, 29. ožujka 2010., 5.

160 "Ubijeni i nestali Hrvati iz Bosne i Hercegovine 1991.-1995.", *Svjetlo riječi* (posebno izdanje), kolovoz 2008., 10.

161 Ilica MLIVONČIĆ, "Izravni demografski gubitci b-h Hrvata u ratnim sukobima 1991.-1995. (4.)", *Naša ognjišta* (Tomislavgrad), ožujak 2008., 22.-23.

162 Ilica MLIVONČIĆ, *Muslimanski logori za Hrvate u Bosni i Hercegovini*, Naša ognjišta, Mostar, 2008., 249.

163 "Cerić nikad čuo za hrvatske logoraše", *Slobodna Dalmacija*, 12. 5. 2006., 12.-13.

164 Prema istraživanju i podacima dr. Tome Vukšića. Analiza kod autora.

ŠTO JE REPUBLIKA HRVATSKA I ŠTO SU NJOJ HRVATI U BOSNI I HERCEGOVINI

Izvorišne osnove Ustava Republike Hrvatske ukazuju na "tisućljetnost nacionalne samobitnosti i državne opstojnosti hrvatskoga naroda, potvrđenu slijedom ukupnoga povijesnoga zbivanja u različitim državnim oblicima". Stjecajem povijesnih okolnosti, jedan značajan dio hrvatskoga naroda ostajao je kroz (različita) duga razdoblja, izvan granica hrvatske države. Devetnaesto i dvadeseto stoljeće obilježeni su raspadom imperija i stvaranjem nacionalnih država. Nakon okupacije i aneksije Bosne i Hercegovine od Austro-Ugarske Monarhije, te nakon stvaranja Države SHS, Kraljevine SHS/Jugoslavije, najveći dio hrvatskoga povijesnog i etničkog teritorija objedinjen je unutar jedne države. Kao pokušaj rješavanja "hrvatskog pitanja" unutar Kraljevine Jugoslavije 1939. godine proglašena je Banovina Hrvatska koja je obuhvaćala većinu hrvatskoga etničkog prostora unutar Kraljevine, a kojom je "obnovljena hrvatska državna samobitnost". Ustav Republike Hrvatske navodi da su temelji državne suverenosti u razdoblju Drugog svjetskog rata uspostavljeni (nasuprot proglašenju NDH) odlukama Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH-a).¹⁶⁵ Ustav ne navodi da je Narodna Republika Hrvatska bila dio Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRI), kasnije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (određeno odlukama AVNOJ-a), te da je unutar cijeloga političko-povijesnoga konteksta dio narodne suverenosti sadržan i u odlukama Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine (ZAVNOBiH-a). Bio je to "zalog" dijela hrvatskog povijesnog i etničkog teritorija za učvršćenje FNR Jugoslavije i "konačno rješenje nacionalnog pitanja".

U Ustavu RH piše da je pobjedom u Domovinskom ratu (1991.-1995.) hrvatski narod iskazao svoju odlučnost i spremnost za "uspostavu i očuvanje Republike Hrvatske kao samostalne i nezavisne, suverene i demokratske države."¹⁶⁶ Svi oni koji su sudjelovali u ratu ili nešto znaju o ratu mogu posvjedočiti što je Hercegovina značila za Dalmaciju tijekom 1991., odnosno što su Hrvati u BiH značili za Hrvatsku tijekom oslobodilačkih akcija 1995. Bez njih ne bi bilo pobjede. Rat u Republici Hrvatskoj završio je vojnim slomom Republike Srpske Krajine i mirnom reintegracijom istočne Slavonije. Rat u BiH završio je mirovnim sporazumom u Daytonu u SAD. Tamo je u studenome i prosincu 1995. donesen čitav niz sporazuma koji se kolokvijalno zovu Daytonskim sporazumom, a čiji je aneks 4. ujedno i Ustav BiH. Po tom Ustavu opet je određeno da su Bošnjaci, Hrvati i Srbi "konstitutivni narodi" BiH koji uz građane i "ostale" određuju da će BiH biti država koja se sastoji od dva teritorijalno-politička entiteta, Federacije BiH i Republike Srpske.¹⁶⁷ Predsjednik F BiH i predstavnik Hrvata iz BiH Krešimir Zubak odbio je potpi-

sati ovakav sporazum, s obrazloženjem da je on u suprotnosti s Ustavom F BiH i Washingtonskim sporazumom, pa ga je umjesto njega potpisao dr. Jadranko Prlić. Ovaj Ustav naknadno su verificirali Skupština F BiH i Skupština RS, ali ne i Skupština BiH.

Ustav Republike Hrvatske određuje da se Republika Hrvatska ustanovljuje "kao nacionalna država hrvatskog naroda i država pripadnika autohtonih nacionalnih manjina: Srba, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova, Nijemaca, Austrijanaca, Ukrajinaca, Rusina i drugih, koji su njezini državljani, kojima se jamči ravnopravnost s građanima hrvatske narodnosti i ostvarivanje nacionalnih prava u skladu s demokratskim normama OUN i zemalja slobodnoga svijeta." Republika Hrvatska kao nacionalna država hrvatskoga naroda u članku 10. svoga Ustava propisuje: "Republika Hrvatska štiti prava i interese svojih državljana koji žive ili borave u inozemstvu i promiče njihove veze s domovinom. Dijelovima hrvatskog naroda u drugim državama jamči se osobita skrb i zaštita Republike Hrvatske."¹⁶⁸ Kao nacionalna država hrvatskog naroda Republika Hrvatska je omogućila svim Hrvatima koji to žele stjecanje državljanstva. Tu mogućnost iskoristio je veliki broj Hrvata, ali i značajan broj Bošnjaka-Muslimana u BiH.

Odnos Republike Hrvatske i Hrvata u BiH u razdoblju od 1996. do 2000. zasnivao se uglavnom na osobnim odnosima i vezama uspostavljenim u ratnim okolnostima i zajedničkoj obrani. Malo što je bilo institucionalizirano. Nakon smrti predsjednika Tuđmana i promjene stranke na vlasti u siječnju 2000. godine došlo je i do radikalne promjene u odnosu prema Hrvatima iz BiH, ali i prema samoj Hrvatskoj. Prethodna vlast je u javnosti kriminalizirana, uklonjeni su simboli koji su ukazivali na događaje iz vremena stvaranja države. Promijenjen je datum koji se slavi kao Dan državnosti, ukinuta funkcija Oltara domovine na Medvedgradu. Smijenjeni su i uklonjeni iz javnog života ljudi koji su i simbolično predstavljali novu, samosvjesnu Hrvatsku bez kompleksa. Umjesto toga afirmirana je "Hrvatska s petokrakom" i svim opterećenjima iz prošlosti. Nekadašnja oporba Tuđmanu i HDZ-u često je iznosila optužbe zbog "krive politike prema BiH" nastojeći ga (ih) diskvalificirati tobožnjom (su)odgovornošću za sve što se u BiH događalo. U tome su im pomagali i srpski, odnosno bošnjačko-muslimanski nacionalisti, srpsko-jugoslavenski lobiji i predstavnici "međunarodne zajednice". Svi su oni na taj način promicali svoje interese. Oni koji nisu mogli prežaliti Jugoslaviju nisu mogli ni oprostiti Hrvatima iz Bosne i Hercegovine ulogu u procesu stvaranja neovisne Republike Hrvatske.¹⁶⁹

Na sve to nadovezao se i odnos dijela društvene elite formirane unutar Socijalističke Republike Hrvatske kao druš-

165 *Ustav Republike Hrvatske*, Informator, Zagreb, 1991., 15.-16.

166 <http://www.sabor.hr/fgs.axd?id=1849> (8. 3. 2010.)

167 M. TUĐMAN, *Istina o BiH*, 2005., 669.-682.

168 *Ustav Republike Hrvatske*, Informator, Zagreb, 1991., 16.-18.

169 Ivo LUČIĆ, "Karadordevo, politički mit ili dogovor", *Časopis za suvremenu povijest*, God. 35./2003., Br. 1. Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2003., 7.-36.

tveno-političke zajednice u sklopu SFRJ prema dijelu hrvatskog naroda koji nije živio i ne živi unutar nje. Njihovi postupci ukazuju na uvjerenje da demokratski krajnje sumnjive političke deklaracije i odluke ZAVNOH-a, ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a mogu poništiti sedimentirano naslijeđe povijesne tradicije, iz čega izvode zaključak da je kategorija "poreznih obveznika" važnija od kategorije hrvatskog naroda. Iz svega toga izbija apsurdna zamisao da se nacija može proglasiti dekretom, a identitet mijenjati u skladu s poreznim razredom. Vrijeme će na to dati odgovor, ali zabrinjavajuća je pojava nejednakosti državljana Republike Hrvatske i njihova podjela na one koji u njoj žive i one koji u njoj ne žive. Rezultat zadnjih desetak godina hrvatske politike je sustavno i kontinuirano razbijanje hrvatskog identiteta, te političkog subjektiviteta Hrvata u BiH. Niz prava koja su Hrvati u BiH imali po Washingtonskom i Daytonskom sporazumu su dokinuta, i to tobože zbog jačanja države BiH. Na sve ove procese hrvatske vlasti u BiH nisu bile u stanju reagirati na odgovarajući način, a vlasti Republike Hrvatske najčešće nisu uopće politički reagirale. Bili su potpuno zaokupljeni ispunjenjem uvjeta za ulazak u Europsku uniju i vjerovali su da je europska politička orijentacija dostatna za rješavanje svih nacionalnih i uopće političkih pitanja u regiji. Ipak, ne može se zanemariti značajna materijalna pomoć koju je Republika Hrvatska pružila i s kojom su Hrvati u BiH uspjeli izgraditi neke životno važne infrastrukturne objekte. Posebno je važna inicijativa i angažman saborskog *Odbora za Hrvate izvan Hrvatske* na izradi strategije odnosa RH i Hrvata izvan Hrvatske, kao i zakona koji je već u saborskoj proceduri. Na taj način se napokon odnos Republike Hrvatske i hrvatskog naroda izvan nje, pa i Hrvata u BiH institucionalizira. Ali, kako god bilo Hrvati u BiH moraju sami artikulirati svoje nacionalne interese i ciljeve te postaviti svoju politiku kojom će ih (pokušati) ostvariti.

JESU LI HRVATI NACIJA S DUŠOM CRKVE I SJEDIŠTEM IZVAN SEBE

Jedinstvom hrvatskoga naroda stvorena je i obranjena Republika Hrvatska. Hrvati u Bosni i Hercegovini nisu ostvarili svoje političke ciljeve, nisu potvrdili i osigurali svoju konstitutivnost i suverenost koja je ostala na razini rezolucije. Bez obzira na legitimnost, ni jedna ni druga deklaracija s dvaju hrvatskih sabora u BiH iz 1994. godine nisu ostvarene. Nije sačuvana HR HB, niti je stvorena hrvatska federalna jedinica (entitet) koja bi omogućila Hrvatima očuvanje kulturnog i političkog identiteta i opstanka u BiH. Nije se održala, odnosno obnovila ni jedinstvena centralizirana, eventualno kantonzirana BiH u kojoj bi Hrvati (na čitavom teritoriju) bili suvereni. Izbori provedeni 1996./97. te 1998. godine u BiH potvrdili su legitimitet HDZ BiH koji više nije bio u stanju izboriti ravnopravnost Hrvata u BiH. Silaskom Gojka Šuška i Franje Tuđmana s političke scene, te događajima s Petog sabora HDZ-a BiH u svibnju 1998., kada je grupa vojnih logističara, ratnih liferanata te pohlepnih i neodgovornih političara praktično izvela puč u stranci, došlo je do podjela i

čistki od kojih se ta stranka više nikada nije oporavila. Napravljeno je previše pogrešaka; od uspostave Hrvatske samouprave (po uzoru na Palestinu), raspuštanja vojske, do toleriranja kriminala, korupcije i nepotizma. Do kakvih je strukturalnih promjena došlo unutar HDZ i hrvatske politike u BiH pokazuje činjenica da se HDZ podijelio na dva HDZ-a, te da je većina ljudi iz vodstva tih stranaka 1990. godine u vrijeme stvaranja HDZ-a bila jako daleko od hrvatske politike. Najčešće na suprotnoj strani. Ako tome pridodamo marginalnu poziciju HSS/Nova hrvatska inicijativa (NHI), neprepoznatljivu i smušenu politiku HSP-a, te poduzetničku obiteljsku stranku mesoprerađivača Lijanovića, onda je vidljivo da Hrvati u BiH nemaju velike šanse ni (re)definirati, a kamo li ostvariti svoje političke ciljeve.

Raspadom jedinstvene političke organizacije Hrvati u BiH izgubili su priliku za nastavak izgradnje jedinstvenoga političkog identiteta. Sada se njegovi različiti regionalni i interesni dijelovi sukobljavaju. Dio hrvatske elite bez legitimiteta nastoji svesti taj sukob na hercegovačku i bosansku politiku, što (za sada) ne uspijevaju Naime, hercegovački dio hrvatskog korpusa uz veći dio bosanskog zalagao se (i borio) za političko hrvatstvo, dok jedan manji, ali glasan dio okupljen uglavnom u Sarajevu buni se protiv tog političkog ili kako ga oni nazivaju "integralnog hrvatstva" i propagira "integralno bosanstvo". To je bosanstvo u političkom, a ne zavičajnom smislu i ono se nameće kao politički prihvatljiva alternativa i protuteža političkom odnosno "integralnom hrvatstvu". Što je zapravo političko ili integralno bosanstvo? To je upravo ono što su Hrvatima svojevremeno nudili Alija Izetbegović, Mustafa Cerić i brojni drugi bošnjačko-muslimanski dužnosnici.

Takvo bosanstvo se može očitati i iz jedne nespretno izjave bivšeg njemačkog veleposlanika Michaela Schmuka da je jedan od najvažnijih ciljeva ustavne reforme "od BiH stvoriti naciju".¹⁷⁰ Kako i koju naciju? I što s postojećim nacijama? Hoćemo li proglasiti da ih nema? Hoćemo li reći da je BiH starija i važnija od svojih nacija, da je djelo Božje – ius Divinum. Ili ćemo preuzeti neku od bezbrojnih teorija o naciji (koja nam odgovara) od nekog nn-a, iz neke prekomorske zemlje i kojom ćemo onda "znanstveno dokazati" kako u BiH zapravo i nema nikakvih nacija i da smo svi Bosanci. Da ne bi bilo zabune o kakvom se tu bosanstvu radi pobrinuo se novinar *Oslobođenja* Erol Avdović. Izvješćujući o nekom skupu održanom u Washingtonu na temu BiH Avdović piše kako se već stotinjak godina mnogi Bosanci "pretvaraju u Hrvate i Srbe", te upozorava na "kaos" koji bi nastao kada bi se pravoslavni Albanci "proglasili" Grcima, a Albanci katolici se "proglasili" Talijanima ili Hrvatima. Doista, bilo bi to stvarno nepraktično. Bolje bi bilo sve ih zajedno proglasiti Bosancima. Ali, nema Centralnog komiteta, niti ima te prosvijećene sile koja bi bila u stanju proglašavati nacije i uređivati države po željama nacionalista (i bh liberala). Avdović

170 "Michael Schmunk, U Bosni i Hercegovini treba stvoriti jednu naciju", *Večernji list*, 16. 8. 2007., 4.

će vjerojatno odbiti optužbu da je nacionalist. Ali, on je to po definiciji i to onoj Gellnerovoj koja je gotovo općeprihvaćena da nacionalizam nije afirmacija postojeće nacije, nego je nacionalizam “izmišljanje nacije tamo gdje ona ne postoji”, pa makar to bilo u funkciji borbe protiv “kaosa” kao što je u bosanskom slučaju. Pošto Avdović zna da više nema komiteta za proglašavanje nacija, našao je i zamjensko rješenje: “neki bi domaći srpski ili hrvatski veliki pisac, trebao već uzviknuti: Ma, ja sam samo Bosanac!”¹⁷¹

I nije dugo Avdović čekao svoga pisca. U istim novinama – *Oslobođenju* izišao je članak Dubravka Lovrenovića *Stoljeće hrvatskih lutanja poznatim putevima; godina 1900. godina 2010.*¹⁷² Opisujući genezu stvaranja moderne hrvatske nacije, odnosno nastanka hrvatskog nacionalizma u BiH, te nabrajajući sve njegove neuspjehe i zablude Lovrenović navodi alternativu za koju i sam kaže da od nje nema ništa, ali ipak!? To je “raskid s poviješću uz radikalnu promjenu političke i psihosocijalne paradigme” te “promjenu svega onoga što sačinjava identitet u ime nove ukorijenjenosti”. Lovrenović tvrdi da je “nacionalno hrvatstvo odnjihano u kolijevci austrougarske vladavine Bosnom i Hercegovinom” pri čemu posebnu važnost daje *Prvom hrvatskom katoličkom kongresu* održanom u Zagrebu u rujnu 1900. godine. Navodi da je kao “žrtva hrvatstva” iz kolektivne memorije pobrisano sve ono što se nije dalo uklopiti u “integralnu ideologiju konfesionalne naravi”, odnosno “stradalo je bosansko katoličanstvo osmanske epohe”. Lovrenović opisuje put kojim je prošlo “nacionalno hrvatstvo” u BiH; “od austro-ugarskog, preko antijugoslavenskog do antibosanskog” hrvatstva i zaključuje da je “stvoren mentalitet” koji je nadživio generacije ali je “ostavio i pukotine vidljive kod bosanskih fratara rascijepljenih između vlastite bosanske tradicije” i “integralnog hrvatstva” koje nameće svoj “unitarni kod”. Svaki nacionalizam je unitaran, kako hrvatski, tako i srpski i bošnjački, a najunitarniji su državni nacionalizmi kao što su jugoslavenstvo i bosanstvo; nadnacionalizmi, integralizmi koji negiraju postojeće povijesne identitete. Zato je i logično da je nacionalno hrvatstvo antijugoslavensko i antibosansko, kao što su i nacionalno jugoslavenstvo i bosanstvo antihrvatski. Teza o “austro-ugarskom hrvatstvu” recidiv je jugoslavenske antiaustro-ugarske, ali i njezine antihrvatske ideologije i politike. Usporediva je s teorijama o vatikansko-kominternovskoj antirpskoj zavjeri.

Pored Tuđmana kojega je okrivio za sva zla koja su se Hrvatima u BiH dogodila i koji je po Lovrenoviću “polu milijuna svoje djece humano izjurio iz svojih kuća”, glavni negativci u njegovom tekstu su trojica nadbiskupa: Josip Stadler, Alojzije Stepinac i Vinko Puljić. Stadlerova “krivica” je u samoj ideji

da su bosansko-hercegovački katolici nacionalni Hrvati. Stepinčeva “krivica” je u borbi za jedinstvo Crkve i žestoko protivljenje organiziranju svećeničkog udruženja “Dobri pastir”, a Puljičeva što je ponovio i podržao Stepinčeva stajališta o “Dobrom pastiru”, kao i njegovo geslo “ostati vjeran Bogu, Crkvi i svome narodu”. Ovo geslo bitno se razlikuje od gesla jednog bosanskog fratra “Vjeran Bogu vjeran Bosni”. U tom geslu Crkva i “svoj narod” su isključeni. Lovrenović navodi da je problem s Crkvom u tome što ima “sjedište izvan sebe”. Slično je tvrdio i Josip Broz kada je tražio od Stepinca da se malo “odmakne od Vatikana” ili da proglasi “hrvatsku crkvu” na što će ga komunisti “do oblaka uzdići”. Stepinac to nije prihvatio, komunisti su ga zatvorili i sudili, a Katolička crkva ga je uzdigla puno više od komunističkih oblaka, čak do blaženstva.

Što se katoličkog naroda u BiH tiče on je po Lovrenoviću i onako (bio) “bošnjački”, za što nudi i dokaz: “Dovoljno je samo baciti pogled na jedan od vitraila sarajevske katedrale podignute 1889. i pročitati: Darovali Bošnjaci grada Sarajeva”. Dovoljno je i baciti pogled u literaturu i vidjeti da je to vrijeme uprave Benjamina Kállaya kada su hrvatsko ime i obilježja bili zabranjeni, a sve to zbog režimskog “proglašenja” i pokušaja izgradnje bošnjačke nacije. (Ni) tada to nije uspjelo iako su neki “Bošnjaci grada Sarajeva” darovali katedralu vitrailima. Prije će biti da je to bio režimski dar čije je funkcija bila baš u bošnjačenju sarajevskih katolika (Hrvata). Očito je nacionalno hrvatstvo “njihano” i izvan “kolijevke austro-ugarskog režima”, kao što je bošnjaštvo njihano (i) u toj “kolijevci”. Tek za usporedbu valjalo bi “baciti pogled” u *Svaštenjak* fra Anđela Nuića, koji je završen 1895. godine rečenicom “Živila Hrvatska!”¹⁷³

Nacionalno oblikovanje katolika u BiH dio je procesa modernizacije i suviše je žaliti za onim što oni nisu postali. To žalovanje podsjeća na Gellnerovo tumačenje marksističke teorije “pogrešne adrese” po kojoj su duh povijesti ili ljudska savjest učinili strašnu glupost. Jer poruka buđenja bila je poslana klasama a ne nacijama, pa je dužnost revolucionara uvjeriti pogrešnog primatelja da tu poruku i gorljivost koju ona nosi preda pravom primatelju.¹⁷⁴ Tako je i Lovrenović postavio teoriju po kojoj je bosansko-hercegovačkim katolicima poslana poruka bosanskog nacionaliziranja, a onda su Austro-ugarska, Stadler, Stepinac, Tuđman... prenijeli krivu poruku, pa su bosanski katolici zbog krive poruke postali Hrvati. Sada je dužnost “velikog hrvatskog pisca” da ispravi pogrešku krivotvoritelja poruke, ali i da vrati sve ono što je izbrisano iz kolektivne memorije, posebno katoličanstvo osmanske epohe. Jer bi nas onda takvo katoličanstvo vratilo na početak modernizacijske priče i mogli bismo ispraviti “povijesnu pogrešku” nastalu zbog kriv(otvoren)e poruke.

171 “Amerika u Bosni treba pomagati – Bosance”, *Oslobođenje* (Pogledi), 11. travnja 2009., 37. Ernest GELLNER, *Nacije i nacionalizam*, Politička kultura, Zagreb, 1998. Usporediti: Benedict ANDERSON, *Nacija zamišljena zajednica; razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.

172 “Stoljeće hrvatskih lutanja poznatim putevima; godina 1900. godina 2010.”, *Oslobođenje* (Pogledi), 20. veljače 2010., 25.-27.

173 *Fra Anđeo Nuić; život i djelo, U prigodi 160 obljetnice rođenja (1850.-2010.)*, Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, Recipe, Mostar, 2010., 136.

174 Ernest GELLNER, *Nacije i nacionalizam*, Politička kultura, Zagreb, 1998., 149.

Dok se problem izgradnje modernog identiteta svodio na pitanje kako ga konstruirati i održati, problem postmodernog identiteta sadržan je u pitanju kako izbjeći fiksni identitet i ostaviti što veći broj mogućnosti.¹⁷⁵ Dakle, nije potrebno ispravljati “pogreške povijesti” i “vraćati se” u predmoderni identitet bosanskog katoličanstva osmanskog tipa. Što se uklapa u koncept obnove redodržave o čemu je pisao fra Ivan Šarčević. Danas je potpuno prihvatljivo u isto vrijeme biti Hrvat, a biti i Bosanac. Ili još šire, moguće je istovremeno biti Ljubušak, Hercegovac, Hrvat, Europljanin...i još uz to imati državljanstvo dvije ili više država. Inzistirati na samo jednom identitetu i još pri tome nametati taj identitet drugima koji ga ne osjećaju svojim dio je totalitarnog nasljeđa, ali i radikalnog nacionalizma. Odaziva li se to Lovrenović zahtjevima sredine u kojoj živi i radi, a koje je izrazio Avdo- vić, ili tek znanstvenički žali za svim povijesnim prilikama u kojima je propušteno “proglašavanje” bosanske ili boš- njacke nacije svih bosanskih (a valjda i hercegovačkih) kato- lika, pravoslavnih i muslimana. Steče se dojam da umjesto postmoderne slojevitosti identiteta Lovrenović “priželjkuje” vraćanje kotača povijesti unatrag i “predlaže” predmodernu “vraćanje” bosanskom katoličanstvu osmanske epohe i mo- derno “pretvaranje” Hrvata u političke Bosance!? Baš kao što su to tražili ili traže: Izetbegović, Zulfikarpašić, Cerić, Filipo- vić, Sidran, Avdović...u Sarajevu već odavno imamo “Hr- vate po potrebi” i nacionaliste nepostojeće nacije, koju (još uvijek) nema tko proglasiti.

U nacionalnom bosansko – bošnjačkom kontekstu “inte- gralno hrvatstvo” određuje se kao političko hrvatstvo koje podrazumijeva jedan i jedinstven hrvatski nacionalni poli- tički okvir. Ono se predstavlja kao težnja Hrvata u BiH da se većinski hrvatski krajevi u BiH ili cijela BiH priključe Re- publici Hrvatskoj. Dakle, kao neka vrsta velikohrvatskog dr- žavnog projekta. Odnosno, ono se shvaća kao negiranje či- njenica da je BiH država i bosansko-hercegovačkih Hrvata, te se osuđuje kao nekakva hrvatska-hercegovačka protudr- žavna rabota. Hrvati u (Bosni i) Hercegovini ničim ne poka- zuju da (na taj način) žele biti “integralni Hrvati”, odnosno Hrvati povezani u jednu političku zajednicu s Republikom Hrvatskom, nego žele biti politički Hrvati unutar BiH. Tako ni zalaganje za hrvatski entitet unutar BiH nije nikakvo “in- tegralno hrvatstvo”, nego legitimna (svakako ne i jedina) ar- tikulacija političkog hrvatstva u BiH.

Oni kojima smeta artikulacija političkog (nacionalnog) hr- vatstva u BiH, ili se žele odreći svog političkog subjektiviteta – hrvatstva (što je legitimno), kao što su to neki radili i u Kraljevini Jugoslaviji i u SR BiH, nastoje diskreditirati sve one koji se za njega zalažu (što nije legitimno) optužbama za “integralno hrvatstvo”. U međuvremenu ne libe se zauzeti ministarska i druga dužnosnička mjesta koja po Ustavu (ili po nacionalnom ključu) pripadaju Hrvatima. Mogu oni biti neko vrijeme i Hrvati ako se baš mora. Ukoliko bi unutar hr- vatskog korpusa bili prihvaćeni zahtjevi za jačanjem politič- kog “bosanstva” na račun hrvatstva, kao i pokušaji stvaranja

bosanske (nad)nacije, oni bi nužno vodili do podjele hrvat- stva u BiH. Jer, nacionalno hrvatstvo se (više) ne može zami- jeniti nacionalnim bosanstvom, posebno ne u Hercegovini, jer nacionalno ili integralno bosanstvo Hrvatima u Hercego- vini negira dva identiteta: nacionalni i zavičajni (regionalni), za razliku od “integralnog hrvatstva” koje u današnjim okvi- rima donekle “potiskuje” samo njihovu zavičajno-kulturnu specifičnost. Zato je u Hercegovini kao alternativa “integral- nom” odnosno političkom hrvatstvu moguće jedino jača- nje regionalnog identiteta u skladu s ukupnom političkom “hercegovinizacijom” Hrvata u BiH, kako se to od nedavno čuje.¹⁷⁶ Do tada će u BiH živjeti Hrvati, Srbi, Bošnjaci i ostali – kako god oni sebe zvali.

Vratimo se malo na početke BiH da vidimo kako su o kul- turnom “integralizmu”, o vezi Hrvata iz BiH sa Zagrebom razmišljali oni koji su je uspostavili kao jugoslavensku fede- ralnu jedinicu. Rodoljub Čolaković je u članku *Zašto je Bo- sna i Hercegovina federalna jedinica*, objavljenom u travnju 1945. napisao:

“Poučeni dugogodišnjim iskustvom, sinovi Bosne i Her- cegovine stali su na ovo gledište: da Bosna i Hercegovina nije ni srpska ni hrvatska, nego da je i srpska i hrvatska, a osim toga i muslimanska, – svih onih koji u njenim granicama žive. Zato se Bosna i Hercegovina nije mo- gla cijepati, jer bi to značilo cijepati jednu cjelinu čvrsto povezanu, cjelinu koja je dugo vremena živjela samo- stalnim životom. Podijeliti je po nacionalnim pripadno- stima bilo je nemoguće, jer Srbi i Hrvati žive izmiješani na čitavoj teritoriji od Like do Drine. Otuda je riješeno da Bosna i Hercegovina bude federalna jedinica izjedna- čena sa ostalim federalnim jedinicama Jugoslavije. Na taj način nađeno je najsrećnije rješenje koje će zadovoljiti narode Bosne i Hercegovine i učvrstiti našu zajedničku domovinu. Pristalice narodno – oslobodilačkog pokreta Bosne i Hercegovine svjesni su da je samo jaka Jugosla- vija garancija za njihovu budućnost i bezbjednost. Oni smatraju da će ovako rješenje pitanja Bosne i Hercego- vine učvrstiti novu Jugoslaviju upravo zbog toga, što će se njegovanje bratskih odnosa između Srba i Hrvata u Bosni i Hercegovini, prije svega, odraziti i na odnos Srba i Hrvata u Jugoslaviji, na odnos dviju osnovnih nacija u Jugoslaviji.”

Pokazalo se da rješenje i nije bilo baš “najsrećnije”, nije “za- dovoljilo” narode BiH i nije “učvrstilo” novu Jugoslaviju. Ali je činjenica da je raspadom “jake Jugoslavije” došlo i do ras- pada BiH, s tim što se unutar BiH promijenio odnos među nacijama pa više nisu Hrvati i Srbi ostali “osnovne nacije” kao što je to bilo u SFRJ, nego su u BiH to postali Muslimani-Bošnjaci i Srbi. Osim toga od “bratskih odnosa” nije bilo ni- šta, a Hrvati i Srbi su se vrlo “uspješno” i nimalo “bratski” podijelili. Pred kraj članka Rodoljub Čolaković je napisao:

“Niko Srbima Bosne i Hercegovine ne može osporiti pravo, niko i ne misli da im ospori to pravo da u Beo- gradu gledaju centar srpske kulture i da ostvare svoje

175 Thomas Hylland ERIKSEN, *Etnicitet i nacionalizam*, XX vek, Beograd, 2004., 243. (Hylland citira Baumanu).

176 “Trijumf Bandićizma”, *Dani*, 15. siječnja 2010., 20.-21.

kulturno jedinstvo, da se tu, na srpskoj kulturi, napajaju i dobijaju podstreka za rad u svojoj užoj otadžbini. Isto tako niko ne misli da zabrani Hrvatima Bosne i Hercegovine da gledaju na Zagreb i da se napajaju svojom hrvatskom kulturom.”¹⁷⁷

Jasno je da oni koji su stvarali SR Bosnu i Hercegovinu radi “dobrobiti dviju osnovnih nacija u Jugoslaviji” nisu imali namjeru prekidati “napajanje” kulturom iz njihovih kulturnih centara. Ali situacija se vremenom mijenjala. Politička borba prenesena je na područje kulture i identiteta. Nakon političkih afera i (među)nacionalnih trvenja oko *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog jezika, Predloga za razmišljanje i Bosanskog duha u književnosti*, komunistički lideri su shvatili važnost kulture u političkom životu i (pre)oblikovanju identiteta, pa su preuzeli inicijativu. Na Petom kongresu SK BiH održanom 1969. godine glavna tema bila je “potreba izlaska SR Bosne i Hercegovine iz kulturne zaostalosti, koja uvjetuje i ekonomsku, te svaku drugu zaostalost”. U tom smislu organizirane su brojne kulturne manifestacije, od kojih su poznatije: Oktobarski dani kulture u Sarajevu, Sarajevski dani poezije, Šantićevi, Kikićevi, Andrićevi i Šimićevi susreti, Slovo Gorčina u Stocu, Trebinjske večeri poezije i slično. Posebno je afirmirana muslimanska kultura čime se htjela učvrstiti tek priznata muslimanska nacija. Kao vrhunac partijskog angažmana u Sarajevu je koncem 1974. održan i *Prvi bosanskohercegovački sabor kulture*.¹⁷⁸

Ove manifestacije bile su u funkciji provedbe zacrtane politike Saveza komunista i učvršćenju njegove “vodeće” pozicije u društvu. Jačanjem bosansko-hercegovačkog etatizma republička elita je “prekinula napajanje” iz Zagreba i Beograda, nastojeći pretvoriti Sarajevo u kulturni centar “bosansko-hercegovačkih naroda i građana”, ali i iskonstruirati jednu posebnu, jedinstvenu bosansko-hercegovačku socijalističko-samoupravnu kulturu. U tom konstrukt, kako smo već naveli, nije bilo puno mjesta za hrvatsku kulturu i nimalo za hrvatski politički subjektivitet. Nema ga ni danas, dostatno je jedno kulturno društvo koje će održavati folklornu razinu hrvatske kulture i jedno Udruženje koje će u ime Hrvata iznositi ispravna politička stajališta i davati legitimitet SDP-ovom, tobože hrvatskom članu Predsjedništva BiH. Nema političke snage niti institucija u BiH koje su u stanju očuvati jedinstven identitet Hrvata u BiH. Nekolicina javnih medija na hrvatskom jeziku više je u štrajku nego što radi. Sveučilište u Mostaru jedva preživljava. Pokušaj stvaranja TV kanala na hrvatskom jeziku bošnjački zastupnici u državnom Parlamentu zaustavili su pozivanjem na nacionalni interes.¹⁷⁹ Isto su uradili i u Hercegovačko-neretvanskoj županiji pri pokušaju preuzimanja Hercegovačke televizije. Dakle, Bošnjacima je nacionalni interes da Hrvati nemaju TV kanal na svome jeziku, odnosno da ne funkci-

onira Hercegovačka televizija u Mostaru. Možda je i to dio politike po kojoj u BiH i postoji samo jedan jezik bosanski, a intencija je da se “uspostavi” ili “proglašiti” samo jedna nacija ona bosanska. Teško je temeljem iznesenog ne zaključiti kako je bošnjačkoj (možda i ne samo bošnjačkoj) političkoj eliti nacionalni interes da u BiH nema političkih Hrvata. U ostvarenju tog cilja značajan doprinos daju suputnici bošnjačko-bosanske politike, nedorasla i neodgovorna hrvatska politička elita, državna politika Republike Hrvatske i Visoki (i manje visoki) predstavnici međunarodne zajednice.

ZAKLJUČAK

Hrvati su u prošlom ratu gotovo u potpunosti protjerani iz Republike Srpske, dok su u Federaciji BiH marginalizirani i obespravljeni pa se ona sve više pretvara u bošnjački entitet. Proces povratka je gotovo potpuno obustavljen, posebno u Republiku Srpsku, a iseljavanje iz Federacije BiH se nastavlja. Zabrinjavajuće su izjave mržnje i negiranja hrvatskog identiteta u Federaciji BiH. One dolaze od javno eksponiranih i u bošnjačko-muslimanskom dijelu javnosti uglednih osoba. Takve izjave potiču stvaranje klime sukoba i terora. Evidentna politička neravnopravnost Hrvata u Bosni i Hercegovini stvara kod njih osjećaj ugroženosti i besperspektivnosti. Taj osjećaj kod Hrvata u BiH je stvaran, opravdan i utemeljen na brojnim činjenicama, od kojih su neke ovdje i navedene. Nepostojanje institucija onemogućava odgovarajuću akciju ili zaštitu. Nedostatak medija onemogućava političko profiliranje, odabir kadrova, stvaranje javnosti i demokratizaciju hrvatske zajednice. Unutar zajednice dolazi do sukoba, podjela, zatvaranja u interesne grupe, nepovjerenja prema svemu što dolazi izvan zajednice i dramatičnog iseljavanja. Takvo stanje potpomažu nasilne akcije i pritisak konstruktora “nove stvarnosti” koji ne jenjava. Značajan problem ukupnom rješavanju međunacionalnih odnosa i ustavnog uređenja BiH predstavlja i dio “hrvatske” elite koja se služi hrvatstvom po potrebi. U skladu sa zahtjevima sredine u kojoj žive oni svoje hrvatstvo negiraju propagirajući političko bosanstvo, ili ga pak ističu kao opće i jedino ispravno hrvatstvo u BiH. Na taj način svoje partikularne interese predstavlja kao univerzalne, opće bosansko-hercegovačke ili opće hrvatske. Ukoliko ovakva situacija potraje, brzo će doći do točke s koje više ništa neće biti moguće popraviti. U tom slučaju Hrvati će prestati biti politički faktor u BiH i o(p)stati će tek u Hercegovini i dijelom u enklavama, a Bošnjaci i Srbi u potpunosti će vladati nad dva suprotstavljena entiteta. Tada više neće biti niti jednoga razloga koji bi spriječio njihovo razdvajanje i definitivni kraj Bosne i Hercegovine. Dakle, sudbina BiH ovisi (i) o sudbini hrvatske zajednice u njoj. Moguće rješenje nazire se u Kreševskoj deklaraciji hrvatskih stranačkih vođa i prudskom (Odžak) sporazumu trojice predsjednika najvećih nacionalnih stranaka iz BiH.

Ivo Lučić (Ljubuški, 1962.), radi na Hrvatskom institutu za povijest i predaje na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru.

¹⁷⁷ “Zašto je Bosna i Hercegovina federalna jedinica”, *Oslobođenje*, 9. april 1945., broj 29., 2.

¹⁷⁸ *Istorija Saveza komunista Bosne i Hercegovine*, II., 1990., 204.

¹⁷⁹ “Hrvati traže svoj kanal unutar BHT-a”, *Oslobođenje*, 16. svibnja 2008., 3. Usporediti: “Hrvatski kanal opet na Ustavnom sudu”, *Oslobođenje*, 17. svibnja 2008., 4.